

מזמור י"ט למדינת ישראל

המבואר

הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל

מזמור י"ט למדינת ישראל
למו"ר הרב צבי יהודה קוק זצ"ל

ללמד. להבין. לדעת.

מבואר בס"ד על ידי דן סתר

תשפ"ג

לשמיעת הדרשה בקולו של הרצי"ה (12 קטעי-יסוד מתומללים) יש לכתוב בגוגל:
"יוטיוב תורת הרצי"ה קוק זצ"ל - קטעי שמע מתומללים"
לחלופין, ניתן לסרוק את הברקוד:

daniadn@gmail.com

050-6541525

התודה והברכה לרב יעקב פילבר ולספריית חווה, על הרשות לעשות שימוש בתמונת הרצי"ה

עיצוב כריכה:

הפקות
ועיצובים **יוגב**
054-3380904

”וְשִׁיר גְּדוֹל וְנִשְׁגָּב עָלֵינוּ לְשִׁיר
בְּכָל עֵת אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ רוֹאִים שְׂקָרָן הַקֹּדֶשׁ מִתְרוֹמְמָת,
עַד בְּדֵי אוֹתָהּ הַמְּדֻרָגָה שְׁלֹא יוּכְלוּ הָאוֹיְבִים שֶׁל עַבְדֵי ד'
הַנְּאֻמָּנִים לְהִיּוֹת שְׂמֵחִים עַל שְׁפִלוּתָם,
שְׂאֵז נִגְדַּעַת הִיא קֶרֶן שֶׁל זְדוּנֵי אֶרֶץ,
וְקֶרֶנֹת צְדִיקִים מִתְרוֹמְמוֹת בְּיָמֵי ד'
הַרוֹמְמָה וְעוֹשֶׂה חֵיל”

(הראי"ה קוק זצ"ל, עולת ראייה א, עמ' קפז)

”אֲשֶׁרֵי מִי שְׂמֵלֵא אֶת לְבוֹ תִקְוֹת חַיִּים וְצַפִּית יִשׁוּעָה,
שֶׁהוּא רוֹאֵה כְּבָר אֶת אוֹר הַיִּשׁוּעָה,
בְּשֶׁהִיא שׁוֹלַחַת לָנוּ אֶת קוֹיָה”

(הראי"ה קוק זצ"ל, אורות, זרעונים, פרק ד)

תוכן עניינים

7.....הקדמה

11.....מזמור י"ט ומזמור ק"ז מספר תהלים

13.....מזמור י"ט למדינת ישראל

21.....מזמור י"ט למדינת ישראל המבואר

תוספת קדושה:

69.....השגות הרמב"ן לספר המצוות - מצות עשה ד

73.....פתיחת הנצי"ב לחומש בראשית

79.....פרק ל"ב מספר 'אם הבנים שמחה'

89.....לקט אורות בענייני ארץ ישראל והנאולה

97.....זוהר הנאולה

101.....מאמר 'שמח נפשנו בישועתך'

109.....פיוט 'ויקרא את שמו ישראל'

הקדמה

כתב מרן הראי"ה קוק זצ"ל (פנקסי הראי"ה, חלק א, פנקס ז פסקה לח, עמ' תיז):
 "היתכן הדבר שנעסוק בתיקונים חלקיים, בתגרות מסופקות - אם יועילו במאומה -
 ואת היסוד של היסודות כולם נזניח? האפשר הדבר שנשב בחיבוק ידיים ולא נעשה
 מאומה פעולות כאלה שיביאו את התוכן של התחיה הלאומית לידי מהותה
 המרוממה? היתכן שהתחיה לא תקרא כלל בשם צור העולמים, בורא כל היצור, צור
 ישראל, מגינו וחרב גאוותו? הנוכל לסבול מבלי לקרוא בקול גדול בשם ד' אלהי
 ישראל על מְפַעְלוֹת תחייתנו הלאומית ועל כל מערכי-המעשים כולם של שיבתנו
 לארץ ישראל ולשאיפת בניינה, כימי עולם וכשנים קדמוניות?"

ניתן לומר שבמאמר 'מזמור י"ט למדינת ישראל' מילא הרצי"ה זצ"ל אחר דבריו אלו
 של מרן הרב זצ"ל.

נדמה כי אין צורך להאריך בחשיבות מאמר זה, אשר בשם 'מזמור י"ט למדינת
 ישראל' מכונה, באשר מכיל הוא תמצית יסודות אמונת-עתנו וכל המעיין בו ומשננו,
 תלמוד גאולת-ישראל בידו.

קרנה של דרשה זו התרומם בְּעֵינַי עת קראתי את הדברים הבאים על אודות מלחמת
 ששת הימים: "מלחמת ששת הימים הייתה מלחמה שאיש לא רצה. היא פרצה
 בעקבות שרשרת של טעויות, שקרים, כשלים, משחקי כבוד ואגו והערכות מוטעות"¹.
 אולי איש בשר ודם לא רצה בה, אבל הקדוש ברוך הוא, "אִישׁ מִלְחָמָה", רצה גם רצה,
 וכדברי עמוס נביאנו בשאלתו הרטורית (ג ג): "הֲיִלְכּוּ שְׁנַיִם יַחְדָּו בְּלִתֵּי אֵם נוֹעְדוּ",
 וכפי שהתבאר בפירוש המלבי"ם, וזו לשונו: "כי הילכו שניהם יחדו בלתי אם נועדו!
 ששני אנשים שונים שילכו הליכה אחת ביחד, לתכלית אחד, בוודאי הוזמנו לכך ואינו
 מקרה, וזה הוצעה" - כעין הקדמה - "לְמָה שְׂיֵאמַר בַּפְּסוּק ט' י' י"א, שְׂאָחֵר" - בגלל
 - "שכמה אומות שונות התחברו להילחם על ישראל" - זה סימן שזה "אינו מקרה",
 אלא "רק ה' יַעֲדֵם וְהִזְמִינָם לַכֹּחַ וְרוּחוֹ הוּא קִבְּצָם".

כידוע, מאמר זה מסכם את דרשתו של מו"ר הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל בשיבת
 'מרכז הרב' בשנת תשכ"ז, במסיבה המסורתית לרגל יום העצמאות.

¹ מיכאל בר זוהר, קיצור תולדות ישראל, פרק 9.

המייחד דרשה זו משאר הדרשות שהיה דורש בכל שנה ושנה ביום זה, הוא אורכה החרגי, הנובע מעושר היסודות האמוניים המוזכרים בה, סמיכות אמירתה למלחמת ששת הימים והרלוונטיות של הדברים שנאמרו בה להישגים הצבאיים והמדיניים שבמלחמה זו.

בכתובים, אם כן, פורסמו שתי גרסאות לדרשה. האחת, בסמוך לאמירתה, בעיתון הצופה, לאחר תמלול ועריכה (הרצי"ה היה מודע לעריכה ושותף לה, כפי שלמשל התייחס באחד ממכתביו ל"מאמר"²). והשנייה, לאחר מספר רב של שנים, באופן של תמלול הדרשה.

הדרשה שבעל פה הוקלטה וזמינה לשמיעה לכל מבקש. אכן, לא דומה תורה שבכתב לתורה שבעל פה, ולכן בחרנו לדבוק במהדורה הערוכה, עם הפניות בעת הצורך לנוסח הדברים שבעל פה. נפרט בקצרה, כי הדרשה הערוכה יותר מסודרת, מאורגנת ומרוכזת. כמו כן בדרשה הערוכה הושטמו במכוון התבטאויות חריפות.

בביאורי השתדלתי לא להרחיק למחוזות רחוקים אלא להציג את המקורות והרקע לדברי מו"ר הרצי"ה. פירושנו מתחלק לארבעה ראשים: (א) פירוש פשוט, ממגוון מקורותיה של תורה; (ב) 'תורה שבעל פה' - פירוש והשלמה באמצעות הלשון המקורית של הדרשה, היכן שראיתי לנכון לעשות כן; (ג) 'אניות סוחר' - ציטוטים משאר כתבי הרצי"ה השופכים אור על דבריו בדרשה, בעיקר מתוך דרשותיו בשאר ימי העצמאות³; (ד) 'גדול שמושה' - סיפורים ומעשים שליקטתי על אודות הרצי"ה, המתקשרים לתוכן הדרשה⁴.

הביאור עצמו נקרא 'נחלת צבי' על שם הכתוב בירמיה (ג יט) "וְאֶתְּנֶן לְךָ אֶרֶץ חֲמֻדָּה נְחֻלַּת צְבִי", ומלבד הרמז הפשוט, יש להוסיף בבחירת שם זה דיקא על פי דרשת הגמרא (כתובות ק"ב א): "אמר רב חסדא, מאי דכתיב: "וְאֶתְּנֶן לְךָ אֶרֶץ חֲמֻדָּה נְחֻלַּת צְבִי"? למה ארץ ישראל נמשלה לצבי? לומר לך: מה צבי זה אין עורו מחזיק בשרו, אף

² וכך כתב למאן דהוא: "אתה מקשה עלי מתוך דברי, לפני כמה שנים, במאמר "מוזמור י"ט למדינת ישראל" כו' (מובא בסידור בית מלוכה, עמ' 168).

³ על שם דרשת חז"ל (ירושלמי ראש השנה פרק ג הלכה ה): "'הֵיטָהּ כְּאֶנְיֹת סוֹחֵר מְמַרְחֵק תְּבִיא לְחֻמָּה" (משלי לא יד). דברי תורה עניים במקומן ועשירים במקום אחר."

⁴ על שם דרשת חז"ל (ברכות ז ב): "ואמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: גדולה שמושה של תורה יותר מלמודה, שנאמר (מלכים ב ג יא): "פֶּה אֶלִישֶׁע בֶּן שֹׁפְטָא אֲשֶׁר יָצַק מַיִם עַל יְדֵי אֱלֹהָיו", 'למד' לא אמר אלא "יצק" - מלמד שגדולה שמושה יותר מלימודה."

ארץ ישראל אינה מחזקת פירותיה"⁵, שהוא עניין ברכת פירות הארץ, בבחינת "וְזֶה פְּרִיָּהּ" (במדבר יג כז, וראה רש"י שם פס' כג), המתקשר לגמרא היסודית אותה היה הרצי"ה משנן: "ואמר רבי אבא: אין לך קץ מגולה מזה, שנאמר (יחזקאל לו ח): 'וְאַתֶּם הָרִי יִשְׂרָאֵל עֲנִפְכֶם תִּתְּנוּ וּפְרִיכֶם תִּשְׂאוּ לְעַמֵּי יִשְׂרָאֵל [כִּי קָרְבוּ לְבֹא]'"⁶ (סנהדרין צח א).

סוף מעשה במחשבה תחילה. טרם נכנס לאותיות הכתובות, אתוון קדישין, ברצוני לשתף בתיאור אשר מסמל יותר מכל את המשמעות של יום העצמאות בעיני הרצי"ה: "מאור פניו של הרצי"ה ביום העצמאות, התרגשותו ושמחתו העצומה, תפילתו בדבקות ובאריכות וההתלהבות שלו בעת הריקודים ברחובה של עיר, לימדו את תלמידי הישיבה על גדולת היום יותר מהדברים שאמר ביום זה"⁶.

על הפסוק (בראשית ב טו) "וַיִּקַּח ה' אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם וַיְנַחֲהוּ בְּגֵן עֵדֶן לְעִבְדָּהּ וּלְשִׁמְרָהּ", כתב רש"י: "לְקַחוּ בְּדַבְרִים נְאֻמִּים וּפְתָהוּ לְיַכְנֵס". והקשה רבי אהרון מקוידנוב ('שיח אבות', עמ' כד):

"וכי צריך לדבר על לב האדם להכנס לגן עדן? ותירץ, דהנה אנו רואים בזמננו, אין הרצון הגדול להיכנס לבית המדרש ויש צורך לעשות פעולות בכדי להשפיע שיבואו. כך גם אדם הראשון, לא הרגיש בטעמו של גן עדן והיה הצורך לקחתו בְּדַבְרִים".

אותם דברים יש לומר על תקופתנו ועל ארצנו - שיש אומרים שהיא-היא גן עדן (ראה עירובין יט ב) - שיש 'לקחת את הבריות בדברים' כדי להראותם בטובה.

ומשנה תוקף לדברים אלו ניתן למצוא בדברי תלמידו גדול של מרן הרב זצ"ל, הרי"מ חרל"פ, שכתב (מי מרום חלק י, ויקרא, עמ' קלו):

"אין כל פלא מה שלכאורה הזמנים צריכים לגרום להרגיש הרבה, אך בפועל אין מרגישים מאומה. זה מפני שאנשים לא יודעים בגדלותם של הזמנים. כי רק הלימוד והידיעה על מהותם של הזמנים מביאים את האדם למקום ההרגשה של עילויים של הזמנים ההם".

⁵ והתבארו הדברים יותר בפסיקתא זוטרתיא (פרשת עקב): "מה צבי - אין עורו מחזיק את בשרו, שנראה קטן מאחר שנפשט יותר ממה שהיה, כך אין פירות של ארץ ישראל מחזקתן כשישראל עושין רצון המקום, ללמדך שבח ארץ ישראל".

⁶ הרב שמואל כץ, שמעתין 183, 'יום העצמאות במשנתו, הגותו והנהגתו של הרצי"ה', עמ' 48 (להלן: שמעתין 183).

כמדומני, כי כל הקונה דרשה זו בקניין רוחני, זוכה להשתבח בשבח שאנו מייחלים לו יום יום בתפילתנו, באמרנו:

”אֲשֶׁרִי אֵישׁ שִׁישְׁמַע לְמִצּוֹתַיָּךְ, וְתוֹרָתְךָ וְדְבָרְךָ יִשִּׁים עַל לְבָבִי.”

תורתך - זו תורת משה, ודברך - אלו נבואות הנביאים (כנוסח ברכות ההפטר: ”ורצה בדבריהם”, ”ונאמנים דבריך”), אותן שנכתבו לנו, מתוך שנצרכו לדורות (מגילה יד א).

אחתום בדברי הנביא זכריה, ויהיו בלשוני לתפילה (ח ו-ח):

”כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת כִּי יִפְּלֵא בְּעֵינַי שְׂאֲרֵית הָעַם הַזֶּה בַּיָּמִים הֵהָם גַּם בְּעֵינַי יִפְּלֵא נְאֻם ה' צְבָאוֹת; כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת הַנְּנִי מוֹשִׁיעַ אֶת עַמִּי מֵאֶרֶץ מִזְרַח וּמֵאֶרֶץ מְבֹאָה הַשָּׁמַשׁ; וְהִבְאֵתִי אֲתָם וְשָׁכְנוּ בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַם וְהָיוּ לִי לְעָם וְאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לְאֱלֹהִים בְּאֶמֶת וּבְצִדְקָה.”

דן סתר

תהלים פרקים יט ו-קז

בחרנו להביא בפתח החיבור את המזמורים י"ט וק"ז מספר תהלים במלואם, משום ההתייחסות אליהם בדרשת הרצי"ה. מומלץ להכיר פרקים אלו, לפחות ברובד הפשוט, טרם הכניסה ללימוד הדרשה.

פרק יט

- (א) למנצח מזמור לדוד:
- (ב) השמים מספרים כבוד אל, ומעשה ידיו מגיד הרקיע:
- (ג) יום ליום יביע אמר, ולילה ללילה יחיה דעת:
- (ד) אין אמר ואין דברים, בלי נשמע קולם:
- (ה) בכל הארץ יצא קום ובקצה תבל מליהם, לשמש שם אהל בהם:
- (ו) והוא כחתן יצא מחפתו, ושיש כגבור לרוץ ארה:
- (ז) מקצה השמים מוצאו ותקופתו על קצותם, ואין נסתר מחמתו:
- (ח) תורת יהו"ה תמימה משיבת נפש, עדות יהו"ה נאמנה מחכימת פתי:
- (ט) פקודי יהו"ה ישרים משמחי לב, מצות יהו"ה ברה מאירת עינים:
- (י) יראת יהו"ה טהורה עומדת לעד, משפטי יהו"ה אמת צדקו יחדו:
- (יא) הנחמדים מזהב ומפז רב, ומתוקים מדבש ונפת צופים:
- (יב) גם עבדך נזהר בהם, בשמרים עקב רב:
- (יג) שגיאות מי יבין, מנסתרות נקני:
- (יד) גם מזדים חשך עבדך אל ימשלו בי, אז איתם ונקיתי מפשע רב:
- (טו) יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך, יהו"ה צורי וגאלי:

פרק קז

(א) הדרו ליהו"ה כי טוב	כי לעולם חסדו:
(ב) יאמרו גאולי יהו"ה	אשר גאלם מיד צר:
(ג) ומארצות קבצם	ממזרח וממערב מצפון ומים:
(ד) תעו במדבר בישימון דרך	עיר מושב לא מצאו:
(ה) רעבים גם צמאים	נפשם בהם תתעטף:
(ו) ויצעקו אל יהו"ה בצר להם	ממצוקותיהם יצילם:
(ז) וידריכם בדרך ישרה	ללכת אל עיר מושב:
(ח) יודו ליהו"ה חסדו	ונפלאותיו לבני אדם:
(ט) כי השביע נפש שקקה	ונפש רעבה מלא טוב:

- (י) יִשְׁבִי חֶשֶׁךְ וְצַלְמוֹת
 (יא) כִּי הִמְרוּ אִמְרֵי אֵל
 (יב) וַיִּכְנַע בְּעֵמֶל לִבָּם
 (יג) וַיִּזְעַקוּ אֶל יְהוָה בְּצַר לָהֶם
 (יד) וַיִּצְיֵאֵם מִחֶשֶׁךְ וְצַלְמוֹת
 (טו) יוֹדוּ לַיהוָה חֶסֶדּוֹ
 (טז) כִּי שִׁבַר דִּלְתוֹת נִחַשְׁתָּ
 (יז) אֲוִלִים מִדֶּרֶךְ פִּשְׁעִים
 (יח) כָּל אֲבָל תִּתְעַב נַפְשָׁם
 (יט) וַיִּזְעַקוּ אֶל יְהוָה בְּצַר לָהֶם
 (כ) יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וַיִּרְפָּאֵם
 (כא) יוֹדוּ לַיהוָה חֶסֶדּוֹ
 (כב) וַיִּזְבְּחוּ זִבְחֵי תוֹדָה
 (כג) יוֹרְדֵי הַיָּם בְּאֲנִיּוֹת
 (כד) הִמְהָ רָאוּ מַעֲשֵׂי יְהוָה
 (כה) וַיֹּאמְרוּ וַיַּעֲמֵד רוּחַ סַעֲרָה
 (כו) יַעֲלֶה שָׁמַיִם יִרְדּוּ תְהוֹמוֹת
 (כז) יִחוּגּוּ וַיִּנְוְעוּ בְּשִׁבּוֹר
 (כח) וַיִּזְעַקוּ אֶל יְהוָה בְּצַר לָהֶם
 (כט) יָקָם סַעֲרָה לְדַמְמָה
 (ל) וַיִּשְׁמְחוּ כִּי יִשְׁתַּקּוּ
 (לא) יוֹדוּ לַיהוָה חֶסֶדּוֹ
 (לב) וַיִּרְמְזוּהוּ בְּקַהֲל עַם
 (לג) יֵשֶׁם נְהֻרוֹת לְמִדְבָר
 (לד) אֲרִץ פְּרִי לְמַלְחָה
 (לה) יֵשֶׁם מִדְבָר לְאֲגַם מַיִם
 (לו) וַיֹּשֶׁב שָׁם רְעֻבִים
 (לז) וַיִּזְרְעוּ שָׂדוֹת וַיִּטְעוּ כִרְמִים
 (לח) וַיִּבְרְכֵם וַיִּרְבוּ מְאֹד
 (לט) וַיִּמְעְטוּ וַיִּשְׁחוּ
 (מ) שִׁפְךָ בּוֹז עַל גְּדִיבִים
 (מא) וַיִּשְׁנֹב אֲבִיוֹן מַעֲוִי
 (מב) יִרְאוּ יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁמְחוּ
 (מג) מִי חֶכֶם וַיִּשְׁמַר אֱלֹהִים
- אִסִּירֵי עֲנִי וּבְרוּזִל:
 וַעֲצַת עֲלִיוֹן נֶאֱצַו:
 כְּשִׁלּוֹ וְאִין עֲזֹר:
 מִמְצַקוֹתֵיהֶם יוֹשִׁיעֵם:
 וּמוֹסְרוֹתֵיהֶם יִנְתַּק:
 וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם:
 וּבְרִיחֵי בְרוּזִל גִּדְע:
 וּמַעֲוֹנוֹתֵיהֶם יִתְעַנּוּ:
 וַיִּנְיְעוּ עַד שַׁעֲרֵי מוֹת:
 מִמְצַקוֹתֵיהֶם יוֹשִׁיעֵם:
 וַיִּמְלֹט מִשְׁחִיתוֹתָם:
 וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם:
 וַיִּסְפְּרוּ מַעֲשָׂיו בְּרִנָּה:
 עֲשֵׂי מְלֹאכָה בְּמַיִם רַבִּים:
 וְנִפְלְאוֹתָיו בְּמַצּוֹלָה:
 וַתִּרְוּמֵם גְּלִיו:
 נַפְשָׁם בְּרַעַה תִּתְמוּנָה:
 וְכָל חֲכָמָתָם תִּתְבַּלַּע:
 וּמִמְצַקוֹתֵיהֶם יוֹצִיאֵם:
 וַיַּחֲשׂוּ גְלִיָּהֶם:
 וַיִּנְחַם אֶל מַחוּז חֲפָצָם:
 וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם:
 וּבְמוֹשָׁב זִקְנִים יִהְלְלוּהוּ:
 וּמַצְאֵי מַיִם לְצִמְאוֹן:
 מִרְעַת יִשְׁבֵי בָה:
 וְאֲרִץ צִיָּה לְמַצְאֵי מַיִם:
 וַיִּכְוֶנּוּ עִיר מוֹשָׁב:
 וַיַּעֲשׂוּ פְרִי תְבוּאָה:
 וּבְהִמְתָּם לֹא יִמְעִיט:
 מַעֲצֵר רַעַה וַיִּגּוֹן:
 וַיִּתְעַם בְּתוֹהוּ לֹא דֶרֶךְ:
 וַיִּשֶׁם בְּצִאֵן מִשְׁפָּחוֹת:
 וְכָל עוֹלָה קִפְצָה פִּיה:
 וַיִּתְבוּנְנוּ חֶסְדֵי יְהוָה:

מזמור י"ט למדינת ישראל למו"ר הרב צבי יהודה קוק זצ"ל

א. נדרשת ישרות-לב כדי להפיר במעשי ד'

תשע-עשרה שנה. מפעם לפעם אנו רגילים, וצריכים להתרגל יותר, לזכות ולקיים את הפסוקים האחרונים במזמור ק"ז שאנו אומרים בליל חג-עצמאותנו כתקנת רבנותנו: "המה ראו מעשי ד'... יראו ישרים וישמחו... מי חכם וישמר אלה ויתבוננו חסדי ד'" (פסוקים כד, מב, מג). ישרים רואים מעשי ד'. ולואי שנזכר יותר ויותר להכלל בכלל הישרים, ואולי מוטב להזכיר - "הצדיקים הישרים", כדברי קדשו של הנצי"ב בפתחה לספר בראשית. ובמדה שחסרה ישרות בצדיקים - חסרה הראיה וההכרה במעשי ד'. הרבה הרבה יש להתבונן במעשי ד', בהנהגתו ובהשגחתו, הכללית והפרטית, בחשבון הנפש ובחשבון החיים של כלל ישראל. צריך להתרגל לפקח את העינים ולגלות אין-קץ נפלאות מתורת ד' ונפלאות ממעשי ד'.

ב. חסרון-השתתפות יראי ד' בשמחת יום העצמאות

תשע-עשרה שנה. בכל יום יהיו הדברים בעינינו פחדשים. צריכים להתרגל להרגיש את זה. נדמה כי התקדמנו והתרגלנו בינינו למסבה של בני תורה ושל תלמידי חכמים, למסבת קבלת קדשת על מלכות שמים, המופיעה בכוננות מלכות ישראל. אולם, היו זמנים, בשנותיה הראשונות של המדינה, כשהמסבה בשיבה עוד לא נתקנה, שהייתי רגיל להסתובב באותן שעות בחוצות ירושלים, להיות עם שמחת עמנו ונחלתנו, עם ההמון, הבנים והבנות, עם "עמך". לדאבוננו, קימת השאלה שיש בה מן הגובל בחלול השם: היכן הזקנים, עיני העדה, גדולי התורה ותופשיה בחוצות ירושלים, בשמחת עמנו ונחלתנו?

ג. ההחלטה הקשה של האו"ם על חלוקת הארץ - בחינת "מאת ד' היתה זאת היא נפלאות בעינינו"

לפני י"ט שנה, באותו לילה מפרסם, בהגיע ארצה החלטתם החיובית של מושלי אומות-העולם לתקומת מדינת ישראל, כשכל העם נהר לחוצות לחג ברבים את רגשי שמחתו, לא יכלתי לצאת ולהצטרף לשמחה. ישבתי בחד ואדום כי נטל עלי. באותן שעות ראשונות לא יכלתי להשלים עם הנעשה, עם אותה בשורה נוראה, כי אכן נתקיים דבר ד' בנבואה בתרי-עשר (יואל ד ב) "ואת ארצי חלקו"! איפה חברון שלנו - אנחנו שוכחים את זה?! ואיפה שקם שלנו - אנחנו שוכחים את זה?! ואיפה יריחו שלנו - אנחנו שוכחים את זה?! ואיפה עבר הירדן שלנו?! איפה כל רגב ורגב? כל חלק

וחלק, של ארבע אמות של ארץ ד'?! הבדינו לוותר על איזה מילימטר מהן? חלילה וחס ושלום.

באותו מצב, מזעזע בכל גופי, פצוע כלי וחתוף לגזרים - לא יכלתי אז לשמוח. כך היה המצב לפני י"ט שנים, באותו לילה ובאותן שעות. למחרת בא אל ביתנו איש ברית קדשנו, הגאון רבי יעקב משה חרל"פ זצ"ל. היה לו צרף לבוא, וכלום יתכן שלא היה בא?! התיחדנו אז שנינו רגעים אחדים באותו חדר קטן ומקדש שב"בית הרב" - ולאן בוא אז אם לא לשם?! מזעזעים ישבנו ודמומים. לבסוף התאוששנו ואמרנו שנינו כאחד: "מאת ד' היתה זאת היא נפלאות בעינינו" (תהלים קיח כג). נקבעה החתמת.

ד. חשיבות העמידה האיתנה כנגד התערבות אומות העולם

ועתה, עם המשך השתלשלות שלשלת הקדש בכל גוניה, מערכת דבר ד' המתגלה בכל מדרגותיה הרוחניות והמעשיות, במארעות מדיניים והיסטוריים, הגענו לשכלול פלא זה, ליום קדשנו זה - ובלי ה"מחתנים" הגויים, ברוך ד'! כל השנים הננו מבקשים מאת רבונו של עולם (ברכת המזון): "שבור עולנו מעל צוארנו ותוליכנו קוממיות לארצנו". זכינו השנה במדה מסימת מעשית וסמלית זו לשברון על הגויים מעל צוארנו - אשרנו!

כדאי להזכיר כאן גם זה: באחרית ימיו של הרב מאיר בר-אילן זצ"ל, בנו של הנצי"ב, נערכה מסבה חשובה מטעם "המזרחי" בה היה הוא היו"ר. במסבה השתתף גם יו"ר הסוכנות אז, מר ברל לוקר, ונתכבד לשאת את דבריו. באותו פרק זמן נערך באו"ם הדיון לגבי בנאום ירושלים, וברל לוקר הזכיר בדבריו את ענין ירושלים בהגדירו אותה כבעיה עדינה הטעונה הרבה טקט וטפול זהיר וכו' וכו'. לעמת דבריו אלה התפרץ אז ר' מאיר ב"מאמע-לשון" וקרא מכסאו בקול רועם מאחורי גביו: "ווער הערט זי?!" - מי מאזין לדבריהם? מי מתחשב בדעתם? הם יקבעו לנו מה נעשה בירושלים?! כזאת היתה תגובתו של הרב בר-אילן, המלא גדלות של מדות, גדלה של קדשה, מתוף אמונה, מתוף תורה, מתוף קדשה, מתוף יראת שמים, מתוף ודאיות, ולא מתוף ספקות.

ה. סבת חלוקי ההנהגה ביחס לאמירת הלל בברכה

אשר לעצומו של יום, עלינו לברר לעצמנו כמה דברים: בערב שבת קדם יום-העצמאות פנה אלי אדם חשוב אחד ושאלני, מדוע לא יתירו לנו רבותינו לברך על ההלל ביום-העצמאות? השיבותי לו, כי הוראת הרבנות הראשית שקולה וצודקת היא. תקנות הרבנות הראשית באות לכל הצבור כלו וכיון שלצערנו ולחרפתנו חלק גדול מהצבור שלנו איננו מאמין בגדל מעשה ד' המתגלה לנו בכוננות מלכות ישראל, ובהיותו מחסר אמונה הריהו מחסר שמחה, ואי אפשר לחיבו בברכה. דגמת הרוזה

את חברו ושִׁמַח בְּרֵאִיתוֹ הַחַיֵּב לְבָרָךְ, שָׂאֵם הוּא שָׂמַח - מְבָרָךְ, וְאֵם אֵינְנוּ שָׂמַח - אֵינּוּ מְבָרָךְ.

הָרַב מִיָּמוֹן, שֶׁכֵּל כָּלוּ הָיָה קוֹדֵשׁ לְבַנְיָן עִמּוֹ וְנַחֲלָתוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא - הוּא הָיָה מְלֵא שְׂמֵחָה שֶׁל אֱמוּנָה וְלָכֵן קָבַע שְׁבָבִית הַפְּנִסֶת שֶׁלוֹ יֵאמְרוּ הַלֵּל בְּבִרְכָּה. הוּא הָדִין לְמַקּוּמוֹת דּוֹמִים נוֹסְפִים - צָבָא יִשְׂרָאֵל וְהַקְּבוּצִים הַדְּתִיִּים. אוּלַם הַרְבֵּנוֹת הַפּוֹלָלֶת וְהָרֵאשִׁית אֵינָה יְכוּלָה לְתַקֵּן בְּרִכָּה כְּהוֹרָאָה פּוֹלָלֶת לְכָל הַצְּבוּר כְּשֶׁזָּה אֵינְנוּ מוֹכֵן לָהּ. בִּישִׁיבֵתְנוּ-הַמְּרֻכָּזִית נִהְגְנוּ כְּפִסְק הַרְבֵּנוֹת, כִּי אֵין אָנוּ "קְלוּזִי" שֶׁל חוּג מִיָּחָד. שְׂיָכִים אָנוּ לְעֵינֵינוּ שֶׁל כָּלֵל יִשְׂרָאֵל הַמְּרֻכָּז בִּירוּשָׁלַיִם, וּמִכֵּיּוֹן שֶׁכִּלְלוּ שֶׁל הַצְּבוּר יֵשׁ לְעַת עֵתָה, לְצַעֲרֵנוּ, וּלְבִשְׁתָּנוּ, עַכְשָׁיִם בְּשִׁלְמוֹת הָאֱמוּנָה וְהַשְׂמֵחָה, וּמִתּוֹךְ כֶּף - בְּחִיּוֹב הַבְּרָכָה, נָכוֹן הוּא שֶׁנִּגְהַג אֶף אָנוּ כְּהוֹרָאָה הַרְבֵּנוֹת לְכָלֵל כָּלוּ.

ו. הַיַּחֲס הַחַיִּיבִי לְמַצְעַד צֶה"ל וְשִׂאֵלֶת "כַּחֲי וְעֵצֶם יָדִי"

אוֹתוֹ אָדָם טָעַן לְפָנַי טָעָנָה נוֹסְפֶת: מְדוּעַ לֹא תִאֲסֹר הַרְבֵּנוֹת לְלַכֵּת לַחֲזוֹת בְּמַצְעַד צֶה"ל, הֲרֵי יֵשׁ בָּזָה מְשׁוּם "כַּחֲי וְעֵצֶם יָדִי"! (דְּבָרִים ח יז) אוּלַם, אֲדַרְבָּה, אֵין כָּל פְּסוּל בְּרֵאִית הַמַּצְעַד, כִּי כְּשִׂזְזוּכְרִים אָנוּ שֶׁד' נוֹתֵן לָנוּ אֶת הַכַּח הַזֶּה לְעִשׂוֹת חֵיל אֵין זֶה "כַּחֲי וְעֵצֶם יָדִי" בְּמוֹבְנּוֹ הַשְּׁלִילִי, כִּי אֵם לְמוֹד וְקִיּוּם שֶׁל תּוֹרָה: לוֹמְדִים אָנוּ שֶׁעֲלֵינוּ לְעִשׂוֹת אֶת הַמַּצְוָה הַמְּטַלֶּת עֲלֵינוּ בַּכַּח הַזֶּה - כְּבוֹשָׁה שֶׁל הָאָרֶץ. לֹא כָּלֵם מְקִימִים אֶת הַמַּצְוָה בִּיָּחוּד הַפְּנוּנָה הָאֲמִתִּית, לֹא כָּלֵם אוֹמְרִים "לִשְׁם יָחִיד". לֹא תְּמִיד מְקִימִים מַצְוָה בְּשִׁלְמוֹת הַפְּנוּנָה, אֲבָל בְּסוּפוֹ שֶׁל דְּבַר מִתְקִימַת הַמַּצְוָה. זוֹהִי מַצְוָה שֶׁל כָּלֵל יִשְׂרָאֵל וּמְטַלֶּת עַל כָּלָנוּ, וּמְשׁוּם כֶּף, כָּל הַשְּׂיָךְ אֵלֶיהָ, כָּל כְּלֵי הַנְּשִׁק לְמִינֵיהֶם, מִתּוֹצְרֵתְנוּ וּמִתּוֹצְרֵתֶם שֶׁל גּוֹיִים, כָּל מָה שֶׁשְּׂיָךְ לַיּוֹם הַזֶּה שֶׁל קִימוּם מַלְכוּת יִשְׂרָאֵל - הַכֵּל הוּא קוֹדֵשׁ!

ז. זֶהוּי תְּקוּפַתְנוּ כְּתְּקוּפַת הַגְּאֻלָּה

יֵשׁ גְּדוּלִים הָרוֹאִים אֶת עֶרְךָ יוֹם מְדִינַתְנוּ מִצַּד הַתְּשׁוּעָה וְהַהֲצָלָה שָׁבוּ, וְלַעֲמַת זֹאת, עָרְפוּ כִּי-אֲתַחֲלָתָא דְּגֵאֻלָּה" הוּא בְּגֵדֵר "כְּבָשִׁי דְּרַחֲמֵנָא" וְ"הַנְּסִתְרֵת לְד' אֵלֵהֵינוּ" (דְּבָרִים כט כח). לַעֲמַת זֶה יֵשׁ לְהַזְכִּיר וּלְבָרֵר שֶׁלֹּא כֵן הוּא: עֵינֵי הַגְּאֻלָּה שֶׁל יוֹם מְדִינַתְנוּ אֵינֶם בְּגֵדֵר "נְסִתֵר" כָּלֵל, אֵלֵא נְגָלִים וּמְפָרְשִׁים הֵם. גְּמָרָא עְרוּכָה הִיא בְּמַסְכַּת סְנֵהֲדָרִין (צו-צח). ר' הוֹשֵׁעַ הַסִּיק שֶׁם כִּי תִשׁוּבָה שְׁלֵמָה אֵינְנָה מְעַכְבֶּת אֶת הַגְּאֻלָּה, וְר' אֵלִיעֶזֶר, הַחוּלֵק עֲלָיו, שֶׁתֵּק (וּבִירוּשָׁלַיִם (תַּעֲנִית פ"א ה"א) - "אֲסַתְלַק ר' אֵלִיעֶזֶר"). הַהֶסְבֵּר פְּשׁוּט: שֶׁתִּיקָה כְּהוֹדָאָה (בְּבֵא מִצִּיעֵא לז ב), אֵין חוּלֵק בָּזָה. וְאֲכֹן, זֶהוּ פְּסוּק מְפָרֵשׁ (ישעיה מד כב): "שׁוּבָה אֵלַי כִּי גֵאֲלִתִּיךָ" - הַתְּשׁוּבָה תִּהְיֶה אַחֲרֵי הַגְּאֻלָּה. בְּהַמְשָׁךְ דְּבָרֵי הַגְּמָרָא מוּבָאִים דְּבָרֵי רַבִּי אֲבָא: "וְאָמַר רַבִּי אֲבָא: אֵין לָךְ קֶץ מְגָלָה מְזָה שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאִתֶּם הָרִי יִשְׂרָאֵל עֲנַפְכֶם תִּתְּנוּ וּפְרִיכֶם תִּשְׂאוּ לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל כִּי קָרְבוּ לְבוֹא" (יחזקאל לו ח) יֵשׁוּב אָרֶץ יִשְׂרָאֵל וְקִבּוּץ גְּלוּיּוֹת.

נדקדק כאן מעט: מהו וא"ו החבור של "ואמר רבי אבא...", הרי רבי אליעזר ורבי יהושע היו מראשוני התנאים ואילו רבי אבא היה באמצע תקופת האמוראים ומהו הקשר שבין שני המאמרים? צריכים אנו לומר אפוא שהקשר הוא ענייני ומכיוון שהקשר אינו תלוי בתשובה - זוהי מסקנת התנאים שם - כיצד, אפוא, נוכל להפירו? בזה שארץ ישראל עשה פרותיה בעין יפה. וברוך השם, היבולים בארצנו עולים יפה מאוד... בהסבר זה בגמרא זכיתי לכנון לדברי ר' זונדל סלנטר, רבו של ר' ישראל סלנטר, אבי תנועת המוסר, כפי שהובאו בספרו של ר' נתן פרידלנד, המזכיר את ר' זונדל כ"מורי ורבי" - בהיותו תלמידו ומקורבו. והוא היה יחד עם הגאונים רבי צבי קלישר ורבי אליהו גוטמכר ביסוד ההתעוררות לשוב ארץ ישראל ולחבת ציון.

ח. קדשת המדינה נמשכת מקיום מצות כבוש הארץ ושובה

ובהמשך ברור הדברים ממקור דברי חז"ל בסנהדרין, מבררים ומחייבים דברי הרמב"ן בספר המצות (הוספות למצות עשה, מצוה ד'): "שנצטוינו לרשת הארץ אשר נתן ד' יתעלה לאבותינו, לאברהם, ליצחק וליעקב, ולא נעזבה ביד זולתנו מן האמות או לשממה... אבל הארץ לא נניח אותה בידם (של ז' העמים), ולא ביד זולתם מן האמות בדור מן הדורות" - דברי הלכה מפורשים.

ועוד ממשיך הרמב"ן: "ואומר אני כי המצוה שהחכמים מפליגים בה, והיא: דירת ארץ ישראל... הכל הוא ממצות עשה הוא, שנצטוינו לרשת הארץ לשבת בה...", כלומר: עקר המצוה היא הכבוש הממלכתי, השלטון הלאומי הכלל-ישראלי בטריטוריה קדושה זו, ומתוך המצוה הכללית ישנה המצוה הפרטית המטלת על כל יהודי ויהודי לדור ולשבת בארץ הקדש. על נקדה זו עמדו הגאונים בעל "אבני נזר" ובעל "ישועות מלכו", המגדירים את מצות ישוב ארץ ישראל ככבוש וישוב ולא כיישוב בלבד.

על קירות שכונות מסוימות מדבקים דברי נבלה, המאשימים את "הציונים הפופרים" שרוצים לעשות אותנו ל"עם לוחם". וכי בתורה אין מצות עשה של מלחמת מצוה?! וכי לא מפי הרמב"ן, "אביהם של ישראל", שמענו על מצות הכבוש והמלחמה?! ברוך השם זכינו, וזוכים אנו אף עתה, לקיים דבר ד' זה על ידי תפארת גבורת צבאנו. נספם בקצרה: השלטון היהודי בארץ הקדש, קרי: מדינת ישראל וצבאה, יחד עם היותו בבחינת "קץ מגלה", הריהו מצוה מפורשת וחשובה, מצוה כלל-ישראלית.

תוך כדי ברורי דברים של הלכה אמר לי גדול אחד, כי יום-העצמאות, עם כל חשיבותו מצד התשועה וההצלה, קדשה - אין בו. אולם, כשאנו מאמינים בדבר ד' ביד נביאיו (יחזקאל לו ח): "ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו [ופריכם תשאנו לעמי ישראל כי קרבו לבוא]" ובהמשך דבר ד' המתגלה אלינו בדברי הרמב"ן, באותה מצות עשה של חיוב מלחמה לכבוש הארץ, החלה עלינו בכל הדורות - מכאן כל תקופת הברור של מציאות הקדשה המתגלה בקיום המצוה: "אשר קדשנו במצוותיו!" קדשה היא מציאות

ממשית-ראלית ולא פראזה רגשית-אנושית. מציאות הקדשה איננה נקבעת על דינו; הקדוש ברוך הוא קבע שאנו הננו עם קדוש. מציאות עבדתית של נשמות קדושות בגופות קדושים, המתפרטים מתוך נשמה כלל ישראלית שפלה קודש. קימת מציאות של ארץ קדושה, חבל ארץ בו בחר ד', "כי בחר ד' בציון" (תהלים קלב יג). זוהי ארץ אשר פרותיה קדושים ואשר עבודת אדמתה שקולה כמצות הנחת תפלין - כך כתב החת"ם סופר בחדושו למסכת סכה. וכמה מפלאים ומפלאים דבריו של הב"ח (אורח חיים סימן רח), המדגיש את ענין הקדשה של פרות הארץ! כן נקבעו הדברים: זוהי הארץ הקדושה וזהו העם הקדוש!

הרבי מצ'ורטקוב אמר לי פעם בווינה, כי הוא מבין היטב את דרך ה"אורות" שלנו, שכל גשמיות של ישראל הנה קדושה. ברור, כל השיף לכלל ישראל הוא קודש. ככל שממעטים לעסק וללמד ב"אורות" למיניהם, בפוזרי ובמהר"ל, שוכחים יותר את יסודות האמונה: כל פושע בישראל הוא קדוש - ובעל כרחו! עקרי תורה הם: זוהי מציאות של "עם זו יצאתי לי" (ישעיה מג כא). מאחר שכך, ברור הוא שקדשה מרבה קימת ביום בו הוקמה מדינתם של עם הקדוש על אדמת הקדש.

ט. שלבי קימום המדינה והתאמתם לחזון הנביאים

ולעמת מה שנאמר: "האם זו המדינה שאותה חזו נביאנו?" אומר אני: זוהי המדינה שחזו הנביאים. כמובן, אין המדינה בתכלית השלמות, אולם נביאנו, ורבותינו - ממשכיהם, אמרו שהמדינה תהיה כזו: זרע אברהם, יצחק ויעקב, ישובו ויקימו בה תקומה ישובית ושלטון מדיני עצמאי; לא נאמר לנו אם יהיו הם צדיקים או שאינם צדיקים. אומר הנביא: "[כה אמר ד' אלהים] בקבצי את בית ישראל [מן העמים אשר נפצו בם ונקדשתי בם לעיני הגוים] וישבו על אדמתם [אשר נתתי לעבדי ליעקב]; וישבו עליה לבטח ובנו בתים ונטעו כרמים [וישבו לבטח בעשותי שפטים בכל השפטים אתם מסביבותם וידעו כי אני ד' אלהיהם]" (יחזקאל כח כה-כו) - נטיעת כרמים נאמרה, הקמת ישיבות לא נאמרה... אמנם, מתוך חזרת ישראל אל אדמתם נביא לידי הגדלת התורה והאדרתה, אולם הצעד הראשון - ישראל על אדמתם! כבטויו של ר' אליהו גוטמכר: "ואצלי כבר ברור שאם יקומו ישראל שיתחילו לעבד אדמת הקדש בסך ק"ל משפחות - שתהיה התחלת הגאולה, גם כשלא יהיו ישראל ראויים לכך" (שיבת ציון ח"ב, עמ' 42). בודאי, רוצה היה אותו צדיק בהגדלת התורה ויראת השמים, אבל סדרי הגאולה כאלו הם: ישוב חקלאי, קימום המדינה ומתוך כך - להמשיך להעלאה בקדש, להרצת התורה, להגדלתה ולהאדרתה.

י. ודאותנו בזהויתקדמות תהליך הגאולה

כבר למעלה ציינו, כי לחרפתנו ולצערנו, חלק נכר מהצבור שלנו איננו מאמין במעשי ד' הנגלים לנו. כן, כדאי לומר פעם אחת דברים ברורים ולא להיות פסחים על שתי

הסעפים: חסר אמונה יש כאן, כפירה המתלבשת בלבוש של חרדיות וצדקות, כופרים הקוראים לאחרים בשם זה, וכל הפוסל - במומו פוסל! (קדושין עב) זוהי כפירה בתורה שבכתב, בדברי נביאינו, ובתורה שבעל פה, אשר בארו לנו מהו הקץ המגלה: בשעה שארץ ישראל נותנת פריה בעין יפה ובשפע. כיצד מעזים הם פניהם ומתחצפים כנגד גדולי ישראל? האם היה ר' אליהו גוטמכר רמאי חס וחלילה?! אמר מי שאמר כי טפש הוא מי שחושב שזוהי אתחלתא דגאולה; האם ר' יהושע מקטנא היה טפש?! כפירה זו במעשי ד' ובחסדיו עמנו, המתלבשת בלבוש של צדקות מרשעת - היא היא המעכבת את דבר ד' מלבוא ומלהתגלות בעולם. גם בחוגים שלנו ישנם כאלו המהססים, החוששים מלפל בספקות. אך עלינו לזכור: אמונה איננה ספקות - "הודאי שמו כן תהלתו". כשישראל משעבדים את לבם לאביהם שבשמים - ישנה גאולה שלמה.

יא. סקירת י"ט שנות המדינה, והשוואתן למזמור י"ט בתהלים

זה י"ט שנה ועד עתה ישנה התפתחות. "יום ליום יביע אמר" (תהלים יט ג). זוכים אנו לחזות בנפלאות ד' ובסודותיו - בבנין, בחקלאות, במדיניות, בבטחון, בגשמיות וברוחניות. אמתיות הענין האלוקי הזה איננה משתנית ומתערערת, בין אם העוסקים בכך מכירים בזה בהכרה שלמה של אמונה, ובין אם אינם מכירים בזה. ישראל קדמו לעולם, עומדים הם באמצע הרקיע ומכריזים "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד"; וכן ישראל לתורה שהיא "חמדה גנוזה" (שבת פח ב. זבחים קטז א) שהוריד משה אלינו. רב הרשם אשר מטביעים ישראל בכל העולמות. ישראל האמתי הוא ישראל הנגאל, מלכות ישראל וצבא ישראל, עם בשלמותו ולא תפוצות גלותיות. משום כך, כשגלו ישראל חל זעזוע בכל העולמות. הוא הדין בבוא הגאולה, הזעזוע עבר בכל העולמות, שלב אחר שלב, עד הגיעו אלינו, כהשתלשלות התורה עד הגיעה אלינו. השתלשלות זו היא הדרגתית ומתמשכת, כל שנה ושנה היא מזמור נוסף, מזמור אלקי מפאָר, המתנסף כחליה לשרשרת. בשנה זו מזמרים אנו את המזמור הי"ט.

מזמור י"ט בתהלים כולל בתוכו שני חלקים: בחלקו הראשון רואים אנו את נפלאות ד' בטבע והתגלותו בבריאה, "השמים מספרים כבוד אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע" וכו' (תהלים יט ב); ואלו בחלקו השני מתארים תורת ד', מצות ד' ויראת ד' המאירים והטהורים. בפזרי ובמהר"ל נתבארה הקבלה זו: כוחו של ד' מתגלה בעולם הטבע האדיר, אולם, מעלים בקודש. גדולה מדת עוצם התגלותו בתורה ובריאה שנתנה לישראל, "ישראל אשר בך אתפאר" (ישעיה מט ג). כזה הוא אף מזמור שנת הי"ט: מתוך הטבע הארצי נבוא אל הרוחני והשמימי - בונים בחול ואחר-כך מקדישים. מצוים אנו לעסק בגלוי הקדש מתוך היסוד הארצי, לסייע להקדוש ברוך הוא במעשה בראשית, "תנו עז לאלהים" (תהלים סח לה), "גדלו לד' אתי וגרוממה שמו יחדו" (תהלים לד ד).

יב. חסרונותיה הגדולים של המדינה ביחס למשפט העברי ולמיסיון אינם מכהים את קדוש השם שבהקמתה

אין אנו מחניפים לאפיקורסים חס ושלום. יש במדינת ישראל דברים מכאיבים שיש בהם חלול השם מרבה. ביחוד שתי הצרות הנוראות: מערכת המשפט במדינה, המשתמשת בחק הרומאי, העותומני והבריטי - ויהא אפלו ההוטנטוטי - ואלו במשפט ישראל האמתי, בחשן המשפט, לא נסמכו ולא מסמיכים; והחלשה הרוחנית ואזלת היד כלפי אותם צידי נפשות ימח שמם וזכרם, ממשיכיו של אותו "פושע ישראל שעשאוהו גויים עבודה זרה" (אגרות הראי"ה, אגרת שעה), הנלחמים בנו בתוכנו. אולם, עם כל נוראות צד חלול השם, הרי ערך קדוש השם הגדול לא יסלק בשום אופן מפל ענין המדינה ויום-עצמאותה.

יג. סדר הגאולה: קבוץ גלויות ורק לאחר מכן תשובה שלמה

בפרק ל"ו ביחזקאל ננתת תכנית הגאולה: "וקדשתי את שמי" (פס' כג) מתוך "ולקחתי אתכם מן הגוים וקבצתי אתכם מכל הארצות והבאתי אתכם אל אדמתכם" (פס' כד). רק אחר-כך "וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טמאותיכם" (שם כה), "ועשיתי את אשר בחקי תלכו" (שם כז) - תשובה שלמה של העם תבוא רק אחרי קבוץ הגלויות. הסבר זה ביחזקאל ל"ו כתב גם רבי שלמה אלישיב זצ"ל ב"הקדמות ושערים" שלו.

לכאורה אפשר לדון: קדוש השם בבנין מלכות ישראל מחד גיסא, וחלול השם - מאידך גיסא. על זה הורו חז"ל בתלמוד ירושלמי כי "קדוש השם גדול מחלול השם" (קידושין פרק ד הלכה א). כמובן אין ענינו של מאמר חז"ל ללמדנו כי קדוש השם גדול יותר מחלול השם, אלא באורו שכשהם נמצאים יחד, כשבאותו ענין יש צד קדוש השם וצד חלול השם, אין אומרים "ספיקא" ו"שב ואל תעשה" (עירובין קא). אלא שצד קדוש השם הוא הגדול, המכריע והמחייב. ועל אחת כמה וכמה בקדוש השם הגדול-האלוקי הזה של כלל ישראל ותקומתו.

יד. מתוך דבקות במצות ישוב הארץ מתוך שלמות וגדלות אמונה נזכה להעלים את חלולי השם למיניהם

ככל שתגדל בתוכנו יותר ויותר התקימות מצות ישוב ארץ ישראל, בקבוץ רבבות ישראל לתוכה, מתוך שלמות אמונה וגדלות אמונה בהתקימות מעשה ד' הגדול אתנו - נזכה יותר ויותר שחלולי השם למיניהם יתבטלו ויעלמו. "והיה העקב למישור והרכסים לבקעה; ונגלה כבוד ד' וראו כל בשר יחדו כי פי ד' דבר" (ישעיה מ ד-ה).

מזמור י"ט למדינת ישראל למו"ר הרב צבי יהודה קוק זצ"ל

א. נדרשת ישרות-לב כדי להפיר במעשי ד'

תשע-עשרה שנה¹. מפעם לפעם אנו רגילים, וצריכים להתרגל יותר, לזכות ולקיים את הפסוקים האחרונים במזמור ק"ז שאנו אומרים בליל חג-עצמאותנו כתקנת רבנותנו²: "המה ראו מעשי ד'... יראו ישראלים וישמחו... מי חכם וישמר אלה ויתבוננו חסדי ד'"³ (פסוקים כד, מב, מג). ישראלים רואים מעשי ד'⁴. ולואי שנזכה יותר ויותר להכלל בכלל הישראלים, ואולי מוטב להזכיר - "הצדיקים הישראלים", כדברי קדשו של

ביאור נחלת צבי

¹ תשע עשרה שנה חלפו בין הקמת המדינה בה' באייר תש"ח לבין ה' באייר תשכ"ז, אז דרש הרצי"ה דרשה זו, ועיין בנספח א, עמוד 60

² החלטת הרבנות הראשית.

³ **אניות סוחר:** בשנת תשל"ו, כך דרש הרצי"ה פסוק זה (שיחות הרצי"ה (מועדים ב), יום העצמאות, שיחה יא (תשל"ו), עמ' 217): "מי חכם וישמר אלה ויתבוננו חסדי ד'". לפני כ"ח שנה, התקבצו מספר אנשים בתל אביב, חלקם יראי שמים שומרי מצוות, והאחרים - "בכל הקדוש ברוך הוא עושה שליחותו" (בראשית רבה י ז). הופיעו גלגולי דברים של המעשה הנפלא והנורא הזה של הקדוש ברוך הוא - להודיע לאומות העולם שקם שלטון ממשלתי של עם ישראל, על הארץ הזאת שלנו". עד כאן. ועוד אמר הרצי"ה ('מתוך התורה הגואלת', ח"ג, עמ' 282): "בן גוריון היה אפיקורוס, הכרתי אותו. ואף על פי כן "בכל עושה הקב"ה שליחותו". יש סדרי נשמות, והוא זכה להיות האיש המסדר עצמאותנו". עד כאן. ועיין בנספח ב, עמוד 61.

⁴ **אניות סוחר:** "כאשר יש גישה יותר גדולה, יותר פנימית, יותר אמיתית, אז מתוך כך אפשר להתבונן על המציאות הפוליטית הממשית העובדתית, על מה שנעשה אתנו, מה שנעשה בתוכנו, בפנים ומסביב, בישראל ובגוים, "למה רגשו גוים ולאמים יהגו ריק" (תהלים ב א). יש אנשים שטחיים שלא קיבלו חינוך ולא למדו אמונת קודש, שחסרים בירור זה ואינם מבינים ואינם תופסים את אותם גדולות ונשגבות עליונות. ככל שאדם יותר גדול וקדוש, הוא יותר פנימי ועליוני - יותר יש אצלו ראייה אלוהית מה ריבונו של עולם עושה אתנו, ומה נעשה אתנו" (שיחות הרצי"ה על אורות) (הוצאת עטרת כהנים), עמ' 31). עוד טרם הקמת המדינה, כתב הרצי"ה כדלהלן: "הנני ממהר בתשובתי להערת מעלת כבוד תורתו במכתבו בנוגע לדברי על המצב דהאידיא של ישראל וארצו: לידע ולהודיע ולהיוודע כי אין בדברים הללו "אופטימיות" גרידא, אלא אמונה שלמה וברורה ומוחלטת בדברי תורה ונבואה וחכמינו זכרונם לברכה וההשגחה האלוהית המתגלה עלינו, כי ד' בונה ירושלים, עירו וארצו, ומכנס אליה נדחי ישראל" (לנתיבות ישראל חלק א, מאמר כ, ר"ח אדר ב' התש"ח).

הַנְצִי"ב בַּפְּתִיחָה לְסִפְרֵי בְּרֵאשִׁית⁵. וּבַמִּדָּה שֶׁחֲסָרָה יִשְׁרוּת בְּצַדִּיקִים⁶ - חֲסָרָה הָרְאִיָּה וְהַהֲפָרָה בְּמַעֲשֵׂי ד'⁷. הָרְבֵה הָרְבֵה יֵשׁ לְהַתְּבוֹנֵן בְּמַעֲשֵׂי ד', בְּהִנְהָגָתוֹ וּבַהֲשֻׁגָּחָתוֹ,

ביאור נחלת צבי

⁵ **אניות סוחר:** "שִׁמְחוּ בְד' וְגִילוּ צַדִּיקִים וְהִרְנִינוּ כָּל יִשְׂרָאֵל" (תהלים לב יא). יסודם של צדיקים הוא להיות ישרים, כדברי הנצי"ב שרק על יסוד ישרות יכולה להתגלות ריאליזציה של צדיקים כו' מתוך ישרות מתגלים צדיקים אמיתיים" (שיחות הרצי"ה על אורות (הוצאת עטרת כהנים), עמ' 204). דברי הנצי"ב במלואם מובאים להלן בעמ' 73.

⁶ **תורה שבעל פה:** "במידה וחסרה ישרות - בין אצל הצדיקים, בין אצל אלה שנחשבים לצדיקים - חסרה הראייה של מעשי ד'".

אניות סוחר: דרש הרצי"ה: "צריך ישרות לב, ברות לבב, הסרת כל המחשכים, כל העיכובים לראייה" (שיחות הרצי"ה (מועדים ב), יום העצמאות, שיחה ו (תשכ"ט), עמ' 177). ובמקום אחר: "צדיק אמיתי אינו פרטי, אלא 'צדיק יסוד עולם', בעל מסירות נפש על כלל ישראל. נכון שיש רשעים ועמי הארץ בעם ישראל, אך צדיק כזה מתרומם מעל קטנות הסיבוכים מכוח "יְמִין ד' רֹמְמָה" (תהלים קיח טז), ולהתרוממות הזאת יש ערך של הקרנה על כלל ישראל" (שיחות הרצי"ה על אורות (הוצאת עטרת כהנים), עמ' 294).

⁷ **אניות סוחר:** "על צדיקים אלו מוסב הכתוב (דברים כח נט) "וְהִפְלֵא ד' אֶת מִכְתָּרְךָ", מכה נפלאה בנוראותיה, שאי אפשר לה להיכתב בתורה, והיא הַשְׁכָּחוֹת התורה מחכמי תורה, כדברי ישעיהו הנביא (כט יד): "לְכֹן הִנְנִי יוֹסֵף לְהַפְלִיא אֶת הָעַם הַזֶּה הַפְּלֵא וְפָלֵא וְאֶבְדָּה חֲכָמָיו וְחֲכָמָיו וּבִינָת נְבִנָיו תִּסְתַּתֵּר" ולא ידעו "דְּבַר ד'" (עמוס ח יב) - זו הקץ (שבת קלח ב). לכך שייכים דברי הזוהר האומר שהמשיח עתיד לבוא 'לאתבא צדיקא בתיובתא' (זוהר ג קג ב). את הצדיקים - רק המשיח בכוחו העליון יוכל להחזיר בתשובה, לפי שכוונתם לשם שמים, וכדברי הנצי"ב" (פעמים, שיחות הרצי"ה, עמ' שי).

הַפְּלִיטָה וְהַפְּרָטִית⁸, בְּחֶשְׁבוֹן הַנֶּפֶשׁ⁹ וּבְחֶשְׁבוֹן הַחַיִּים שֶׁל כָּלל יִשְׂרָאֵל¹⁰. צָרִיף לְהַתְרַגֵּל לְפָקֵחַ אֶת הָעֵינַיִם וּלְגַלּוֹת אֵינִי-קֶץ נִפְלְאוֹת מִתּוֹרַת ד'י¹¹ וְנִפְלְאוֹת מִמַּעֲשֵׂי ד'י¹².

ביאור נחלת צבי

⁸ כתוב בישעיה (מא ד) "מי פִּעַל וְעָשָׂה קִרְא הַדְּרוֹת מֵרֹאשׁ אֲנִי ד' רֵאשׁוֹן וְאֵת אַחֲרָיִם אֲנִי הוּא". ופירש המצודת דוד, וזו לשונו: "מי הוא שפעל ועשה את זאת? הלא ד' עשהו, הקורא הדורות מראש, קודם שיהיו, רצה לומר, שידוע כל הדורות הבאים ויקרא לכל דור לעמוד בעתו".

אניות סוחר: "ריבוננו של עולם הוא המחיה והמסדר את כל הדורות של כלל ישראל. בכל דור - ובדור הזה - יש התגלות השראה וקשר של "קִרְא הַדְּרוֹת מֵרֹאשׁ". ומתוך כך "בֵּית יַעֲקֹב לָכֵן וְנִלְכָּה בְּאֹר ד'" (שם ב ה), זו תורה גדולה ולימוד גדול של "בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו" (שיחות הרצי"ה על אורות (הוצאת עטרת כהנים), עמ' 291). "בכל דור ודור שולט מדה אחרת (ממדותיו של הקב"ה, שמנהיג בהן עולמו), שמזה משתנים הטבעים וכל מעשי הדור והנהגותיהם ופרנסיהם כו' וכן בכל דור ודור יש קצים לפי ענין התשובה והזכויות המיוחדים לאותו דור" (גר"א, אבן שלמה, פרק יא אות ט).

⁹ אין הכוונה למושג 'חשבון נפש' הידוע מתורת המוסר, אלא לאופי הנשמות שד' מוריד לעולם בתקופת הגאולה. להלן מספר מקורות בעניין: "טב מלגאו ולבושא דיליה ביש, דא איהו (זכריה ט ט) "עֵנִי וְרָכֵב עַל חֲמֹר" (תיקוני זוהר, תקונא שתינו); "'וְנִתְתִּי לְכֶם לֵב חֲדָשׁ וְרוּחַ חֲדָשָׁה אֲתֹן בְּקִרְבְּכֶם" (יחזקאל לו כו) וכתוב "וְנִבְּאוּ בְּנֵיכֶם וּבְנוֹתֵיכֶם" וגו' (יואל ג א) ואלו אנון נשמתין חדתין דעתידין למהוי על ישראל, כמה דאוקמוה (יבמות סב א) 'אין בן דוד בא עד שיכלו כל נשמות שבגוף' ואז החדשות יבואו" (זוהר בראשית כז ב).

אניות סוחר: ובלשון הרצי"ה: "נשמות אדירות הולכות ומתגלות, נשמות גדולות ונפלאות, שורשי נשמות שהיו בהר סיני וגילויין התעכב עד זמננו. ב'אורות' יש כמה פרקים על גילוי נשמות אלה, שאף הן שייכות למעשה ד' הנורא והאדיר שמתגלה בדורות אלה" (שיחות הרצי"ה (מועדים ב), יום העצמאות, שיחה ז (תשל"ב), עמ' 189). המשך ההערה בנספח ג, עמ' 61.

¹⁰ כשם שיש שלבים בחיי הפרט, כך יש בחיי עם ישראל (ולמשל: עיבור ("מחשבתן של ישראל קדמה לכל דבר" (בראשית רבה, בראשית א ד)), לידה ("בְּיּוֹם הוֹלֵדֶת אֶתְךָ" (יחזקאל טו ד)), נְעוּרוֹת ("כִּי נֶעַר יִשְׂרָאֵל" (הושע יא א)), שִׁיבָה ("ר' עקיבה אומר, האב זוכה לבנו כו' בנוי מנין? שנאמר (תהלים צ טז) "וְהִדְרָךְ עַל בְּנֵיהֶם". בכוח מנין? שנאמר (תהלים קיב ב) "גִּבּוֹר בְּאֶרֶץ יְהִיָּה זָרְעוֹ". בעושר מנין? שנאמר (תהלים לו כה): "נֶעַר הָיִיתִי גַם זָקֵנְתִי וְלֹא רָאִיתִי צָדִיק נֶעְזֵב וְזָרְעוֹ מִבְּקֶשׁ לַחֵם". "נֶעַר הָיִיתִי" - מימות אדם. "גַּם זָקֵנְתִי" - עַד יְמוֹת הַמְּשִׁיחַ" (משנת רבי אליעזר, פרשה ה).

¹¹ זו הבנה אמיתית בכונת התורה. דברי הרצי"ה מבוססים על הפסוק: "גַּל עֵינַי וְאֲבִיטָה נִפְלְאוֹת מִתּוֹרַתְךָ" (תהלים קיט יח). וראה דרשת הזוהר על פסוק זה (בהעלותך קנב א): "כו' אמר דוד: "גַּל עֵינַי וְאֲבִיטָה נִפְלְאוֹת מִתּוֹרַתְךָ" - מה דתחות לבושא דאורייתא. תא חזי, אית לבושא דאתחזי לכלא ואינון טפשין כד חמאן לבר נש בלבושא דאתחזי לון שפירא לא מסתכלין יתיר. חשיבו דההוא לבושא גופא, חשיבותא דגופא נשמתא. כהאי גוונא אורייתא אית לה גופא, ואינון פקודי אורייתא דאקרון גופי תורה, האי גופא מתלבשא בלבושין דאינון ספורין דהאי עלמא כו' חכימין, עבדי דמלכא עלאה, אינון דקיימו בטורא דסיני, לא מסתכלי אלא בנשמתא דאיהי עֵקְרָא דכלא אורייתא ממש, ולזמנא דאתי זמינין לאסתכלא בנשמתא דנשמתא דאורייתא". המשך ההערה בנספח ד, עמ' 63.

ב. חסרון-השתתפות יראי ד' בשמחת יום העצמאות

תשע-עשרה שנה. בכל יום יהיו הדברים בעינינו כחדשים¹³. צריכים להתרגל להרגיש את זה. נדמה כי התקדמנו והתרגלנו בינינו למסבה¹⁴ של בני תורה ושל תלמידי חכמים, למסבת קבלת קדשת על מלכות שמים, המופיעה בכוננות מלכות ישראל¹⁵.

ביאור נחלת צבי

¹² זו הבנה אמתית בפירוש המציאות, המהלכים המדיניים וכדומה. דברי הרצי"ה מבוססים על הפסוק (תהלים קלט יד): "אודך על כי נוראות נפילתי, נפלאים מעשיך, ונפשי ידעת מאד". מקור לדברים אלו מצאנו בדברי מרן הרב זצ"ל שכתב (אגרות הראי"ה, אגרות ג אגרת תשנג): "חלילה לנו להשאיר את הטבע במעמדו השפל, מבלי לקשרו בקשר הקודש אשר לאור עולם שבאוצר חיים, שבו דוד מלך ישראל חי וקיים. לא חלישות כוח הוא זה מה שישועתם של ישראל היא קמעא-קמעא כי אם גבורות גבורות... כל מלוא עולמים - עולם אחד, כל שינויי הגוונים והפרצופים השונים שהננו מברכים עליהם: "ברוך חכם הרזים", מהווים פרצוף אחד גדול ומבוסס, מושל בגאון ד', - באחדות המחשבה, המתגלה בפועל לצפות לישועה מכל הערכים, מכל העלילות ומכל המסיבות מאמונה ודאית בהירה, מידיעה פנימית חודרת. את הכיוון והדיוק אשר בכל העלילות, אשר כולן נתכנו לאל דעות ד', בין כשהן עוברות דרך רצונות חופשיות והגינות ומחשבות עמים, בין כשהן מתגלמות בכל חוקי היה וטבע. "אש וברד שלג וקיטור רוח סערה" (תהלים קמח ח) ... ממוצא דבר נבין כמה גדולה היא החששה של סכנת קציצת נטיות על ידי אותה ציפיית הישועה, המחרפת את עקבות משיח ד', המנתקת את הטבע וכל מסיבותיה מצורת הצפיה, הנתבעת בכל חומר שאלת הדין מנפש כל חי לפני כיסא משפט עליון ברוך הוא".

אניות סוחר: "מתאימים הדברים דאז להיות - איך אפשר לא לראות את כל המהפכות והרבולוציות שהתרחשו בחמישים השנים האחרונות. ד' מסובב הסיבות, הפיל ממשלות, הקים מלכים מכסאותיהם, ותוצאת כל זה הייתה שיבת ציון. אין מקרה, איך אפשר לא לשמוע?! "החֲרָשִׁים שְׁמָעוּ!" (ישעיה מב יח) הרי זה דוקר את העיניים, איך אפשר לא לראות? "וְהַעֲרִים הַבֵּיטוּ לְרֵאוֹת!" (שם) וכי אפשר לומר שהכל מקרה או מעשה שטן? לנו אין עסק עם השטן אלא עם ריבונו של עולם!" (בראשית סדרה ב, להפטר, פסקה 1, עיין שם). והשווה לדברי הרמח"ל באגרת לרבו (ירם משה, עמ' רלג): "וכבר הגדתי לכבוד תורתו איך תהילה לאל ניתן לי רשות לשאול ולדעת בכל דבר שבדברי תורתנו הקדושה, איש לא נעדר. וזה בלא ספק מן הסטרא אחרא לא יוכל להיות".

¹³ כדרשת חז"ל (פסיקתא זוטרתא, לקח טוב, פרשת ראה): "'אֲשֶׁר אֲנֹכִי נֹתֵן לְפָנֶיכֶם הַיּוֹם" (דברים יא לב). בכל יום יהיו חביבין עליכם כאילו היום קבלתם אותם מהר סיני ויהיו רגילים בפיכם כאילו היום שמעתם אותם". ודרש הרצי"ה מדרש זה על תשע עשרה שנה של עצמאות, שיהיו בעינינו כחדשים.

¹⁴ מקור המילה מסיבה במילה 'הסבה', וכמובן שלא כיוון למושג 'מסיבות' הנפוץ בימינו, המתקשר עם הוללות, ליצנות ושכרות. ראה רש"י על עמוס, פרק ב פסוק ח, דיבור המתחיל 'טו': "לשון מסיבה, שכל מסיבת סעודה בהטיה היא, שהוא נסמך על שמאלו".

¹⁵ 'עול מלכות שמים' הוא אמנם דבר שכל יחיד ויחיד חייב לקבל על עצמו (משנה ברכות ב ב), אך עיקר המושא של 'מלכות שמים' היא 'מלכות ישראל'. זה לעומת זה. עיקר תפארת המלכות היא במלכות המלך על עם שלם, ולא על יחידים. והגם שכיום עניין זה מופיע במדינה בצורה חלקית ובוסרית, תורף מצוות מלכות ישראל קיימת, וכמובן, יש דרגות בקיום המצווה, וכדבריו להלן (פסקאות ו, ח).

אולם, היו זמנים, בשנותיה הראשונות של המדינה, כשהמסבה בשיבה עוד לא נתקנה¹⁶, שהייתי רגיל להסתובב באותן שעות בחוצות ירושלים, להיות עם שמחת עמנו ונחלתנו¹⁷, עם ההמון, הבנים והבנות, עם "עמך"¹⁸. לדאבוננו, קימת השאלה

ביאור נחלת צבי

אניות סוחר: "מלך - שאין על גביו אלא ד' אלהיו" (הוריות יא ב). זהו הביטוי העליון של מלכות ישראל, לעומת ממלכות אחרות בעולם. כפי הופעת המלכות בישראל, כך הוא הקישור הפנימי של השכינה בישראל" (שיחות הרצי"ה על אורות (הוצאת עטרת כהנים), עמ' 215).

וידועים דברי אביו, מרן הרב זצ"ל, שאמר כי (אורות ישראל ו ז) "...מדינה שהיא ביסודה אידיאלית, שחקוק בהווייתה תוכן האידיאלי היותר עליון שהוא באמת האושר היותר גדול של היחיד. מדינה זו היא באמת היותר עליונה בסולם האושר, ומדינה זו היא מדינתנו, מדינת ישראל, יסוד כיסא ד' בעולם, שכל חפצה הוא שיהיה ד' אחד ושמו אחד, שזהו באמת האושר היותר עליון". וראה דברי הרצי"ה שהובאו בהערה 106 בסוף פסקה י.

¹⁶ **גדול שמושה:** כתב הרב שמואל כץ (שמעתין 183, עמ' 45): "כו' בסעודה זו, שהחלו לקיים בישיבה רק בשנת תשי"ד". ובהערה 18 שם: "פרופסור נחום רקובר, תלמיד הישיבה באותם הימים, מסר לי שהוא זה שפנה לרצי"ה בהצעה לקיים מסיבה בישיבה כמו בחנוכה".

¹⁷ **אניות סוחר:** "מתוך שבת ה'קביעא וקימא', דרך כל המועדים המתקדשים על ידי ישראל, המשך למנהג ישראל זה של 'יום העצמאות', שלא נקבע בתחילה בבית דין, אלא התפרץ ונתגלה מתוך תוכם של כל ישראל, מכוח עומק פנימיותם, ממקור שמחתם האדירה על תחילת תקומת ממלכת הכהנים והשתכללות פליה, שהם כולם, פלי קודש הם" (פעמים, שיחות הרצי"ה, עמ' שט).

על ריקודי העם בחגיגות יום העצמאות התבטא הרצי"ה (שיחות הרצי"ה (מועדים ב), יום העצמאות, שיחה ג (תשי"ח), עמ' 134): "אף השמחה הפורצת ברחובות, הסוחפת את כל הקהל למעגלותיו, הינה שמחתה של נשמת ישראל השבה למקומה ולטבעיותה. זו שמחת חזרת השכינה לישראל. עם הרוקדים מרקדת השכינה, ומעל ראשם נפתחים השמים ובם מראות אלוהים".

¹⁸ **תורה שבעל פה:** "בוודאי איננו רוצים לעזור להפקר בחוצות ירושלים, אך ראיתי למצווה ולחובה, ואיני מתחרט על זה - להיות עם שמחת העם, ההמון, הבנים והבנות".

שֵׁשׁ בָּהּ מִן הַגּוֹבֵל בְּחִלּוֹל הַשֵּׁם¹⁹: הֵיכָן הַזְקֵנִים, עֵינֵי הָעֵדָה, גְּדוֹלֵי הַתּוֹרָה וְתוֹפְשֵׁיהָ
בְּחוּצוֹת יְרוּשָׁלַיִם²⁰, בְּשִׂמְחַת עֲמֻנּוֹ וְנִחְלָתָנוּ?²¹

ביאור נחלת צבי

¹⁹ "ויש דברים אחרים שהן בכלל חילול השם, והוא שיעשה אותם אדם גדול בתורה ומפורסם בחסידות, דברים שהבריות מרננים אחריו בשבילם, ואף על פי שאינן עבירות - הרי זה חילול את השם" (רמב"ם, הל' יסודי התורה, ה יא). ראוי להביא כאן את דברי רבי אברהם בן הרמב"ם, שכתב (המספיק לעובדיה', שער הבטחון): "ואשר לאלו החושבים עצמם עדית האדם, הריהם אנשים שהתרחקו מן ההתבוננות בסיבותיהם של דברים עד שנבערו מדעת אותם או את מרביתם והשיגו על פי הרגשתם או על פי המסורת, במציאות העילה הראשונית, והיא ה' יתרומם ויתעלה שמו; וראו כי החשיבה על אודות האמצעים וההתבוננות בהם מביאות (אותם) לידי כפירה במעשיו יתעלה ובעקרונות תורתו, ככפירת הפילוסופים והנוהים אחריהם, וכי אמונת הדת (האמיתית) היא שלא להאמין בקיומן של סיבות (משניות) או גורמי ביניים לפעולתו יתעלה. ומתוך כך נעלמו מהם הדברים הטבעיים ובאו לידי כפירה בדברים שהשכל מעיד על נכונותם, ואפילו החושים מרגישים בהם, וסברו כי זוהי האמונה שצוותה עליה התורה ובאמצעותה יוכל עבד ה' הנאמן לבטוח בו יתעלה. וכך היו לשחוק בין אנשי בינות וללעג בעיניהם. ואם חושב כן אחד מבחירי ישראל וחכמיהם הריהי - לדעתי ולדעת כל מי ששכלו ישר - **חילול השם ממש**, כמו שנאמר (יחזקאל לו כ): "בְּאֵמֹר לָהֶם עִם ה' אֱלֹהֵי וַיִּמְאָרְצוּ יִצְאֹוּ" ... אברהם חיבל תחבולה להינצל מרשעת המלכים כו' וכן יצחק שעבד (את אדמתו) ורעה (את צאנו) והעתיק משכנו ממקום למקום מפני הרעב וכן יעקב הֶעָרִים על ידי המקלות שפיצל להשגת משכורתו. אך בכל מעשיהם לא סמכו על חשבונותיהם ויגיעתם אלא רק על ה' יתעלה, ולכן לוותה אותם ההשגחה האלוהית במאמציהם וְסִיעָתָם במהלכיהם הרגילים והטבעיים ובכל נדודיהם, ונעשו להם נסים ומופתים שלא כדרך הטבע, וכל זאת בזכות נאמנותם לעיקרים אמיתיים ובבטחונם בה' יתעלה ולא בזכות יגיעתם וחשבונותיהם".

²⁰ **תורה שבעל פה**: "איפה הזקנים, איפה גדולי התורה בחוצות ירושלים!? צעירים, בנים ובנות, יאריכו ימים - גם בכך מתגלה קדושה, אבל אנו מתגעגעים ומשתוקקים למבוגרים, זקנים וגדולים, עיני העדה".

²¹ החידוש פה בצרוף שמחת הנחלה לשמחת העם. וּמִטְבֵּעַ הַלְשׁוֹן מִסִּפְרֵי תְהִלִּים (צד יד): "כִּי לֹא יִטָּשׁ ד' עֲמוֹ, וְנִחְלָתוֹ לֹא יֵעָזֵב".

ג. ההחלטה הקשה של האוי"ם על חלוקת הארץ - בחינת "מאת ד' היתה זאת היא נפלאת בעינינו"

לפני י"ט שנה, באותו לילה מפּרסם²², בהגיע ארצה החלטתם החיובית של מושלי אומות-העולם לתקומת מדינת ישראל²³, כשכל העם נהר לחוצות לחג ברבים את רגשי שמחתו, לא יכלתי לצאת ולהצטרף לשמחה. ישבתי בַּדָּד וְאָדוּם כִּי נָטַל עָלַי²⁴. באותן שעות ראשונות לא יכלתי להשלים עם הנעשה, עם אותה בשורה נוראה, כי אכן נתקיים דבר ד' בנבואה בתרי-עשר (יואל ד ב) "וְאֵת אֶרְצֵי חֶלְקוֹ"²⁵! איפה חברון שָׁלְנוּ - אֲנַחְנוּ שׁוֹכְחִים אֵת זֶה?! וְאִיפֹה שָׁכַם שָׁלְנוּ - אֲנַחְנוּ שׁוֹכְחִים אֵת זֶה?! וְאִיפֹה פֶּל רָגַב וְרָגַב? כָּל חֶלֶק וְחֶלֶק, שֶׁל אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁל אֶרֶץ ד'?! הַבִּידָנוּ לְוַתֵּר עַל אִיזָה מִיְלִימָטָר מֵהֵן? חֲלִילָה וְחַס וְשָׁלוֹם²⁷.

ביאור נחלת צבי

²² י"ז כסלו תש"ח - כ"ט בנובמבר 1947, אז החליטה עצרת האו"ם על סיום המנדט הבריטי בארץ ישראל והקמת שתי מדינות בארץ ישראל - מדינה יהודית ומדינה ערבית, כאשר ירושלים תהא תחת פיקוח בין לאומי.

²³ **אניות סוחר:** דרש הרצי"ה: "חבר הלאומים החליט החלטות רבות, ומכולן לא נשאר לעולם אלא נכס אחד - הכרה בזכויות ישראל על הארץ לפי התנ"ך, וכל אותן בניין לא בא לעולם אלא כדי לכונן את סדר גאולתם של ישראל כו' ואכן נציג סין באו"ם התבטא לפני שנים אחדות ש"כנראה האו"ם לא נברא אלא להקים את מדינת ישראל"²⁴ (שיחות הרצי"ה (מועדים ב), יום העצמאות, שיחה ג (תשי"ח), עמ' 134).

²⁴ על פי הפסוק: "יֵשֶׁב בַּדָּד וְיָדָם כִּי נָטַל עָלָיו" (איכה ג כח). "כי בעל הגזרות נשא עליו הגזירה זו" (רש"י שם ד"ה כי נטל עליו).

²⁵ "כִּי הִנֵּה בַיָּמִים הַהֵמָּה וּבָעֵת הַהִיא אֲשֶׁר אָשִׁיב אֶת שְׁבוֹת יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם; וְקִבְצָתִי אֶת כָּל הַגּוֹיִם וְהוֹרְדָתִים אֶל עִמְקֵי יְהוֹשָׁפָט וְנִשְׁפָּטִי עִמָּם שָׁם עַל עַמִּי וְנִחַלְתִּי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר פָּזְרוּ בְּגוֹיִם וְאֵת אֶרְצֵי חֶלְקוֹ" (יואל ד א-ב).

²⁶ **אניות סוחר:** מאוחר יותר נשאל רבינו למה הזכיר אז ביום העצמאות דווקא את חברון, שכם ויריחו. השיב שחברון הייתה ראשית מלכות דוד (שמואל ב ב), שכם - ראשית מלכות ישראל (מלכים א יב), ויריחו - ראשית כיבוש ארץ ישראל בעבר הירדן המערבי. נשאל למה לא הזכיר את ירושלים. השיב: את ירושלים לא שוכחים, ויש להזכיר את אלה ששוכחים יותר" (עיטורי ירושלים, חשון תשע"ב, גיליון 62 עמוד 5, קורות רבנו).

²⁷ וְהִקְדַּיְמוּ בְכֶךְ מֵרֵב זַ"ל בְּלִשׁוֹנוֹ כִּשְׁכֵתֵב בְּאֵגְרַת לְאֲדָמ"וֹרִי פּוֹלִין: "כי בעוונות הרבים רובא דרובא של אדמת הקודש היא בידי זרים, ועינינו רואות וכלות כל היום על כל אמה וטפח של ארצנו הקדושה השבויה בידי בני נכר" (מובא ב'כוכבי אור', עמ' 22).

בְּאוֹתוֹ מִצָּב, מְזַעֵזַע בְּכָל גּוֹפִי, פְּצוּעַ כְּלִי וְחֲתוּךְ לְגִזְרִים - לֹא יִכְלָתִי אֲזִי לְשִׁמוּחַ²⁸. כִּךְ הָיָה הַמִּצָּב לִפְנֵי י"ט שָׁנִים, בְּאוֹתוֹ לִילָה וּבְאוֹתוֹן שְׁעוֹת. לְמַחֲרַת בָּא אֶל בֵּיתֵנוּ אִישׁ בְּרִית קִדְשֵׁנוּ, הַגָּאוֹן רַבִּי יַעֲקֹב מִנְּשֵׂה חַרְל"פ זצ"ל. הָיָה לוֹ צַרְךְ לְבֹא, וְכִלּוּם יִתְכַן שְׁלֹא הָיָה בָּא!?! הֲתִיחַדְנוּ אֲזִי שָׁנִינוּ רְגָעִים אֶחָדִים בְּאוֹתוֹ חֶדֶר קֶטָן וּמְקַדָּשׁ שֶׁב־בֵּית הָרֵב" - וְלֹאן יָבֹא אֲזִי אִם לֹא לְשֵׁם!?! מְזַעֵזַעִים יִשְׁבְּנוּ וּדְמוּמִים²⁹. לְבִסוּף הֲתֵאוּשְׁשֵׁנוּ וְאִמְרָנוּ

ביאור נחלת צבי

²⁸ **אניות סוחר:** בעצרת הודיה לאחר מלחמת ששת הימים אמר הרצי"ה: "לי ולגאון ר' יעקב משה חרל"פ זכרונו לברכה היה קשה לעכל במשך יום יומיים את הדבר הנורא הזה, לבסוף הסכמנו: "מֵאֵת ד' הֵיְתָה זֹאת הַיָּא נִפְלְאָת בְּעֵינֵינוּ" (תהלים קיח כג). נפלאות מעשי ד' מתגלים דרך כל מיני סיבוכים וגלגולים. מסתמא צריך להיות כך. כמו שמתוך המציאות של עכשיו יתגלו נפלאות ד' ומחשבות ד', עֲצָמוּ מִסַּפֵּר" (שיחות הרצי"ה (מועדים ב), יום ירושלים, שיחה א, עמ' 254).

²⁹ כתב הרצי"ה בספר 'אור לנתיבותי' (עמ' שיח - שיט, פסקה יז): שוב אחרי כל כך זמן שלא רשמתי דברי החזיונות והחלומות, ז"ך אייר ג' נשא ב"ם בעומר התשכ"ז. בדיבור סעודת יום העצמאות בישיבה ה' אייר הזכרתי כי לא יכולתי לפני י"ט שנה לשמוח ולהשתתף בציבור בשמחת החלטת האומות על הקמת מדינתנו, מפני כי 'את ארצי חילקו', ומלבד ירושלים וכותלנו בה איה חברון ויריחו ושכם שלנו וכו', וכי למחרת או למחרתיים בא איש ברית קדשנו ר' יעקב משה זצ"ל ויחדיו המתקנו סוד בחדר הקטן והקדוש של אאמו"ר הרב זצ"ל כי "מֵאֵת ד' הֵיְתָה זֹאת הַיָּא נִפְלְאָת בְּעֵינֵינוּ" ... ובלכתי מהישיבה אמרו לי הבחורים ידיעת הראדיו כי המלחמה כלפי צוררנו המצרי ואשר אתו כבר התחילה, ואחר כך כל היום והלילה היה המשך מתמיד של קולות תרועות המלחמה בסביבה זו, ועתה בחלום הלילה, בהמשך חרדת רעש המלחמה הופיע לי אאמו"ר הרב זצ"ל, לא בדמות זקנה ושיבתו, הנה בדמות תוקף בְּחֻרוֹת שְׁבִיּוֹם קָרָב, בציווי זירוז לתפילה, ומתוך כך נזדרזתי ומיהרתי לברכת כהנים ובמרוצה בקושי הספקתי לחלוץ הנעלים לפני התחלת הברכה, ועתה בשעות הבוקר, תשע-עשר, הודיעוני השכנים ידיעות הראדיו על נצחונות צבאנו הקדוש במחץ כלי צבא צוררינו וכיבוש מקומות צוררינו בסביבות ירושלים, וכיוון פעלינו לעיר העתיקה. ברוך ומבורך שמו הגדול במפלאות ישועתו למען עמו ונחלתו.

שְׁנִינוּ כְּאֶחָד: "מֵאֵת ד' הֵיטָה זֹאת הַיָּמִים הַנִּפְלְאִים בְּעֵינֵינוּ"³⁰ (תהלים קיח כג). נִקְבְּעָה הַחֲתָמָת³¹.

ביאור נחלת צבי

³⁰ להבנת הקשר של הפסוק למעמד המתואר נצטט את הפסוקים הסמוכים לו (תהלים קיח כב-כד): "אֶבֶן מֵאֶסוּ הַבּוֹנִים הֵיטָה לְרֹאשׁ פְּנֵה; מֵאֵת ד' הֵיטָה זֹאת הַיָּמִים הַנִּפְלְאִים בְּעֵינֵינוּ; זֶה הַיּוֹם עָשָׂה ד' נְגִילָה וְנִשְׁמָחָה בּוֹ". פירש הרד"ק: "יתמחו עליו מלכי הארץ ויאמרו: לא הייתה זאת התשועה לאומה זאת אלא מאת ד' הייתה, כי מאוד היא נפלאה זאת התשועה בעינינו". עד כאן. ובתיקוני זוהר (קמה א) נדרשת אבן זו כספירת המלכות: "מלכותא קדישא דאתמר בה 'אֶבֶן מֵאֶסוּ הַבּוֹנִים'". וכלל ידוע הוא, "דמלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא" (ברכות נח א). והבן.

אניות סוחר: כך דרש הרצ"ה פסוק זה: "'אֶבֶן מֵאֶסוּ הַבּוֹנִים הֵיטָה לְרֹאשׁ פְּנֵה'. הבונים אלו תלמידי חכמים, 'אל תקרי 'בְּנֵיךְ' אלא 'בּוֹנֵיךְ' (ברכות סד א). גם אם הבונים מאסו באבן הזו, והתעכבו בהכרת תוקף איתנותה האלוהית ממקור נצח ישראל, הנה היא מתבררת והיתה לראש פינה, בה יתד והיא פינה, לפונים כלפי מעלה, לפנייה כלפי מעלה. "מֵאֵת ד' הֵיטָה זֹאת הַיָּמִים הַנִּפְלְאִים בְּעֵינֵינוּ". בעיני בשר ודם - בעינינו הדבר פלא, בלתי מובן, אך המביטים בעין אלוהית - הם "עֵין בְּעֵין יִרְאוּ בְּשׁוּב ד' צִיּוֹן" (ישעיה נב ח). עין בשר הרואה בעין אלוהית, בעיניהם לא נפלאה. מתוך הכרת אמונה בפעולת גאולתנו כי "זֶה הַיּוֹם עָשָׂה ד' - נְגִילָה וְנִשְׁמָחָה בּוֹ" (שיחות הרצ"ה (מועדים ב), יום העצמאות, שיחה ג (תשי"ח), עמ' 137).

³¹ **גדול שמושה:** להשלמת התמונה נעזר בתיאורו של הרב שאר ישוב כהן זצ"ל אשר עמד מחוץ לדלת חדר מרן הרב זצ"ל באותה עת, וזו לשונו: "קולות של בכי נורא הגיעו לאוזנינו. שמענו את הרב צבי יהודה זועק: "חברון שלנו", "שכם שלנו", ורבנו ר' יעקב משה חרל"פ זועק: "ירושלים, ירושלים שלנו". קודם צעקה ובכי, ואחר כך דממה. לאחריה בקע לפתע קול שירה וזמרה (ישעיה ח י): "עֲצוּ עֲצָה וְתַפְּרֹ דְבָרוֹ וְלֹא יָקוּם, "עֲצוּ עֲצָה וְתַפְּרֹ דְבָרוֹ דְבָרוֹ וְלֹא יָקוּם פִּי עִמָּנוּ אֵל" כו' מיהרנו להסתלק מן המקום מתוך יראת כבוד למורינו ורבותינו" (שירת הי"ם, תולדות הגרי"מ חרל"פ, בהוצאת יאיר חרל"פ, עמ' 174). עד כאן. וראה לשונו של הגרי"מ חרל"פ באגרת מיום ב' דר"ח אייר תש"ח: ודאי שהננו עומדים כעת לגילויי דברים גדולים, "פִּימֵי צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲרָאנוּ נִפְלְאוֹת" (מיכה ז טו). אין הפלא גדולה מזו שנציגי עמים, שכידוע שונאים המה ליעקב, ידברו ככה, אין זאת אלא כמו בלעם שניתן בפיו מה שידבר כו' כן כל הנציגים. דבר כזה שיהיה מחובר אל הטבע הוא לא יאומן ובהיות כן הרי הוא נס ולפלא להראות נפלאות בהטבע. עם כל זה לא כל כך מהר יתגשמו הדברים והרבה ימים עוד עלינו לעבור כו' כי צריכים עוד לשבור קליפות ישמעאל ואין כאן המקום להאריך. כו' אבל אתחלתא היא, והתקווה כי יערה ה' רוחו ממרום גם על עם קודשו לעטר את הכל בעטרת הקדושה. ויכירו כי הכול מפעלות תמים דעים ברוך הוא ומי ייתן והיה כי לכל הפחות כל אלו המתיימרים באמונה טהורה יודו ויאמרו כי פקד ה' את עמו, ואל יזלזלו בהנפלאות האלה ובזה ימשיכו את שפע אורות הגאולה והיה זה באמת לפקידה ולזיכרון נבואת זכריה - ובמרחקים יזכרוני בני (ע"פ זכריה י ט). הדחייה של מטה דוחה גם את הלמעלה, ומי ייתן ויפקחו עיני עיוורים לעקוב באמונת אומן את כל הנעשה על ידי קורא הדורות מראש וכולם ידעו אותו. הצפייה לישועה היא היא הישועה - מהצפייה היא באה וממנה היא נעשית. אשרי כל חוכי לו. עד כאן. ועיין בנספח ה בעמוד 63.

ד. חשיבות העמידה האיתנה פנגד התערבות אומות העולם

ועתה, עם המשך השתלשלות שלשלת הקדש בכל גוניה, מערכת דבר ד' המתגלה בכל מדרגותיה הרוחניות והמעשיות³², במארות מדיניים³³ והיסטוריים³⁴, הגענו לשכלול פלא זה, ליום קדשנו זה³⁵ - ובלי ה"מחתנים" הגויים³⁶, ברוך ד'! כל השנים הננו מבקשים מאת רבוננו של עולם (ברכת המזון): "ושבור עולנו מעל צוארנו ותוליכנו קוממיות לארצנו"³⁷. זכינו השנה במדה מסוימת מעשית וסמלית זו לשברון על הגויים מעל צוארנו - אשורנו!

ביאור נחלת צבי

³² **תורה שבעל פה:** "וצריך לציין: על פי רוב לא רואים כל אלה ולא פוקחים עיניים, כטענה הישנה של דבר ד' (ישעיה מב כ): "ראות רבות ולא תשמור". "מי חכם וישמר אלה".

³³ **אניות סוחר:** מה שנקרא "פוליטיקה". להלן התייחסות הרצי"ה לפוליטיקה: "זה יפה מאוד מצד הרבנים, שעל פי התורה מחויבים להתערב בפוליטיקה כלל-ישראלית. אחרת הם בוגדים" (להלכות ציבור, תשס"א, עמ' רז). "יש טוענים שאין לרבנים להתערב בפוליטיקה. איננו עוסקים כאן בפוליטיקה במובן הקטן, אלא בהלכות קידוש השם, בעניין האלוקי שמתגלה על הבסיס המוצק של התכונות מלכות ישראל" (ארץ הצבי, תשנ"ה, עמ' עה). "גם זו תורת ד', תורת מעשי ד' - נפלאות הפוליטיקה הנעשית אתנו בימים אלה" (שיחות הרצי"ה (מועדים ב), יום העצמאות, שיחה ו (תשכ"ט), עמ' 168).

³⁴ ידוע שמרן הראי"ה קוק זצ"ל כתב את המילה היסטוריה עם האות תי"ו, כך: היסטוריה, במובן הסתר י-ה, הסתתרות הקב"ה במאורעות העולם, למשל, בקובץ א פסקה קב כתב: "גורלה ההיסטורי".

³⁵ **אניות סוחר:** "נס-הנסים ופלא-הפלאות, היסוד והשורש של כל אלה אשר הראנו ד', הלא הוא עניינו של היום הזה: הכרזת החלטה כי קמה ותהי מדינת ישראל, כי התחילה, קמה וגם נצבה, עצמאות שליטתנו על ארץ אבותינו מורשת נחלתנו. "האי יומא דקא גרים" (פסחים סח ב). אומץ הגבורה ועוז הרוח הזה של אנשי ציבוריותנו, אשר נתכנסו ביום ה' אייר בבית המשפחות בתל אביב והודיעו אל מרחבי העולם כולו וממשלותיו כו' אומץ הגבורה הזה, במסירות הנפש ובהתמסרות הרוח, אשר הפיח בתוכנו אלוהי אבותינו קורא דורותינו, הוא הנהו יסודם ושורשם של כל הניסים והנפלאות אשר בהתגלותו זאת עלינו" (לנתיבות ישראל, חלק א עמוד קפב).

³⁶ הנציגים הדיפלומטיים של אומות העולם החרומו את מצעד זה"ל שנערך בירושלים ביום העצמאות בשנת תשכ"ז, בגלל שהתנגדו להכיר בה כבירת ישראל.

³⁷ על פי הפסוק: "ואשבור מטת עלכם ואולף אתכם קוממיות" (ויקרא כו יג). ובספרא (בחוקותי, פרשה א תחילת פרק ג) נדרש כדלהלן: "'ואולף אתכם קוממיות' - בקומה זקופה, ולא יהיו יראים מכל בריה". וכן נדרש (שמות רבה, כה ח): "'מקיים מעפר דל" (שמואל א ב ח). אלו ישראל שהיו משוקעים בטיט ובלבנים במצרים והוציאן הקדוש ברוך הוא בקומה זקופה, שנאמר "ואולף אתכם קוממיות", הוי: "מקיים מעפר דל".

כְּדַאי לְהִזְכִּיר כָּאֵן גַּם זֶה: בְּאַחֲרִית יָמָיו שֶׁל הָרַב מֵאִיר בֶּר-אֵילָן זצ"ל³⁸, בְּנוֹ שֶׁל הַנְּצִי"ב, נֶעְרְכָה מִסִּבֵּה חֲשׂוּבָה מִטַּעַם "הַמְזֻרְחִי"³⁹ בַּה הִיָּה הוּא הַיּוֹ"ר. בְּמִסִּבֵּה הַשְּׁתַּתְּף גַּם יוֹ"ר הַסּוֹכְנוֹת אָז, מִר בָּרַל לּוֹקֵר, וְנִתְכַּבֵּד לְשֵׁאת אֶת דְּבָרָיו. בְּאוֹתוֹ פָּרַק זְמַן נֶעְרַף בְּאוֹ"ם הַדִּיּוֹן לְגַבִּי בְּנֵאוּם יְרוּשָׁלַיִם⁴⁰, וּבָרַל לּוֹקֵר הִזְכִּיר בְּדְבָרָיו אֶת עֲנָן יְרוּשָׁלַיִם בְּהַגְדִּירוֹ אוֹתָהּ כְּבָעִיָּה עֲדִינָה הַטְּעוֹנָה הַרְבֵּה טַקֵּט וְטַפּוֹל זֶהִיר וְכוּ' וְכוּ'. לְעַמַּת דְּבָרָיו אֶלָּה הַתְּפָרֵץ אָז ר' מֵאִיר בְּ"מֵאֲמַע-לְשׁוֹן" וְקָרָא מִכֶּסֶּאוֹ בְּקוֹל רוֹעֵם מֵאַחֲרֵי גְבִיּוֹ: "וְוַעֲרָ הָעָרֶט זִי?!" - מִי מֵאֲזִין לְדְבָרֵיהֶם? מִי מֵתַחֲשֵׁב בְּדַעְתָּם? הֵם יִקְבְּעוּ לָנוּ מָה נֶעֱשֶׂה בִּירוּשָׁלַיִם?! כֹּזֵאת הִיָּתָה תְּגַנְבְּתוּ שֶׁל הָרַב בֶּר-אֵילָן, הַמְּלֵא גְדֵלוֹת שֶׁל מְדוֹת, גְּדֵלָה שֶׁל קִדְשָׁהּ, מֵתוֹף אֲמוּנָהּ, מֵתוֹף תּוֹרָהּ, מֵתוֹף קִדְשָׁהּ, מֵתוֹף יִרְאַת שָׁמַיִם, מֵתוֹף נְדָאִיוֹת, וְלֹא מֵתוֹף סִפְקוֹת⁴¹.

ביאור נחלת צבי

³⁸ הרב מאיר בר אילן נפטר בי"ט בניסן התש"ט.

³⁹ "מזרח"י - ראשי תיבות של: מרכז רוחני. תנועה ציונית דתית שהוקמה בשנת 1902 על ידי רבנים ציונים בקונגרס הציוני. הרקע להקמתה היה ויכוח על אופיה של הפעילות התרבותית בתנועה הציונית שלא הודגש בה ההיבט הדתי, לטענת הרבנים הציונים. חששם מפני אופיה החילוני של הציונות הוביל להקמת מפלגה בתוך הקונגרס הציוני. הרב יצחק יעקב ריינס, מנהיג המפלגה, ראה אפשרות לתמוך בפעילותה של התנועה הציונית, כי פעלה לקיום מצוות יישוב ארץ ישראל - מצווה שנחשבה בעיניו שקולה כנגד כל המצוות, אך סבר כי העיסוק בנושא התרבות אינו עניינה של התנועה הציונית. לפי תפיסת המזרח"י, עם ישראל, תורת ישראל וארץ ישראל הם שלושה יסודות המשלימים זה את זה" (מתוך: ספרית מט"ח).

⁴⁰ **תורה שבעל פה:** "טיפשים אלה חושבים שהם המסדרים את כל העניינים בעולם, ואנחנו יודעים שריבוננו של עולם הוא המסדר את העניינים על ידם". עד כאן.

אניות סוחר: "הגויים מדברים ומפטפטים כאילו הם בעלי בית על העולם! ריבוננו של עולם הוא המנחה את סדרי הפוליטיקה המתאימה לגאולת ישראל, למלכות ישראל ולקוממיות ישראל כו' ריבוננו של עולם הוא הדיפלומט הגדול, הפוליטיקאי הגדול" (שיחות הרצי"ה על אורות (הוצאת עטרת כהנים), עמ' 15).

להלן על המושג "בנאום ירושלים": "בין השנים 1947-1950 ניסה האו"ם לקדם תכניות לבינאום ירושלים. רעיון זה שולב בתכנית החלוקה של אונסקו"פ, שהמליצה בקיץ 1947 לחלק את ארץ ישראל לשלוש יחידות מדיניות: מדינה יהודית, מדינה ערבית ואזור בין לאומי בחסות האו"ם בירושלים וסביבותיה. כו' ההנהגה הציונית קיבלה את החלטת החלוקה, אולם הערבים דחו אותה מכל וכל" (אלעד בן דרוור ואסף זידלר, מאמר ב"עיונים", כרך 29, עמ' 162).

⁴¹ **אניות סוחר:** דרש הרצי"ה: "בעת הדיון על בינאום ירושלים, כשהסתפקו בתוך המנהיגות הישראלית כיצד להגיב להצעה והיו מהססים ופוחדים מלטעון בעד זכותנו הבלעדית על העיר, התפרץ הרב ברלין ואמר: "מי מתחשב בהם? הרי נצטוו הגויים בדבר ד' לסייע בתקומתנו! עלינו להחליט והם יאשרו". בדבריו פעלה אותה הכרה שהנה פעולת גאולתם של ישראל חייבת להתבצע, ותפקידם של הגויים הוא לעזור לנו בפעולתנו זו, שאנחנו פועלים עם אל, ושותפים להקדוש ברוך הוא במעשהו הגדול" (שיחות הרצי"ה (מועדים ב), יום העצמאות, שיחה ג (תשי"ח), עמ' 134).

ה. סבת חלוקי ההנהגה ביחס לאמירת הלל בברכה

אֲשֶׁר לְעֲצוּמוֹ שֶׁל יוֹם, עָלֵינוּ לְבָרַר לְעֲצֻמְנוֹ כְּמֵה דְבָרִים: בְּעֶרְבֵי שַׁבַּת קֶדֶם יוֹם-הָעֲצָמָאוֹת פָּנָה אֵלַי אָדָם חָשׁוּב אֶחָד וְשֶׁאֶלַנִי, מֵדוּעַ לֹא יִתִּירוּ לָנוּ רִבּוּתֵינוּ לְבָרָךְ עַל הַהֵלֵל בְּיוֹם-הָעֲצָמָאוֹת?⁴² הַשִּׁיבוּתִי לוֹ, כִּי הוֹרָאתָ הַרְבֵּנוֹת הָרֵאשִׁית שְׁקוּלָה וְצוֹדְקוֹת הַיָּא. תִּקְנוֹת הַרְבֵּנוֹת הָרֵאשִׁית בָּאוֹת לְכֹל הַצְּבוּר כְּלוּ וְכִיּוֹן שֶׁלְּצַעֲרֵנוּ וְלַחֲרָפְתֵנוּ⁴³ חִלַּק גְּדוֹל מֵהַצְּבוּר שֶׁלָּנוּ אֵינָנוּ מֵאֲמִין בְּגִדְלֵי מַעֲשֵׂה ד' הַמִּתְגַּלָּה לָנוּ בְּכוֹנְנוֹת מַלְכוּת יִשְׂרָאֵל⁴⁴, וּבְהִיוֹתוֹ מְחֹסֵר אֲמוּנָה הִרְיֵהוּ מְחֹסֵר שְׂמֵחָה, וְאֵי אֲפֹשֶׁר לְחַיְבוּ בְּבִרְכָה. דְּגַמַּת הַרוּאָה אֶת חֲבֵרוֹ וְשִׂמַּח בְּרֵאשִׁיתוֹ הַחַיִּב לְבָרָךְ⁴⁵, שְׂאֵם הוּא שְׂמֵחַ - מְבָרָךְ, וְאֵם אֵינָנוּ שְׂמֵחַ - אֵינּוּ מְבָרָךְ.

הָרַב מִיָּמוֹן⁴⁶, שֶׁכָּל כְּלוּ הִיָּה קוֹדֵשׁ לְבִנְיָן עִמּוֹ וְנִחַלְתּוֹ שֶׁל הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא - הוּא הִיָּה מְלֵא שְׂמֵחָה שֶׁל אֲמוּנָה וְלִכְוֹן קָבַע שְׂבָבִית הַכְּנֶסֶת שֶׁלּוֹ יֵאֱמָרוּ הֵלֵל בְּבִרְכָה. הוּא הִדִּין לְמִקּוּמוֹת דּוֹמִים נּוֹסְפִים - צָבָא יִשְׂרָאֵל וְהַקְּבוּצִים הַדְּתִיִּים. אוּלַם הַרְבֵּנוֹת הַכוֹלְלֹת וְהָרֵאשִׁית אֵינָה יְכוּלָה לְתַקֵּן בְּרִכָּה כְּהוֹרָאָה כּוֹלְלֹת לְכֹל הַצְּבוּר כְּשִׂזָּה אֵינָנוּ מוֹכֵן לָהּ. בִּישִׁיבְתֵנוּ-הַמְּרֻקָּזִית נִהְגְנוּ כְּפֶסֶק הַרְבֵּנוֹת, כִּי אֵין אָנוּ "קְלוּיִז"⁴⁷ שֶׁל חוּג מִיָּחַד. שְׂיִכִּים אָנוּ לְעֵינֵינוּ שֶׁל כָּלל יִשְׂרָאֵל הַמְּרֻקָּז בִּירוּשָׁלַיִם, וּמִכִּיּוֹן שֶׁבְּכָלְלוּ שֶׁל הַצְּבוּר יֵשׁ לְעֵת עֲתָה,

ביאור נחלת צבי

⁴² **אניות סוחר:** "ביאר שהמקור לאמירת הלל ביום העצמאות הוא מתקנת הנביאים לישראל, שבכל דור יש לומר הלל על הצלתם" (פסקי רבינו, או"ח סי' תצו אות ד, ע"פ שיחות על המועדים ח"ב עמ' 136/154).

⁴³ **תורה שבעל פה:** "במידה מסוימת יש לבכות ולקרוע על זה".

⁴⁴ מקור הלכתי לתוקף הנהגת האומה באין-מלך מצאנו בדרשות הר"ן (דרוש יא): "כאשר לא יהיה מלך בישראל, השופט יכלול שני הכוחות, כח השופט וכח המלך". וכן בפירושו המאירי לסנהדרין (נב ב), ובדברי הראי"ה זצ"ל (משפט כהן, קמד טו): "...והוא מזה נראים הדברים, שבזמן שאין מלך, כיוון שמשפטי המלוכה הם גם כן מה שנוגע למצב הכללי של האומה, חוזרים אלה הזכויות של המשפטים ליד האומה בכללה. וביחוד נראה שגם כל שופט שקם בישראל - דין מלך יש לו לעניין כמה משפטי המלוכה, וביחוד למה שנוגע להנהגת הכלל".

⁴⁵ "הרואה את חבירו לאחר שלושים יום אומר: 'שהחינו'... והוא שחביב עליו הרבה ושמה בראיתו" (שו"ע או"ח רכה א).

⁴⁶ הרב יהודה לייב הכהן פישמן (תרל"ו-תשכ"ב), ממקימי תנועת המזרחי, שר הדתות הראשון של מדינת ישראל ומחותמי מגילת העצמאות.

⁴⁷ כך נתכנה בית המדרש במזרח אירופה.

לְצַעֲרֵנוּ, וּלְבִשְׁתֵּנוּ, עֲבוּבִים בְּשָׁלְמוֹת הָאֲמוּנָה וְהַשְׁמֹחָה⁴⁸, וּבְתוֹךְ כָּךְ - בְּחֵיב הַבְּרָכָה, נֶכֶן הוּא שְׁנִיגָג אֶף אָנוּ כְּהוֹרָאת הַרְבֵּנוֹת לְכָל־כָּל⁴⁹.

ביאור נחלת צבי

⁴⁸ **אניות סוחר:** דרש הרצי"ה: "הנה, ברשימת העולים לארץ בימי עזרא ונחמיה אפשר לראות כי בין השאר עלו "מְשַׁרְרִים וּמְשַׁרְרוֹת" (עזרא ב סה), ורש"י מסביר: "לפי שהיו עולים בשמחה מבבל לארץ ישראל". גם אנו צריכים להרבות שמחה ביום העצמאות על החזרת השכינה לציון אשר בהתחדשות הממלכתיות הישראלית. יסוד הכל צריך להיות ריבוי שמחה" (שיחות הרצי"ה (מועדים ב), יום העצמאות, שיחה ד, עמ' 139).

⁴⁹ **גדול שמושה:** כתב הרב שמואל כץ (שמעתין 183, עמ' 43): "לאחר מלחמת ששת הימים, כאשר המצב המדיני-בטחוני השתנה לטובה ולא הייתה עוד סכנה לחלוקת הארץ, סבר הרצי"ה שיש לומר הלל בברכה וביתר שמחה, אך הוא לא שינה ממה שהיה נהוג בישיבה, כי הרבנות הראשית לא הורתה לעשות זאת. רק בשנת תשל"ד, לאחר שהרב הראשי, הרב שלמה גורן, הורה בשם מועצת הרבנות הראשית לומר הלל בברכה בליל וביום העצמאות, הוא הורה לומר בישיבה הלל גם בלילה ובברכה". עוד כתב שם (הע' 6) הרב שמואל כץ בשם הרב דוד שפירא, "שהוא שמע את הרצי"ה מברך בליל החג ברכת 'שהחינו' על מגבעת חדשה שקנה לכבוד היום, כי הוא סבר שיש לברך ברכה זאת, אך הוא לא רצה לעשות זאת בפרהסיא בניגוד להוראת הרבנות הראשית".

ו. היחס החיובי למצעד צה"ל ושאלת "כחי ועצם ידי"

אותו אדם טען לפני טענה נוספת: מדוע לא תאסר הרבנות ללכת לחזות במצעד צה"ל, הרי יש בזה משום "כחי ועצם ידי"! (דברים ח יז) אולם, אדרבה, אין כל פסול בראית המצעד⁵⁰, כי כשזוכרים אנו ש'ד' נותן לנו את הכח הזה לעשות חיל אין זה "כחי ועצם ידי" במובנו השלילי, כי אם למוד וקיום של תורה: לומדים אנו שעלינו לעשות את המצוה המטלת עלינו בכח הזה⁵¹ - כבושה של הארץ⁵². לא כלם מקימים את

ביאור נחלת צבי

⁵⁰ גדול שמושה: הרצי"ה סבר שלא רק שאין פסול בראיית המצעד, אלא שיש בכך עניין גדול, וכפי שמסופר לקמן: "בשנים תשי"ח, תשכ"א, תשכ"ז, תשכ"ח ותשל"ג, כאשר מצעד צה"ל התקיים בירושלים, הוא עודד את תלמידיו לצאת ולחזות במצעד, ואף הוציא את הלומדים מבית המדרש. בשמחה גדולה יצא בעצמו לחזות במצעד. הוא התעניין בכל כלי נשק שעבר לפניו, ועל כל טנק שחלף אמר: "אשרי העם שפכה לו אשרי העם ש'ד' אלהיו" (תהלים קמד טו). הוא עמד לאורך כל המצעד למרות השמש הקופחת, וסירב לשבת על כיסא שהוצע לו" (שמעתין 183, עמ' 50). להלן מסורת נוספת מהרצי"ה (משמיע ישועה, עמ' 283): "על המקרא כי 'לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחי' (זכריה ד ו) היה אומר רבינו: לא נאמר כאן 'כי אם ברוח', אלא 'כי אם ברוחי', כלומר גם החיל וגם הכוח הם ברוחו של הקב"ה! ועוד אמר: 'אלה ברכב ואלה בסוסים ואנחנו בשם ד' אלהינו נזכיר' (תהלים כח). על הרכב ועל הטנקים - נזכיר את שם ד'!". עד כאן. ומקור וראיה לדבריו ניתן לראות בספר הושע א ז ובספר המספיק לעובדי ה'" (שער הבטחון), בשם הרמב"ם, על הפסוק בירמיה (יז ה): "כה אמר ה' ארוור הגבר אשר יבטח באדם ושם בשר זרעו ומן ה' יסור לבו".

אניות סוחר: במקום אחר הרחיב הרצי"ה את הקדושה האמורה גם על כל מה שמבסס את אחיזתנו בארצנו: "כל טרקטור וכל טנק וכל אווירון המבצר את המדינה, יש בו קדושה אלוהית, כל חלק וחלק זהו גילוי של התוכן הלאומי האלוהי של קדושת ישראל" (שיחות הרצי"ה (מועדים ב), יום העצמאות, שיחה א (ט' באייר תשט"ז), עמ' 122).

⁵¹ **תורה שבעל פה:** "דע שיש לך 'כחי ועצם ידי', ובו אתה מצווה לקיים דבר ד', מד' אלוקיך הנותן לך כוח לעשות חיל, בו אתה מצווה לקיים את המצווה של 'וירשבתם אתה וישבתם בה'" (דברים יא לא).

גדול שמושה: סיפר הרב עודד וולנסקי: "אחרי מלחמת יום הכיפורים, תלמיד עבר עם רבנו ברחוב מאה שערים וסיפר לו שנכתב בעיתון בכמה מאמרים שכל הנצחונות היו ניסים ולא הייתה שם שום יד אדם והכל היה שם מיד שמים, ואז משה דיין אמר שלא ניצחנו בגלל נס אלא בגלל כוחנו. אמר רבנו באמצע רחוב מאה שערים: משה דיין צודק! הוא צודק! והזכיר דבר הר"ן שמצווה לומר: "כחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה", בזכרנו מי עשה לנו את החיל הזה" (עטורי כהנים, כסלו התשנ"ג, גיליון 94, קורות רבינו).

⁵² וכדברי הר"ן (דרשות הר"ן, הדרוש העשירי): "'ואמרתי בלבבך, כחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה; וזכרת את ד' אלהיך כי הוא הנתן לך כח לעשות חיל" (דברים ח יז-יח). רצה בזה, כי עם היות שאמת שיש באישים סגולות מיוחדות לדבר מהדברים, כמו שיש אנשים מוכנים לקבל החכמה, ואחרים מוכנים לשית עצות בנפשם לאסוף ולכנוס, ולפי זה יהיה אמת בצד מה, שיוכל העשיר לומר "כחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה", עם כל זה, עם היות שהכוח הוא נטוע בך, זכור תזכור הכוח ההוא - מי נתנו אליך ומאין בא". עד כאן. וכן כתב האברבנאל (דברים פרק ח): "כו' והנה משה רבינו עליו השלום לא רצה להכחיש הקדמתם מענין כוחם אבל אמר (דברים ח יח) "וזכרת [את ד' אלהיך] כי

הַמְצֹוּה בְּיַחְוּד הַכּוֹנֵנָה הָאֲמֵתִית, לֹא כָּלָם אוֹמְרִים "לְשֵׁם יַחְוּד". לֹא תִמְיֵד מְקִימִים
מְצֹוּה בְּשִׁלְמוֹת הַכּוֹנֵנָה, אָבֵל בְּסוֹפוֹ שֶׁל דְּבַר מִתְקַיְמַת הַמְצֹוּה⁵³. זוֹהִי מְצֹוּה⁵⁴ שֶׁל כָּלֵל
יִשְׂרָאֵל וּמְטַלֵּת עַל כָּלָנוּ, וּמְשׁוּם כִּי, כָּל הַשִּׁיחַ אֵלֶיךָ, כָּל כְּלֵי הַנְּשָׁק לְמִינֵיהֶם, מִתּוֹצְרֵתֵנוּ
וּמִתּוֹצְרֵתֵם שֶׁל גּוֹיִים, כָּל מָה שֶׁשִּׁיחַ לַיּוֹם הַזֶּה שֶׁל קִימוּם מְלָכוּת יִשְׂרָאֵל - הַכֹּל הוּא
קוֹדֵשׁ!⁵⁵

ביאור נחלת צבי

הוא הנתן לך כח לעשות חיל", לפי שאיך יכחיש כוחם בעבודת האדמה והשתדלותם במקניהם
וקניינם? והסבות האמצעיות לא נוכל להכחישם, כי הנה אמת החוש! כו' ומי נתן לכם אותו כוח
ועוצם יד ומי נתן לכם את הארץ לעבדה והמטר לזרעה והרוח לקוצרה ושאר הדברים ההכרחיים כי
אם השם יתברך". עד כאן. ובלשונו של מרן הרב זצ"ל (הקדמתו לספר "זכותנו ההיסטורית המשפטית על
ארץ ישראל): "אזורים אנו בכח ד', יוצר האדם ורוחו, להמשיך במעשינו, לשוב ולכונן את בית חיינו".
⁵³ **אניות סוחר:** "ואם כוונה חיובית בפועל, לגלות גבורת מעלה חסרה, הרי סוף סוף, במצוות
מעשיות, הכוונה אינה מעכבת" (פעמים, שיחות הרצי"ה, עמ' שט).

⁵⁴ תוקף המצווה יתבאר להלן בפסקה ח.

⁵⁵ **תורה שבעל פה:** "קדושת מדי הצבא בישראל היא קדושה עצמית מקורית. זו קדושת כל מכשירי
המצווה, מכל הצדדים, מכל הטנקים".

ז. זהו תקופתנו כתקופת הגאולה

יש גדולים הרואים את ערך יום מדינתנו מצד התשועה וההצלה שבו, ולעומת זאת, ערכו כ"אתחלתא דגאולה"⁵⁶ הוא בגדר "כבשי דרחמנא"⁵⁷ ו"הנסתרות לד' אלהינו"⁵⁸ (דברים כט כח). לעומת זה יש להזכיר ולברר שלא כן הוא: ענייני הגאולה של יום מדינתנו אינם בגדר "נסתור" כלל, אלא נגלים ומפרשים הם. גמרא ערוכה היא במסכת סנהדרין (צז-צח⁵⁹). ר' יהושע הסיק שם כי תשובה שלמה איננה מעכבת את הגאולה,

ביאור נחלת צבי

⁵⁶ אומרת הגמרא (מגילה יז ב) שברכת 'גואל ישראל' היא הברכה השביעית בתפילת עמידה משום שעם ישראל עתיד להיגאל בשנה השביעית, אך מקשה הגמרא שנאמר "בשביעית - מלחמות", ורק במוצאי השנה השביעית "בן דוד בא". לכן מתרצת הגמרא כי "מלחמה נמי - אתחלתא דגאולה היא" (ועיין שפת אמת שם).

אניות סוחר: יש לציין כי הרצ"ה כשלעצמו ראה את מדינת ישראל מעבר לשלב "אתחלתא דגאולה", וז"ל: "אין לראות את הקמת מלכות ישראל העצמאית כ"אתחלתא דגאולה" בלבד. לדעתי, זהו כבר אמצע הגאולה, וההתחלה הייתה לפני רבות בשנים. גאוני וצדיקי ישראל כבר החליטו והודיעו לפני למעלה ממאה שנה, בראשית יישוב ארץ ישראל וחיבת ציון, כי שיבה זו של ישראל לאדמת הקודש ולעבודתה היא אתחלתא דגאולה כו' אנו נמצאים אפוא, כיום הזה, בדרך ההמשך של פרקי האתחלתא, בטרקלין ולא בפרוזדור" (שיחות הרצ"ה (מועדים ב), יום העצמאות, שיחה א (ט' באייר תשט"ז), עמ' 123).

⁵⁷ חשוב להכיר מושג זה ממקורו, ולכן נביא להלן את לשון הגמרא (ברכות יא) עם ביאור 'חברותא': "אמר רב המנונא: מאי דכתיב (קהלת ח א) "מי כהחכם ומי יודע פשר דבר" - מי כהקב"ה שידוע לעשות פשרה בין שני צדיקים - בין חזקיהו לישיעיהו, חזקיהו אמר: ליתי ישעיהו גבאי, אלי, אם רצונו להוכיחי על שלא נשאתי אישה, לפי שאין לזולל בכבוד מלכות כו' מה עשה הקדוש ברוך הוא? הביא יסורים על חזקיהו משום שהיה חייב מיתה בידי שמים על שלא עסק בפריה ורביה, ואמר לו לישיעיהו: לך ובקר את החולה! שנאמר (מלכים ב כא, ישעיהו לח א) "בימים ההם חלה חזקיהו למות ויבא אליו ישעיהו בן אמוץ הנביא". וכיון שהייתה לו מצות ביקור חולים, אין זה לזולל בכבוד הנבואה, שגם הנביא חייב במצות ביקור חולים. "ויאמר אליו" ישעיהו לחזקיהו: "פה אמר ד' צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה". מבררת הגמרא: מאי, מדוע היה הכתוב צריך לכפול ולומר "כי מת אתה ולא תחיה"? והרי פשיטא שאם מת שוב לא יחיה! מבאר הגמרא: "מת אתה" - בעולם הזה. "ולא תחיה" - לעולם הבא. אמר ליה חזקיהו: מאי כולי האי, מה עשיתי שנגזר עלי עונש חמור כל כך? אמר ליה: משום דלא עסקת בפריה ורביה! שלא נשא חזקיהו אישה. אמר ליה חזקיהו: הייתה לי סיבה טובה שלא לישא אישה, משום דחזאי לי ברוח הקדש, דנפקי מינאי בנין דלא מעלו - שיצאו ממני צאצאים שאינם הגונים. אמר ליה ישעיהו: בהדי כבשי דרחמנא למה לך? מה לך לעסוק בדברי נסתרות של הקדוש ברוך הוא. מאי דמפקדת - איבעי לך למעבד! מה שהצטווית בו הינך חייב לקיימו. ומה דניחא קמיה קודשא בריך הוא - לעביד!" (עיין נפש החיים, שער א פרק כב).

⁵⁸ ראה למשל המקור שהובא בסוף החוברת, נספח ו עמוד 64.

⁵⁹ להלן לשון הגמרא: "רבי אליעזר אומר: אם ישראל עושין תשובה - נגאלין, ואם לאו - אין נגאלין. אמר ליה רבי יהושע: אם אין עושין תשובה אין נגאלין? אלא הקדוש ברוך הוא מעמיד להן מלך שגזרותיו קשות כהמו, וישראל עושין תשובה ומחזירין למוטב. תניא אידך: רבי אליעזר אומר: אם

וְר' אֶלְיָעֶזֶר, הַחֹלֵק עָלָיו, שֶׁתַּק (ובירושלמי (תענית פ"א ה"א) - "אֶסְתַּלַּק ר' אֶלְיָעֶזֶר").
הַהֶסְבֵּר פְּשׁוּט: שְׁתִּיקָה כְּהוֹדָאָה (בבא מציעא לו ב), אֵין חוֹלֵק בְּזָה⁶⁰. וְאִכּוֹן, זֶהוּ פְּסוּק
מִפְּרֹשׁ (ישעיה מד כב): "שׁוּבָה אֵלַי כִּי גִאֲלֹתִיךָ" - הַתְּשׁוּבָה תְּהִיָּה אַחֲרֵי הַגְּאוּלָּה⁶¹.
בְּהַמְשָׁךְ דְּבָרֵי הַגְּמָרָא מוּבָאִים דְּבָרֵי רַבִּי אֲבָא: "וְאָמַר רַבִּי אֲבָא: אֵין לָךְ קֶץ מְגַלָּה מְזָה
שְׁנֵאמַר: "וְאַתֶּם הֲרֵי יִשְׂרָאֵל עַנְפְּכֶם תִּתְּנוּ וּפְרִיכֶם תִּשְׂאוּ לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל כִּי קָרְבוּ לְבוֹא"
(יחזקאל לו ח) - יָשׁוּב אַרְצָךְ יִשְׂרָאֵל וְקִבּוּץ גְּלוּיּוֹת.

נְדַקְדַּק כָּאֵן מַעֲט: מֵהוּ וְא"ו הַחֲבוּר שֶׁל "וְאָמַר רַבִּי אֲבָא...", הֲרֵי רַבִּי אֶלְיָעֶזֶר וְרַבִּי
יְהוֹשֻׁעַ הֵינּוּ מֵרַאשׁוֹנֵי הַתְּנַאָּאִים וְאֵילוּ רַבִּי אֲבָא הֵיָּה בְּאֲמִצַּע תְּקוּפַת הָאָמוּרָאִים וּמֵהוּ
הַקֶּשֶׁר שֶׁבֵּין שְׁנֵי הַמַּאמְרִים? צְרִיכִים אָנוּ לומר אִפּוּא שֶׁהַקֶּשֶׁר הוּא עֲנִינִי: וּמִכֵּיּוֹן שֶׁהַקֶּשֶׁר

ביאור נחלת צבי

ישראל עושין תשובה - נגאלין, שנאמר (ירמיה ג כב) "שובו בנים שובבים ארפה משובתיכם". אמר לו
רבי יהושע: והלא כבר נאמר (ישעיה נב ג) "חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו", "חנם נמכרתם" -
בעבודה זרה, "ולא בכסף תגאלו" - לא בתשובה ומעשים טובים. אמר לו רבי אליעזר לרבי יהושע:
והלא כבר נאמר (מלאכי ג ז) "שובו אלי ואשובה אליכם". אמר ליה רבי יהושע: והלא כבר נאמר (ירמיה
ג ד) "כי אנכי בעלתי בכם ולקחתי אתכם אחד מעיר ושנים ממשפחה והבאתי אתכם ציון". אמר לו
רבי אליעזר: והלא כבר נאמר (ישעיה ל טו) "בשובה ננחת תושעון"! אמר לו רבי יהושע לרבי אליעזר:
והלא כבר נאמר (ישעיה פרק מט ז): "כה אמר ד' גאל ישראל קדושו לבזה נפש למתעב גוי לעבד
משלים מלכים יראו וקמו שרים וישתחוו". אמר לו רבי אליעזר: והלא כבר נאמר (ירמיה ד א) "אם
תשוב ישראל נאם ד' אלי תשוב". אמר לו רבי יהושע: והלא כבר נאמר (דניאל יב ז) "וְאֶשְׁמַע אֶת
הָאֵשׁ לְבוֹשׁ הַבַּדִּים אֲשֶׁר מִמַּעַל לְמִימֵי הַיָּאֵר וַיִּרָם וַיִּמְנוּ וַשְׂמַאלוּ אֶל הַשָּׁמַיִם וַיִּשְׁבַּע בְּחַי הָעוֹלָם כִּי
לְמוֹעֵד מוֹעֲדִים וְחֻצֵי וּכְכֹלּוֹת נִפְץ יָד עִם קִדְשׁ תִּכְלִינָה כָּל אֱלֹהִים וְגו'. ושתק רבי אליעזר."

⁶⁰ כן פסקו **רבינו סעדיה גאון** ("וכאשר ישלם הקץ ולא נשוב - אפשרי שתהיה הישועה ואנחנו
חוטאים. וכיוון שארץ הזמן ולא שבנו - יחזירנו בלי תשובה". אמונות ודעות, מאמר ח פרק ה); **רש"י**
("אם תבקשו בקשתכם למהר הקץ - אתיו בתשובה". ישעיה כא יב); **רמב"ן** ("מחכמי ישראל, מי
שהסכים שאף על פי שאין עושין תשובה הם נגאלין, והוא רבי יהושע, ונצחו לרבי אליעזר". ספר
הגאולה) **רבינו בחיי** ("ואף אם לא יעשו תשובה אי אפשר להתאחר מזמן הקץ הקצוב". ויקרא כה מז);
מהרש"א ("דודאי יש זמן לגאולה, אבל התשובה מקרבת לבוא קודם זמנה". סנהדרין קז ב); **רמח"ל**
("והנה אפילו אם לא יהיה זכות בישראל, כשיגיע עת מועד הנה על כל פנים יושענו ודאי, כי אדון
כל הוא ויכול לעשות כן כשהוא רוצה". דעת תבונות); **רבי חיים בן עטר** ("כי קץ ישנו אפילו יהיו
ישראל רשעים גמורים ח"ו". ויקרא כה כח); **גר"א** ("קץ האחרון לא תליא בתשובה אלא בחסד, כמו
שכתוב (ישעיה מח יא): "לְמַעַנִי לְמַעַנִי אֶעֱשֶׂה"; וגם בזכות אבות, וזה שאומרים: "וזוכר חסדי אבות
ומביא גואל לבני בניהם למען שמו". אבן שלמה פרק יא אות ט), ועוד.

⁶¹ **אניות סוחר**: "אין זה מתחיל בתשובה. התשובה תופיע ותגלה אך לא לפני הגאולה, אלא תבוא
מתוך הגאולה, מתוך העובדות והמעשים. קודם צריך לבוא הביתה. תבוא לאווירא דארץ ישראל.
כך הם סדרי הקדוש ברוך הוא. יש פסוקים מפורשים ביחזקאל ל"ו. יש להתבונן בפסוקים אלה,
הם ממש מדהימים ומרעישים. אין עוד פרק כזה בכל התנ"ך, פרק יחידי שכולו "ריאל-פוליטיק",
המפרט את סדר הגאולה" (שיחות הרצי"ה על אורות (הוצאת עטרת כהנים), עמ' 130).

אינו תלוי בתשובה⁶² - זוהי מסקנת התנאים שם - פיצד, אפוא, נוכל להפירו? בזה שארץ ישראל עשה פרותיה בעין יפה⁶³. וברוך השם, היבולים בארצנו עולים יפה מאוד⁶⁴... בהסבר זה בגמרא זכיתי לכונן לדברי ר' זונדל סלנטר, רבו של ר' ישראל סלנטר, אבי תנועת המוסר, כפי שהובאו בספרו של ר' נתן פרידלנד, המזכיר את ר'

ביאור נחלת צבי

⁶² ובבחינת "מעשה אבות סימן לבנים" נזכיר דברי חז"ל במדרש שיר השירים רבה (פרשה ב): ר' נחמיה אמר "קול דודי הנה זה בא" (שיר השירים ב ח) - זה משה, בשעה שאמר לישראל בחדש הזה אתם נגאלין אמרו לו: משה רבינו, היאך אנו נגאלין והלא אין בידנו מעשים טובים? אמר להם הואיל וחפץ בגאולתכם אינו מביט במעשיכם הרעים, ובמי הוא מביט? בצדיקים שבכם ובמעשיהם כגון עמרם ובית דינו כו' רבנן אמרי "קול דודי הנה זה בא" - זה משה, בשעה שבא ואמר לישראל בחדש הזה אתם נגאלין, אמרו לו: משה רבינו, היאך אנו נגאלין וכל מצרים מטונפת מעבודת כוכבים שלנו! אמר להם: הואיל והוא חפץ בגאולתכם אינו מביט בעבודת כוכבים שלכם אלא "מדלג על ההרים" (שם).

⁶³ כתב מרן הרב זצ"ל (אגרות הראיה, כרך ג תתעא): "כן, אתחלתא דגאולה ודאי הולכת ומופיעה לפנינו. אמנם לא מהיום התחילה הופעה זו, רק מאז התחיל הקץ המגולה להגלות מעת אשר הרי ישראל החלו לעשות ענפים ולשאת פרי לעם ישראל אשר קרבו לבוא, התחילה אתחלתא זו, וענייני כל חודר ברוח דעת היו תמיד נשואות כי יד ד' הנוהגת כל מסיבות דורים תפליא פלאותיה להביא את ההתחלה הזאת למעלה יותר רוממה, והפלא הזה קם וינתא בימינו לעינינו, לא על ידי מעשה אדם ותחבולותיו כי אם על ידי מפלאות תמים דעים".

אניות סוחר: "בתקופה הקודמת היו בארץ חורבן ומחלות, היה נורא. ועכשיו, ברוך השם, ארץ ישראל נותנת פריה בעין יפה וזה הסימן. העולם אינו הפקר. 'אם תלכו עמי בקרי...' (עפ"י ויקרא כו כא). אין מקריות. זה סימן שריבונו של עולם התפייס אתנו. הרוגז עלינו ועל ארצנו נעלם" (שיחות הרצי"ה על אורות (הוצאת עטרת כהנים), עמ' 80). **גדול שמושה:** בספר משמיע ישועה (עמ' 239) מספר הרב מנחם בורשטיין: "כשהיינו רואים בשוק פרי גדול או יפה במיוחד, או פרי חדש ולא מקר, היינו מביאים אותו לרצי"ה והרב היה מתמוגג מנחת ומצטט את הפסוק ביחזקאל". עד כאן. ואין להקשות מהאמור בירושלמי (תענית פ"ד ה"ה) על ארץ ישראל בתקופת הגלות: "אמר רבי זעירה בוא וראה מה חציפה היא ארץ ישראל שהיא עושה פירות". יש להשיב כי אינה דומה משמעות נתינת פירות כשישראל בגלותם לבין נתינת פירות כשישראל בארץ, והארץ תחת ידו. כמו כן, יש לדייק על פי רש"י (סנהדרין צח א) שעיקר המעלה בזמן הגאולה זה "כשתתן ארץ ישראל פריה בעין יפה אז יקר הקץ".

⁶⁴ בספר 'הנבואה' - נבואות מתגשמות בישראל (תשע"ח, עמ' 58) מובא: "עד לפני 100 שנה הייתה החיטה מניבה 17-20 חיטים לכל חיטה שנזרעת. לפני 40 שנה היו צומחים 70 חיטים על כל חיטה הנזרעת. היום יוצאים כמה גבעולים מכל חיטה ובסך הכל קוצרים 750 חיטים מכל חיטה שנזרעת. על השפע החקלאי התנבא יחזקאל (לו כט) לפני 2500 שנה: "וקראתי אל הדיגן והרבייתי אותו". וכן "והרבייתי את פרי העץ ותנובת השדה למען אשר לא תקחו עוד חרפת רעב בגוים" (שם פס' ל). השפע החקלאי מתפרש על תחומים רבים. היום ארץ ישראל היא ארץ הברכה. אם מדובר על כמות, התוצר הממוצע לדונם בישראל הוא גבוה פי כמה מהממוצע העולמי".

זונדל כ"מורי ורבי" - בהיותו תלמידו ומקורבו. והוא היה יחד עם הגאונים רבי צבי קלישר ורבי אליהו גוטמכר ביסוד ההתעוררות לישוב ארץ ישראל ולחבת ציון⁶⁵.

ח. קדשת המדינה נמשכת מקיום מצות כבוש הארץ וישובה

וכהמשך ברור הדברים ממקור דברי חז"ל בסנהדרין, מבררים ומחייבים דברי הרמב"ן בספר המצות (הוספות למצות עשה, מצוה ד'): "שנצטוינו לרשת הארץ אשר נתן ד' יתעלה לאבותינו, לאברהם, ליצחק וליעקב, ולא נעזבה ביד זולתנו מן האמות או לשממה... אבל הארץ לא נניח אותה בידם (של ז' העמים), ולא ביד זולתם מן האמות בדור מן הדורות" - דברי הלכה מפורשים⁶⁶.

ועוד ממשוף הרמב"ן: "ואומר אני כי המצוה שהחכמים מפליגים בה, והיא: דירת ארץ ישראל... הכל הוא ממצות עשה הוא, שנצטוינו לרשת הארץ לשבת בה...". כלומר: עקר המצוה היא הכבוש הממלכתי, השלטון הלאומי הכלל-ישראלי בטרטוריה⁶⁷ קדושה זו, ומתוך המצוה הכללית ישנה המצוה הפרטית המטלת על כל יהודי ויהודי

ביאור נחלת צבי

⁶⁵ **תורה שבעל פה:** "גם הוא היה גדול וצדיק, וכולו להבת אש לעניין הזה של סדר גאולת ישראל ובניין ארץ ישראל. הוא היה תלמיד של רבי זונדל סלנטר, ועל כל פנים מקורב, כי הוא מזכיר: מורי רבי ר' זונדל מסלנט".

כתב רבי נתן פרידלנד [תקס"ח-תרמ"ג] בספרו 'יוסף חן' (חלק א, חלקת מחוקקים א, פרק ה, עמוד 54): "וחתמה שם הגמרא שתק ר"א, ואמר לי מו"ר הגאון ר' זונדיל סלאנטער תנצב"ה כי שתיקה כהודאה דמיא, וכן נמצא בירושלמי ביצה, דא"כ "צ"ל דאל"כ. ד.ס.). למה צריכה הגמרא דווקא פה לסיים שתק ר"א דלא כהרגיל? אלא רק להודיע שהודה לר"א כו' ואחר תיבות "שתק ר"א" הביא הגמרא תיכף ומיד על זה ואמר ר' אבא - היינו על כל הנ"ל, כאומר אין תשובה מעכבת ואין קץ מעכב, כי אין קץ בדבר - רק זה הוא הקץ המגולה, כאשר בכל זמני הכושר יתקרב ישראל לבוא אל ארץ הקדושה על נחלת שדה וכרם והארץ תתן להם יבולה בשפע רב, זה הוא הקץ המגולה".

⁶⁶ **אניות סוחר:** דרש הרצי"ה (מתוך התורה הגואלת (תשנ"א) חלק ד, עמ' כו): "מבואר ברמב"ן, שאנחנו מצוים בדבר ד' שבתורה, בסדר המצוות שבתורה, שהארץ הזאת כולה, המוגדרת לגבולותיה בתורה, תהיה בידינו, ולא ביד אומה אחרת. אין מובן אחר למילים אלה "שהארץ תהיה בידינו ולא ביד אומה אחרת" אלא שנצטוינו להקים מדינה שלנו בארץ ישראל, ששולטת בארצנו, ושמונעת שלטון של אומה אחרת בכל חלקי הארץ. ברור שהמצווה הזו, היא מצווה המוטלת על הציבור. זוהי מצווה כללית ציבורית. יחיד לא עושה כיבוש אלא דווקא הציבור, האומה, המדינה". עד כאן. עוד דרש הרצי"ה (שיחות הרצי"ה (מועדים ב), יום העצמאות, שיחה יב (תשל"ז), עמ' 219): "במדינה הזאת, עליה הוכרז במוזיאון תל אביב, יש כמה סיבוכים וכמה דברים הצריכים תיקון, אבל יש לזכור שהיא אינה מתחילה מההכרזה הזו שבמוזיאון תל אביב, אלא היא נמשכת מדברי קודשו של הרמב"ן".

⁶⁷ שטח-שליטה.

לְדוֹר וּלְשָׁבֶת בְּאֶרֶץ הַקִּדְשׁ⁶⁸. עַל נִקְדָּה זוֹ עָמְדוּ הַגָּאוֹנִים בְּעַל "אֲבֵנֵי נֹזֵר"⁶⁹ וּבְעַל "יְשׁוּעוֹת מִלְכוּ"⁷⁰, הַמְגִדִּירִים אֶת מְצוֹת יְשׁוּב אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כְּכַבוּשׁ וְיָשׁוּב וְלֹא כִּישִׁיבָה בְּלִבָּד⁷¹.

עַל קִירוֹת שְׁכוֹנוֹת מְסִימוֹת מְדַבְּקִים דְּבָרֵי נְבֻלָּה, הַמְאֲשִׁימִים אֶת "הַצִּיּוֹנִים הַכּוֹפְרִים" שְׂרוּצִים לַעֲשׂוֹת אוֹתָנוּ לְ"עַם לוֹחֵם". וְכִי בְּתוֹרָה אֵין מְצוֹת עֲשֵׂה שֶׁל מְלַחֶמֶת מְצוּהָ!?

ביאור נחלת צבי

⁶⁸ גדול שמושה: כאשר אחד מתלמידיו של הרצי"ה סיפר לו על אחד מגדולי הפוסקים בימיו שפסק כי אין חובה מוחלטת לעלות לארץ ואין ביטול מצווה בהמנעות מעליה, כך נראתה תגובת הרב: "הוא התחיל לעיין בספר ולפתע החוויר כסיד. הבטתי בו, הוא היה לבן כולו כפי שמעולם לא ראיתיו. כו' בתפילה בשבת הרב נראה שבור כולו. זו הייתה עבורו פגיעה עצומה" (משמיע ישועה, עמ' 241).

⁶⁹ וזו לשון רבי אברהם בורנשטיין בשו"ת אבני נזר (חלק אורח חיים סימן מד): "שהרי מבואר ברמב"ם פרק א' מהלכות תרומות (הלכה י) דלמאן דאמר יש קנין לגוי בארץ ישראל להפקיע מיד מעשרות, אם חזר ישראל וקנאו מן הגוי נחשב ככיבוש יחיד. הנה דקנין ישראל מן הגוי בארץ ישראל נקרא כיבוש ארץ ישראל" (ועיין בחלק יו"ד סימן תנד וסימן תנה).

⁷⁰ וזו לשון רבי ישראל יהושע מקוטנא (שו"ת ישועות מלכו, יורה דעה, סו): ב"ה, יום עש"ק מצורע תרנ"א לפ"ק פה קוטנא... בזמן הזה שנסתנה בעזרת השם יתברך לטובה הן בסכנת הדרכים והן מצד עניות, ודאי היא מצווה גדולה, אמנם גם לפי דעת הרמב"ן שחשב זאת למצוות עשה, מכל מקום, בעיקר המצווה אינו אלא הירושה והישיבה כאדם העושה בתוך שלו לכבוש ארץ ישראל שתהיה תחת ירושתנו, לא על ביאה ריקנית של עתה, וכבר המשילו האחרונים למצוות עשה של אכילת מצה כי עיקר המצווה היא האכילה, ולקחת החיטים לשם מצווה והלישה והאפייה אינם גמור מצווה, ומכל מקום בוודאי מצווה גדולה היא, ועל זה נאמר (פיוט 'יגדל') "גומל לאיש חסד כמפעלו", גם על הפעולה של מצווה מקבל שכר, ונאמר (תהלים קיט א) "אֲשֶׁרֵי תְמִימֵי דָרְךָ" גם על הדרך של עושי מצווה יש בו שלימות ואין ספק שהיא מצווה גדולה כי הקיבוץ הוא אתחלתא דגאולה, ונאמר (ישעיה נו ח) "עוֹד אֶקְבֵץ עָלָיו לְנִקְבְּצָיו", ועיין ביבמות (דף סד) שאין השכינה שורה פחות משתי רבבות מישראל, ובפרט עתה שראינו התשוקה הגדולה הן באנשים פחותי ערך הן בבינוניים הן בישרים בלבותם קרוב לוודאי שנתנוצץ רוח הגאולה". עכ"ל. וראיתי שְׁמָה שכתב 'ביאה ריקנית' זה בגלל שבזמן כתיבת התשובה לא הייתה הארץ תחת ממשלתנו.

⁷¹ תורה שבעל פה: "שני גדולי עולם אלה בדורות האחרונים קובעים שקיום המצווה הוא בניין ויישוב ארץ ישראל הנעשים מתוך הכלל, מתוך האומה, מתוך ממשלתנו, ריבונותנו, מתוך היות הארץ בידינו. דרך כל המכשירים השייכים לזה יש המשך של ישיבה בבתים. מצוותנו היא להיות עם לוחם. המצווה של השלטון היא מצווה להיות עם לוחם. על פי גדר התורה, אנו מְצִיִּים להיות עם לוחם, על מצווה של מלחמת מצווה".

וכי לא מפי הרמב"ן, "אביהם של ישראל"⁷², ששמענו על מצות הכבוש והמלחמה?⁷³ ברוך השם זכינו, וזוכים אנו אף עתה, לקיים דבר ד' זה על ידי תפארת גבורת צבאנו. נסכם בקצרה: השלטון היהודי בארץ הקדש, קרי: מדינת ישראל וצבאה, יחד עם היותו בבחינת "קץ מגלה", הריהו מצוה מפרשת וחסובה, מצוה כלל-ישראלית⁷⁴. תוך כדי בירוי דברים של הלכה אמר לי גדול אחד, כי יום-העצמאות, עם כל חשיבותו מצד התשועה וההצלה, קדשה - אין בו. אולם, כשאנו מאמינים בדבר ד' ביד נביאיו (יחזקאל לו ח): "ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו [ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא]" ובהמשך דבר ד' המתגלה אלינו בדברי הרמב"ן⁷⁵, באותה מצות עשה של חיוב מלחמה לכבוש הארץ, החלה עלינו בכל הדורות - מפאן כל תקף הברור של מציאות הקדשה המתגלה בקיום המצוה: "אשר קדשנו במצוותיו!" קדשה היא מציאות ממשית-ראלית ולא פראזה⁷⁶ רגשית-אנושית. מציאות הקדשה איננה נקבעת על ידינו; הקדוש ברוך הוא קבע שאנו הננו עם קדוש⁷⁷. מציאות עבדתית של נשמות

ביאור נחלת צבי

⁷² מקורות לכינוי זה: שות מהרי"ט א סט. שו"ת שאגת אריה ס' יד. אגרות הראי"ה ב קצד (מובא במהדורת 'מאבני המקום', הערה 20).

⁷³ **אניות סוחר:** "יש מין מיוחד של אפיקורסים הבוחרים להם רק מצוות שמוצאות חן בעיניהם. ברוך השם, אנו לא בוחרים בין המצוות. "כל אשר דבר ד' נעשה ונשמע" (שמות כד ז). בתוך מצוות התורה יש מצווה אחת 'מיליטריסטית', והיא אינה מוצאת חן בעיני אנשים מסוימים. אנחנו, לא עולה על דעתנו לבחור איזו מצווה כן לקיים ואיזו מצווה לא לקיים. מצווה דאורייתא!" (קורות רבנו, עיטורי ירושלים, אב תשע"ד).

⁷⁴ **אניות סוחר:** דרש הרצי"ה: "שלב היסטורי אלוהי בחזון המשיחיות שלנו הוא היות הארץ מיושבת בידינו, בהיותה נתונה בידינו! זה נקרא מדינה ריבונית. נמצאו למדים, שמדינת ישראל מהווה בעצם קיומה שלב חשוב ומכריע בחזון המשיחי" (שיחות הרצי"ה (מועדים ב), יום העצמאות, שיחה ב (ערב יום העצמאות, תשי"ז), עמ' 127).

⁷⁵ יש פה מן החידוש והצורך להדגיש שדבר ד' לא מתגלה רק בפי הנביא אלא גם בפי החכם, בבחינת 'חכם עדיף מנביא' (בבא בתרא יב א), וכפי שאמר לקמן (פסקה ט): "נביאינו, ורבתינו ממשיכיהם". **אניות סוחר:** "כבוד תלמיד חכם נקרא כבוד התורה. מה פירוש הדבר? אין כאן עניין אישי של כבוד פלוני או פלוני מפני שהוא פרופסור מלומד, אלא התורה מתגלית בו, התורה שבכתב והתורה שבעל פה, ממעמד הר סיני ולכל הדורות, מתגלית בתלמיד חכם" (שיחות הרצי"ה על אורות (הוצאת עטרת כהנים), עמ' 99).

⁷⁶ קטע, מקטע.

⁷⁷ "קדושים היו' לא כתיב אלא 'תהיו', תהיו ודאי" (זוהר קדושים, פא א).

אניות סוחר: ראה שיחות הרצי"ה (ויקרא, פרשת אחרי מות קדושים, פסקה 16), וזו לשונו: "קדושים תהיו" (ויקרא יט ב). ביטוי זה יש לו שני מובנים, ושניהם אמיתיים... המובן הראשון הוא: מצווים אתם להיות קדושים... המובן השני: אתם תהיו קדושים, זאת הבטחה ומציאות, לא יתכן אחרת ולא יהיה אחרת. "כי קדוש אני ד' אלהיכם". כי אתם שייכים לי. בהחלט, אתם תהיו קדושים. ככל

קדושות בגופות קדושים, המתפרטים מתוך נשמה כלל ישראלית⁷⁸ שפלה קודש. קימת מציאות של ארץ קדושה⁷⁹, חבל ארץ בו בחר ד', "כי בחר ד' בציון" (תהלים קלב ג). זוהי ארץ אשר פרוטיה קדושים ואשר עבודת אדמתה שקולה כמצות הנחת תפלין - כך כתב החת"ם סופר בחדושיו למסכת ספ"ה⁸⁰. וכמה מפלאים ומפלאים דבריו של

ביאור נחלת צבי

שתדעו מי אתם, מה אתם ומה חייכם, יותר תזכו לסייעתא דשמיא כדי שתתגלה האמיתיות הפנימית שלכם."

⁷⁸ "העם הקדוש הישראלי, בהיות נשמתם אצולה ממקום האחדות, כאשר כינוה החכמים בתואר "חלק אלוה ממעל" (איוב לא ב, דעת תבונות כד), ולזאת גם הם המחויבים להתאחד יחד להיות צמודים וקשורים זה בזה יותר מהתאחדות הגוף האחד המחובר מאיברים רבים, יען כי שורש נשמתם היא האחדות אשר אין שם מהפירוד וההתחלקות כלל" (רבי דוד טביל, בית דוד, דרוש ו). ועוד כתב שם: "עוון המחלוקת, פירוד הלבבות בין אנשי האומה הישראלית, הוא עצם הכפירה כמו כן באחדותו יתברך שמו, כי שורש אחדותו יתברך שמו מחייב שיהיו כלליות העם הקדוש הישראלי מתאחדים יחד באהבה ואחוה ורעות, אגודים יחד, צמודים כאיש אחד."

אניות סוחר: "ר' דוד טביל, תלמידו של ר' חיים מוולוז'ין, בעל נחלת דוד, כותב באריכות גדולה בספר הדרשות שלו בית דוד, שכאשר מכניסים איזה פירוד בישראל למטה זה כביכול פירוד למעלה בשכינה" (שיחות הרצי"ה על אורות (הוצאת עטרת כהנים), עמ' 94).

⁷⁹ בספר "איש כי יפליא" על אודות הרב הנזיר מובא בשם הרב חיים דרוקמן: "הרב הנזיר היה מספר לנו שבחוץ לארץ, אישה שהייתה קשת יום או אדם שהיה נתון במצוקה ורצו לשפוך צקונם לפני רבונו של עולם, היו נכנסים לבית כנסת, טומנים את ראשם בתוך ארון הקודש ומתפללים ושופכים את לבם. ואילו בארץ ישראל אין צורך בכך, מספיק לצאת החוצה, להתכופף, להניח את הפנים בתוך רגבי ארץ ישראל ולהתפלל."

⁸⁰ לשון החת"ם סופר זצ"ל מובאת בעמוד 80.

תורה שבעל פה: "כמובן, כשלא מגדילים ומאדירים תורה, אז לא מוכנים לתפוס את זה... מתוך חסרון אמונה בלבוש של "פרומקייט" וחרדיות מגיעים לומר: "שמועה זו נאה וזו אינה נאה" (עירוין סד א). יש סוג של אפיקורסים שמתחשק להם רק חלק מן המצוות: סעיף זה בשולחן ערוך, למשל מצות הנחת תפלין, מוצא חן בעיני בוודאי, אבל מצות עבודת הקרקע, שהחתם סופר מדמה אותה לתפלין, היא ציונית ולאומית, היא אינה יפה, היא אינה מקובלת על "החרדים הצדיקים".

הב"ח (אורח חיים סימן רח), המדגיש את ענין הקדושה של פירות הארץ!⁸¹ כן נקבעו הדברים: זוהי הארץ הקדושה⁸² וזהו העם הקדוש! הרבי מצ'ורטקוב⁸³ אמר לי פעם בוינה, כי הוא מבין היטב את דרך ה"אורות" שלנו, שכל גשמיים של ישראל הנה קדושה⁸⁴. ברור, כל השיך לכלל ישראל הוא קדוש⁸⁵. ככל שממעטים לעסק וללמוד ב"אורות" למיניהם, בפוזרי ובמהר"ל, שוכחים יותר את

ביאור נחלת צבי

⁸¹ וזו לשון הטור (אורח חיים, הלכות ברכת הפירות, סימן רח): "ויש אומרים "ונאכל מפריה ונשבע מטובה" ואין לאומרו, שאין לחמוד הארץ בשביל פריה וטובה אלא לקיים מצות התלויות בה". וזו לשון הב"ח, רבי יואל סירקיש (שם): "תימה! הלא קדושת הארץ הנשפעת בה - מקדושת הארץ העליונה היא נשפעת גם בפירותיה שיונקים מקדושת השכינה השוכנת בקרב הארץ, כי על כן הזהיר ואמר בסוף פרשת מסעי (במדבר לה לד): "ולא תטמא את הארץ אשר אתם ישבים בה אשר אני שכן בתוכה כי אני ד' שכן בתוך בני ישראל", ואמר, אם תטמאו את הארץ - נמשכת הטומאה גם בפירותיה היונקים ממנה וכבר נסתלקה השכינה מקרב הארץ אשר אני שוכן בתוכה, ממש בגוף הארץ נסתלקה מפני הטומאה שטימאתם אותה, ונמשך מזה כי גם כן אנכי מסלק שכינתי מתוך בני ישראל כי עד עתה היכל ד' המה היו בני ישראל, לפי שהשכינה הייתה שורה בקרבם ממש, ועתה באכלם פירות היונקים מטומאת הארץ נסתלקה השכינה כי כשהטומאה נכנסת עם אכילת פירות בתוך בני ישראל, יוצאת כנגדה הקדושה מקרב ישראל ועל כן ניחא שאנו מכניסין בברכה זו "ונאכל מפריה ונשבע מטובה", כי באכילת פירותיה אנו ניזונים מקדושת השכינה ומטהרתה ונשבע מטובה".

⁸² **אניות סוחר:** דרש הרצי"ה (שיחות רבינו, ארץ ישראל, עמ' 24): "יש שרצו להשמיט מנוסח הברכה את המילים 'ונאכל מפריה ונשבע מטובה', שלכאורה אינן מתאימות לברכה שבקדושה. וכי אנו מצפים לבניין ירושלים בשביל לקנות? אומר על זה הב"ח: במאי עסקינן? בפירות של ארץ ישראל. אם אנו יודעים באמונה שלמה שהארץ קדושה, אז הקרקע קדושה, האוויר קדוש והפירות קדושים. זהו חיסרון הכרה וחסרון אמונה לחשוב שאין קדושה באכילת פירות ארץ ישראל. הלוואי וזנכה לאכול כמה שיותר מפירות ארץ ישראל".

⁸³ האדמו"ר ר' ישראל פרידמן מצ'ורטקוב. י' באייר תרי"ד - י"ג בכסלו תרצ"ד.

⁸⁴ וכך כתב הרצי"ה לאביו לאחר הפגישה: "נתתי להרבי מצ'ורטקוב את ה'אורות', ושאלני אחר כך על כבוד קדושת אדוני אבי אם הוא בעל חב"ד, ואמר אחר כך: הלא הוא גדול בישראל! "וכשהעירותי על הקושיות והקינטוריות, ופרטתי לו את דברי הפרקים ל"ד (על ההתעמלות של צעירי ישראל) וכ' (על האחדות עם עוזבי התורה), חזר באותו סגנון בביטול, שאין לחוש לדברי ההתנגדות לזה כלל, וכי הוא חושב שיוכל להשפיע ב'אגודת ישראל', ולא ייתן בשום אופן לעשות פירודים בישראל, ופשוט שהגשמיים הישראלית קודש היא והעיקר לעבוד בארץ ישראל. ועיקר עבודת הכשרים צריכה להיות תורה ומלאכה, והשאר ייעשה על ידי אחרים הראויים לזה. ואיך להתייחס להם בפרטיות צריך יישוב וסידור פרטי" (לג' באלול, מכון הרצי"ה, ירושלים תשס"ג).

⁸⁵ "כשמתרבה כוח החומרי של האומה, נשמתה מתפשטת ומתגדלת יותר, וכל היחידים שואבים כל אחד לפי צינורו חיים ממעינה הכללי" (אורות ישראל, ב ה); "כשעם הקודש יהיה בריא וחזק בגופו, תתגבר ותתחזק הקדושה בעולם. כו' כל אחד מישראל הוא צדיק וקדוש. כל דבר גשמי ישראלי הוא מוכן לקדושה ואצילות עליונה" (אורות ישראל, ט ה).

יְסוּדוֹת הָאֱמוּנָה: כָּל פֹּשַׁע בְּיִשְׂרָאֵל הוּא קְדוֹשׁ - וּבַעַל כְּרָחוּ!⁸⁶ עֲקָרֵי תוֹרָה הֵם: זוֹהִי מְצִיאוֹת שֶׁל "עִם זֶה יִצְרָתִי לִי"⁸⁷ (ישעיה מג כא). מֵאַחַר שָׁכַן, בְּרוּר הוּא שֶׁקְדָּשָׁה מְרַבָּה קִימָת בַּיּוֹם בּוֹ הוֹקְמָה מְדִינָתָם שֶׁל עִם הַקְדָּשׁ עַל אֲדַמַּת הַקְדָּשׁ.⁸⁸

ביאור נחלת צבי

⁸⁶ כתב רבי משה דוד ואלי בפירושו למשלי (יא כט): "למעלה, זרעו של יעקב נכנס לפני ולפנים, וזרעו של עשו עומד מבחוץ ומצפה לשולחנו של יעקב כמו שכתבנו. כי היותר גרוע מזרעו של יעקב, שָׁם למעלה הוא רומס על קדקדו של היותר חשוב מזרעו של עשו, בְּרָזָא דְּמִלְכוּתָא קְדִישָׁא שְׂרומסת על קדקדם של החיצונים, ואין ניצוץ כל כך גרוע מזרעו של יעקב שלא יזכה לפחות להיות נכלל בְּעִלְמָא דְּנִקְבָּא של הקדושה, שהוא למעלה מְעִלְמָא דְּדְכוּרָא של הקליפה". עד כאן. כתב מרן הרב זצ"ל (שמונה קבצים, ג שלב): "האמונה האלהית הגדולה אשר בלב ישראל, אין לה ערך ולא דוגמא ולא משל. ואפילו האפיקורסות הישראלית, היא מלאה אמונה וקדושה, הרבה יותר מכל האמונות של כל הגויים כולם, ואף על פי שהיא מבטאת דברים של קלות ראש ושל כפירה, בתוכיות הנשמה יש אור אלהים של דבקות ושל צמאון לאלהים חיים, אל אלהי ישראל, עד לכדי מסירות נפש. (בראשית כו כז) "וַיֵּרַח אֶת רֵיחַ בְּגָדָיו", אל תקרא "בְּגָדָיו" אלא 'בוגדיו' - כגון יקום איש צרורות ויוסי משיחא", שהראו את הצפון בלבבם במסירות נפש נפלאה (בראשית רבה תולדות, סה כב). ומה שנהיה בסוף היה גם כן בתחילה, אלא שכיסה אותו הזוהמא החיצונה, שבאה מהשפעתה המסואבה של הגויים כו' לא כאלה חלק יעקב כי יוצר הכל הוא, וישראל שבט נחלתו, ד' צבאות שמו.

אניות סוחר: "ברכת יצחק שייכת אף למצבים של תחיית הישוב. על הפסוק (בראשית כו כז) "וַיֵּרַח אֶת רֵיחַ בְּגָדָיו וַיְבָרְכֵהוּ" וכו', דרשו חז"ל (מדרש אגדה בראשית, תולדות, פרק כו סימן כד): "אל תקרי 'בְּגָדָיו' אלא 'בוגדיו'". פירש בעל "לב העברי" שעל אף שהריח יצחק אבינו, בגודל קדשו, שבגידיה תהא כאן לעתיד לבוא, שיהיו בעובדי אדמת הקודש כאלו שאינם מדקדקים במצוות - בכל זאת "וַיְבָרְכֵהוּ" - ברוכים יהיו בברכת הארץ, ותשועה גדולה עתידה לצאת מכאן" (שיחות הרצי"ה בראשית, עמ' 221).

⁸⁷ **אניות סוחר:** "תכונתם של ישראל היא 'וְאַתֶּם הַדְּבָקִים בְּד' אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים" (דברים ד ד). אבל לא רק אנחנו דבקים בד', אלא גם הפרחים והאבנים וכל שמים וארץ, כמו שכתוב (נחמיה ט ו) "וְאַתֶּה מְחִיָּה אֶת קְלָם". יחד עם זה יש מדרגות: אנו דבקים בד' מתוך הכרה וידיעה, אנחנו 'עם ידעי אלהיו' (עפ"י דניאל יא לב). כמו כן "חביב אדם שנברא בצלם" (אבות ג יד) - זו עובדה, בין שהאדם יודע, בין שאינו יודע, אבל "חיבה יתירה נודעת לו שנברא בצלם", כלומר, יש חיבה יתירה כשזה נודע לו, בידיעה ובהכרה במהלך סדר חייו. ו"חביבין ישראל שנקראו בנים למקום", בין שזה נודע להם בין אם לא. "עם זה יִצְרָתִי לִי", זוהי יצירה אלוהית שאינה תלויה בידיעת האדם או ברצונו. אבל כשנודע הדבר, יש חיבה יתירה" (שיחות הרצי"ה, בראשית סדרה א, פסקה 3). "יש שחושבים ש"בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו", המובן הוא שד' לקח אותנו וכפה עלינו להיות קוזקים שלו ולקיים המצוות, ואם אין מצוות, אין כלום. אבל היהדות אינה מתחילה מן המצוות, אלא מן "העצם הנשמתי", מן "החטיבה הנפשית", מ"עם זה יִצְרָתִי לִי תְהִלְתִּי יְסִפְרוּ", ומתוך כך מופיעות המצוות, שהן הסתעפות מעשית של גילויי כוח הנשמה" (שיחות הרצי"ה על אורות (הוצאת עטרת כהנים), עמ' 272).

⁸⁸ **אניות סוחר:** "קדשנו במצותיו וצונו" מתפשט על כל מצוותיה של תורה, על קדושת המצווה של עבודת הקרקע, של החקלאות הארץ ישראלית בקיבוצים, במושבים ובכל האופנים, על קדושת מצוות כיבוש ויישוב הארץ המוטלת על כלנו" (שיחות הרצי"ה, ארץ ישראל, עמ' 267).

ט. שְׁלֵבֵי קִימוֹם הַמְּדִינָה וְהַתְּאֻמָּתָם לְחִזּוֹן הַנְּבִיאִים

וְלַעֲמַת מָה שֶׁנֶּאֱמַר: "הָאֵם זֹה הַמְּדִינָה שְׂאוֹתָה חִזּוֹ נְבִיאָנוּ?" אֹמֵר אֲנִי: זוֹהִי הַמְּדִינָה שֶׁחִזּוֹ הַנְּבִיאִים⁸⁹. כְּמוֹכֵן, אֵין הַמְּדִינָה בְּתַכְלִית הַשְּׁלָמוֹת, אֹולָם נְבִיאֵינוּ⁹⁰, וְרַבּוֹתֵינוּ - מְמַשִּׁיכֵיהֶם, אֶמְרוּ שֶׁהַמְּדִינָה תִהְיֶה כֹּזֵב: זֶרַע אַבְרָהָם, יִצְחָק וְיַעֲקֹב, יָשׁוּבוּ וְיִקְיִמוּ בָּהּ תְּקוּמָה יְשׁוּבִית וְשִׁלְטוֹן מְדִינָה עֲצָמָאִי⁹¹; לֹא נֶאֱמַר לָנוּ אִם יִהְיוּ הֵם צְדִיקִים אוֹ שְׂאֵינָם

ביאור נחלת צבי

⁸⁹ **אניות סוחר:** "כיון שלא מבינים את מעשי ד', לא פועלים עמו לקרב את הגאולה השלמה. וכדברי חז"ל: "עתידה בת קול להיות מפוצצת באהלי צדיקים (ובמדרש: בראשי ההרים, והוא הוא) ואומרת: כל מי שפעל עם אל יבוא ויטול שכרו" (ירושלמי שבת ו ט). לא רק שלא פועלים עם אל, אלא אף תמהים, מקשים וטוענים על דרכי הגאולה שלו, וְכִקְרִיאַת-גְּעֵרַת הַנְּבִיאִים יִשְׁעִיהוּ, בַּתּוֹךְ תִּשְׁבַּחְתּוּ לְכוֹרֶשׁ הַגּוֹי, שְׁכֹנֵה עַל יְדוֹ מִשִּׁיחַ ד' (ישעיה מה א) (ודוגמתו הצהרת בלפור שבימנו): "הוֹי רַב אֶת יִצְרוֹ, חָרַשׁ אֶת חֲרָשֵׁי אֲדָמָה, הֵיאֵמַר חֲמֹר לִיִּצְרוֹ מִהַ תַּעֲשֶׂה וּפְעֻלָּךְ אֵין יָדִים לוֹ" (ישעיה מה ט). לֹאלוֹ קוֹרֵא הַנְּבִיאִים: "הַחֲרָשִׁים שֶׁמְעוּ וְהַעֲוָרִים הַבֵּיטוּ לְרֵאוֹת; מִי עוֹר כִּי אִם עֲבָדֵי וְחֲרָשׁ כְּמִלְאָכֵי אֲשַׁלַּח מִי עוֹר כְּמִשְׁלֵם וְעוֹר כְּעֶבֶד ד'" (ישעיה מב יח-ט). קריאה נבואית זו תובעת מאתנו להבין את ערכו העליון של כלל ישראל, לדעת שאין לכלל ישראל בחירה, כדברי בעל 'העקדה' (פרשת נצבים). מתוך כך מובן שהמעשים המתגלים בהיקף הלאומי, כהתעוררות התנועה הלאומית, הם מעשי ד' ממש, הם מעשי הקץ המגולה, שאין לך מגולה הימנו, כדברי הגמרא (סנהדרין צח א): "ואמר רבי אבא: אין לך קץ מגולה מזה, שנאמר (יחזקאל לו ח) "וְאִתָּם הָרִי יִשְׂרָאֵל עֲנַפְכֶם תִּתְּנוּ וּפְרִיכֶם תִּשְׂאוּ לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל כִּי קָרְבוּ לְבוֹא" (פעמים, שיחות הרצי"ה, עמ' שח).

⁹⁰ **אניות סוחר:** דרש הרצי"ה: "בגמרא מודיעים לנו חז"ל: "נבואה שהוצרכה לדורות - נכתבה, ושלא הוצרכה לדורות - לא נכתבה" (מגילה יד א). הנביאים מדברים אלינו, עכשיו, בדורנו. "קול גדול ולא יסף" (דברים ה ט). עלינו לפתוח אזניים ולשמוע, לפקוח עיניים ולראות את דברי אלוהים חיים דרך נביאיו, ההולכים ומתקיימים לעינינו" (שיחות הרצי"ה (מועדים ב), יום העצמאות, שיחה ז (תשל"ב), עמ' 187).

⁹¹ **אניות סוחר:** להלן הגדרת עצמאות לפי הרצי"ה (שיחות הרצי"ה (מועדים ב), יום העצמאות, שיחה טו (תשמ"א), עמ' 231): "המובן של עצמאות הוא עמידה ברשות עצמו. כו' בגלות לא היינו עצמאיים, אלא רשות אחרים הייתה עלינו. אלה הם דברים פשוטים וידועים שאין בהם שום חידוש. כו' כשאדם יהודי נמצא ברשות עצמו הוא מכיר את ערכו, ומתוך כך הוא מכיר את תפקידו ומה שמוטל עליו בין אדם למקום ובין אדם לחברו. כו' מאז שעמדנו ברשות עצמנו ואנו פחות משועבדים לאחרים - אנו פחות גלויים". והמשיך וביאר (שם עמ' 233): "עצמאות במובנה האמיתי היא הצורך התמידי לגלות תוכן עצמי וכוח עצמי, במובן המדיני, הציבורי והלאומי, ובמובן הלימודי, התורני והמוסרי. נהיה פחות גלויים ופחות משועבדים לגויים, ונגלה את כשרון עצמנו בכלליותו, בתוקף ובגבורה". עד כאן.

ועוד הובא בשמו (עיטורי ירושלים, אייר תשס"ז גיליון 6, קורות רבינו): "רבנו היה מבחין בין "מלכות וממשלה": המלכות היא עצם סגולת השלטון והממלכתיות; הממשלה היא הנהגת השלטון בפועל והביצוע המעשי. המלכות היא רוממה אבל הממשלה זקוקה לעיתים לביקורת נוקבת, בתקיפות גבורת-רעם, כאשר סגולת המלכות נסתרת מהממשלה עצמה והיא אינה מכירה בה, ועל כך יש להיאבק". עד כאן. ועוד אמר: "חז"ל מלמדים: "אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכויות בלבד" (ברכות לד ב), וכן פוסק הרמב"ם (הלכות מלכים יב ב), ולזה כבר זכינו במידה מסוימת בדורנו, בהיותנו מדינה עצמאית ריבונית" (שיחות הרצי"ה על אורות (הוצאת עטרת כהנים), עמ' 285).

צְדִיקִים⁹². אוֹמֵר הַנְּבִיא: "[כֹּה אָמַר ד' אֱלֹהִים] בְּקִבְצֵי אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל [בְּיַמֵּי הַעֲמִים אֲשֶׁר נִפְצְוּ בָם וְנִקְדַּשְׁתִּי בָם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם] וַיֵּשְׁבוּ עַל אַדְמַתְם [אֲשֶׁר נָתַתִּי לְעַבְדֵי לְיַעֲקֹב]; וַיֵּשְׁבוּ עָלֶיהָ לְבֶטַח וּבָנוּ בָתִּים וְנִטְעוּ כְרָמִים [וַיֵּשְׁבוּ לְבֶטַח בְּעֲשׂוֹתֵי שְׁפָטִים בְּכָל הַשָּׂאטִים⁹³ אַתֶּם מִסְבִּיבוֹתֵם וַיִּדְעוּ פִּי אֲנִי ד' אֱלֹהֵיהֶם]" (יחזקאל כח כה-כו) - נְטִיעַת כְּרָמִים נְאֻמָּה, הַקְמַת יְשִׁיבוֹת לֹא נְאֻמָּה...⁹⁴ אֲמַנְם, מֵתוֹךְ חֲזַרְתָּ יִשְׂרָאֵל אֶל אַדְמַתְם נְבִיא לְיַדֵּי הַגְּדֹלֶת הַתּוֹרָה וְהַאֲדָרְתָּ⁹⁵, אוֹלָם הַצֶּעֶד הָרֵאשׁוֹן - יִשְׂרָאֵל עַל

ביאור נחלת צבי

⁹² מדוע לא נכתב רשעים? משום הוראת חז"ל (פסחים ג א): "דאמר רבי יהושע בן לוי: לעולם אל יוציא אדם דבר מגונה מפיו, שהרי עקם הכתוב שמונה אותיות ולא הוציא דבר מגונה מפיו, שנאמר (בראשית ז ח): 'מן הבהמה הטמאה ומן הבהמה אשר איננה טהורה' כו' תניא דבי רבי ישמעאל: לעולם יספר אדם בלשון נקיה" (ועיין בפירוש בעל המאור על הרי"ף פסחים א א, וב'משמיע ישועה' עמ' 159).
⁹³ "הבוזים אותם" (רש"י יחזקאל כח כד).

⁹⁴ **תורה שבעל פה:** "ודאי, אנו רוצים שהכל יהיה בכשרות, ועדיין אין לנו כל כך שמחה ונחת רוח מריבוי תורה בישראל". עד כאן לשונו. וראוי מאוד להשלים הערה זו בדברי מרן הראי"ה קוק זצ"ל (אגרות הראי"ה, אגרת שי"א): "וכבר היה בימי עזרא שכמה גדולים וטובים לא רצו לְיַסֵּד את הישוב בארץ ישראל ונשארו בבבל, ועזרא לקח עמו את הפסולים שהיו מעשיהם כעורים והיה העולם ראוי להיות נהפך לתל מלח מפניהם (קידושין ע א). והיו מחללים את השבת גם בארץ ישראל (נחמיה יג). ומכל מקום גרם הדבר שעל ידי צמיחת ישועה זו נבנה הבית השני, שזכינו על ידו לפרסום תורה שבעל פה והרחבת גזירות חכמים והתפשטות תורה בישראל, כדאיתא בספר היכלות שעיקר הַדְרָה של תורה היה על ידי הבית השני".

אניות סוחר: "ראשי ישיבות גדולים ולמדנים חשובים מאוד לא הלכו עם עזרא. אבל עזרא היה שליח אלוהי, נביא. אם אלה לא הלכו עם עזרא, האם בטלה שליחותו? בפרק האחרון של מסכת קידושין (סט א), מסופר: "עשרה יוחסין עלו מבבל", חברה מעניינת מאוד: ממזרים, שתוקים, אסופים ועוד מיני חבריא כזאת. אלה הלכו עם עזרא. עזרא לא התבייש, הוא הלך איתם. זה פוטוגרפיה, צילום של מה שיש עכשיו. כך בונה הקדוש ברוך הוא את בניינו, עם יהודים לא שלמים, לא בריאים" (שיחות הרצי"ה על אורות (הוצאת עטרת כהנים), עמ' 129). עד כאן לשונו. ועל אותם אנשים אומר המדרש (תנחומא, שלח ו): "שמותיהם כעורים ומעשיהם נאים - אלו עולי גולה: "בְּנֵי בְרַקוֹס בְּנֵי סִיסְרָא בְּנֵי תַמַּח" (עזרא ב ג) - ובנו בית המקדש".

⁹⁵ על פי הפסוק (ישעיה מב כא): "ד' חִפֵּץ לְמַעַן צְדָקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וַיֹּאדִיר", והרד"ק (שם), שפירש שהפסוק עוסק "בימי הגאולה".

אניות סוחר: ויתבהר יותר מדברי הרצי"ה עצמו: "הכוחות והכשרונות של אלה העומדים בראש הצבא, קשורים לכוחות ולכשרונות של "יַגְדִּיל תּוֹרָה וַיֹּאדִיר". גם עכשיו יש "יַגְדִּיל תּוֹרָה וַיֹּאדִיר" מתוך הצבא. הראיתם דבר כזה, שמשרד הצבא ושר הביטחון בונים ישיבה? בחברון הם בונים ישיבה ובית כנסת! שר הביטחון מעוניין להקים ישיבה! הוא מסדר בניינים בשביל אברכים של הכולל. איפה יש לריבוננו של עולם עוד מדינה כזאת בה הצבא יבנה ישיבה?!" (שיחות הרצי"ה (מועדים ב), יום העצמאות, שיחה ו (תשכ"ט), עמ' 171). ובשיחות לפרשת השבוע אמר: "בהפטרה שלנו: "ד' חִפֵּץ לְמַעַן צְדָקוֹ", ויש לשאול: צדקו של מי? לכאורה המובן הוא: חפץ ד' להגדיל תורה ולהאדירה, למען התגלות צדקו של ד'. אבל כשמעיינים בפרק זה בפנים ומתבוננים בו בתמימותו שלמותו - "תוֹרַת

אֲדַמְתֶּם! כְּבִטּוּיוֹ שֶׁל ר' אֱלִיָּהוּ גוֹטְמָכֶר: "וְאַצְלֵי כָּבֶד בְּרוּר שָׁאֵם יְקִימוּ יִשְׂרָאֵל, שְׁיִתְחִילוּ לְעֵבֵד אֲדַמְתַּם הַקֹּדֶשׁ בְּסֶךְ ק"ל מְשֻׁפְּחוֹת - שְׁתֵּהִיָּה הַתְּחִלַּת הַגָּאוּלָּה גַם כְּשֶׁלֹּא יִהְיוּ יִשְׂרָאֵל רְאוּיִים לְכֶךָ"⁹⁶ (שיבת ציון ח"ב, עמ' 42). בְּנִדְאֵי, רוֹצֶה הִיָּה אוֹתוֹ צְדִיק בְּהַגְדֵּלֶת הַתּוֹרָה וְיִרְאֵת הַשָּׁמַיִם, אֲבָל סִדְרֵי הַגָּאוּלָּה כְּאֵלוֹ הֵם: יָשׁוּב חֲקֹלָאֵי, קִימוּם הַמְּדִינָה וּמִתּוֹךְ כֶּךָ - לְהַמְשִׁיךְ, לְהַעֲלִיָּה בַּקֹּדֶשׁ⁹⁷, לְהַרְבִּיצַת הַתּוֹרָה, לְהַגְדִּילָתָהּ וּלְהַאֲדָרָתָהּ.

ביאור נחלת צבי

ד' תמימה" - רואים שאין מדובר בו על צדקו של ד' אלא על צדקו של עם ישראל כו' לגלות זכותו וצדקו של העם הזה כו' העם הזה והארץ הזו נבנים על ידי גדלות בתורה" (בראשית סדרה ב, להפטרה, פסקה 1, עיין שם). ובשיחות על אורות אמר: "ככל שמתקרבת יותר גאולת ישראל, העם שב לארצו, הארץ נגאלת, וישראל יותר שלמים ובריאים, כך גם התורה מופיעה בכל עומקה, שלמותה והיקפה. בדורות של ימות המשיח אנו עוסקים במקצועות רבים של תורה: מצוות התלויות בארץ, הלכות מקדש וכן בענייני אמונה, אשר לא עסקו בהם כל כך בגלות. כך הולכת התורה ונשלמת אף היא בכל צדדיה. בדברי חז"ל ובדברי הגאון מוילנא מוזכר שבעקבתא דמשיחא יתגלו סודות התורה, ואף צעירים יעסקו בהם" (שיחות הרצי"ה על אורות (הוצאת עטרת כהנים), עמ' 85).

⁹⁶ המשך לשונו בנספח ז, עמ' 64.

⁹⁷ ככלל הידוע (ברכות כח א): "מעלין בקודש ואין מורידין". ובסגנונו של המהר"ל (גבורות השם, פרק יח): "מלכות המשיח שתתחדש מלכות חדשה, היא יוצאה מן המלכות הראשונה שלפני זה. וזה, כי מלכות ישראל הקדושה שיש לה מדרגה אלוהית פנימית, היא צומחת מתוך מלכות בלתי קדושה, שכך ראוי למלכות שיש לה מעלה אלוהית מעלה פנימית כו' שכל דבר שיש לו מדרגה פנימית הוא יוצא מתוך דבר שהוא חיצון לו".

י. וְדַאוּתְנָנוּ בְּזֵהוּי הַתְּקַדְמוֹת תְּהִלֶּיךָ הַגְּאֻלָּה

כָּבֵר לְמַעַלָּה צִינּוּ, כִּי לְחַרְפְּתָנוּ וּלְצַעֲרָנוּ, חֶלֶק נָכַר מֵהַצְּבוּר שְׁלָנוּ⁹⁸ אֵינְנוּ מֵאֲמִין בְּמַעֲשֵׂי ד' הַנְּגִלִים לָנוּ⁹⁹. כֵּן, כְּדַאי לֹמַר פְּעַם אַחַת דְּבָרִים בְּרוּרִים וְלֹא לְהִיּוֹת פְּסָחִים עַל שְׁתֵּי הַסְּעָפִים: חֶסֶר אֲמוּנָה יֵשׁ כָּאֵן, כְּפִירָה הַמְּתַלְבֶּשֶׁת בְּלְבוּשׁ שֶׁל חֲרָדִיוֹת וְצַדְקוֹת, כּוֹפְרִים הַקּוֹרְאִים לְאַחֲרִים בְּשֵׁם זֶה, וְכָל הַפּוֹסֵל - בְּמוֹמוֹ פּוֹסֵל! (קְדוּשֵׁי ע"ב) זֹהֵי כְּפִירָה בְּתוֹרָה שֶׁבְּכַתָּב, בְּדַבְרֵי נְבִיאֵינוּ, וּבְתוֹרָה שֶׁבְּעַל פִּהּ, אֲשֶׁר בְּאָרוֹ לָנוּ מֵהוּ הַקֶּץ הַמְּגֻלָּה: בְּשַׁעַת שְׂאֲרָץ יִשְׂרָאֵל נֹתַנְתָּ פְרִיָּה בְּעֵין יָפָה וּבְשִׁפְעוֹ¹⁰⁰. כִּיצַד מַעֲזִים הֵם פְּנִיָּהִם וּמִתְחַצְּפִים כְּנֶגֶד גְּדוּלֵי יִשְׂרָאֵל? הָאֵם הִיָּה ר' אֱלִיָּהוּ גוֹטְמַכֵּר רַמְאֵי חֶסֶת וְחִלְיָה? אֲמַר מִי שְׂאֲמַר כִּי טַפֵּשׁ הוּא מִי שְׁחוֹשֵׁב שִׁזְוֵהוּ אֶתְחַלְתָּא דְּגֵאוּלָּה¹⁰¹; הָאֵם ר' יְהוֹשֻׁעַ מְקַטְנָא הִיָּה טַפֵּשׁ?! כְּפִירָה זֹו בְּמַעֲשֵׂי ד' וּבְחֶסְדֵי עֲמֻנּוּ, הַמְּתַלְבֶּשֶׁת בְּלְבוּשׁ שֶׁל צַדְקוֹת מְרֻשְׁעַת - הִיא הִיא הַמְּעַכְּבַת אֶת דְּבַר ד' מְלַבּוֹא¹⁰² וּמְלַהֲתַגְלוֹת בְּעוֹלָם¹⁰³. גַּם בְּחוּגִים שְׁלָנוּ יִשְׁנָם

ביאור נחלת צבי

⁹⁸ ציבור המאמינים בכללותו.

⁹⁹ **אניות סוחר:** "יש אנשים שטוענים: לו עכשיו ריבוננו של עולם היה מראה לנו ניסים היינו מרגישים טוב! אנשים אלו סבורים שהם עושים טובה לריבוננו של עולם שהם מאמינים בו, ולכן מתנים תנאים! האם איננו מסובכים די ניסים מכל צד? גם בצבא, גם במדינה, אנו מלאים ניסים. יש אנשים שכל זה לא מספיק להם, הם רוצים עוד ועוד ניסים. רק אז הם יהיו מוכנים להכיר בחסדי ד'. כו' יש לדעת ולהבין שכל הטבעיות אינה הפקר! כו' לא מנותק הוא הקשר להנהגה האלוהית המקיפה כל" (שיחות הרצ"ה על אורות (הוצאת עטרת כהנים), עמ' 23). ועוד אמר הרצ"ה (שיחות הרצ"ה, אמונה עמ' 42): "צריך לקרוא בשם ד' בגדלות. גדלות תוכן וגדלות סגנון, וקל וחומר בדרנו זה של דרישה בגדלות באלקות. תלמידי חכמים שאינם תופסים זאת, הם הגורמים לאפיקורסות, ואין אין להם עצה אלא לצעוק, לחרף ולגדף".

¹⁰⁰ "כשתתן ארץ ישראל פריה בעין יפה אז יקרב הקץ, ואין לך קץ מגולה יותר" (רש"י סנהדרין צח א ד"ה מגולה מזה).

¹⁰¹ **תורה שבעל פה:** "האתחלתא הזאת החלה כבר לפני מאה שנה, וכי זה אתחלתא בלי סוף?!"

¹⁰² **תורה שבעל פה:** כפירה זו מחריבה ומהרסת את התורה ואת היהדות, מעכבת דבר ד' מלבוא לעולם, מכניסה איחורים בדבר ריבוננו של עולם. יש דברים ידועים של חז"ל: למה נקרא שמם "אֱלֹהִים אַחֲרִים"? (שמות כ ג) מפני שמאחרים את הטובה מלבוא לעולם (ספרי עקב, מג). אלה שנחשבים כגאונים או כצדיקים לא יצליחו לקלקל. גם כל הגויים שבעולם, וכל אנשי האו"ם, וכל הגויים שמשבינו, לא יצליחו לקלקל. כל ניסיונותיהם הם דברים בטלים. כל זה ידוע למי שיש בו אמונה. לכל היותר יצליחו לעכב. גם כנגד זה ראוי שנתאמץ כדי שלא יאחרו את הטובה. עד כאן דבריו. וכן אנו אומרים (תהלים לג כב): "יְהִי חֶסֶדְךָ ה' עֲלֵינוּ כְּאֲשֶׁר יַחְלֵנוּ לָךְ", ופירש מצודת דוד בדיבור המתחיל 'כאשר': "כפי התקווה כן יהיה החסד".

¹⁰³ השווה: "[לסרבה] לְמַרְבֵּה הַמְּשַׁרָּה וּלְשָׁלוֹם אֵין קֶץ" וגו' (ישעיה טו ו). אמר רבי תנחום, דרש בר כפרא בציפורי: מפני מה כל מ"ם שבאמצע תיבה פתוח, וזה סתום? ביקש הקדוש ברוך הוא לעשות חזקיהו משיח, וסנחריב גוג ומגוג. אמרה מדת הדין לפני הקדוש ברוך הוא: ריבוננו של עולם! ומה

כָּאֵלוּ הַמְהַסְסִים, הַחוֹשְׁשִׁים מִלְּפַל בְּסַפְּקוֹת. אַךְ עָלִינוּ לְזִכֹּר: אֲמוֹנָה אֵינְנָה סִפְקוֹת -
 "הַנְּדָאֵי שְׁמוֹ כֵּן תִּהְלֵתוּ"¹⁰⁴. כְּשֵׁי־יִשְׂרָאֵל מְשַׁעְבְּדִים אֶת לְבָבָם לְאֲבִיהֶם שְׁבַשְׁמִים¹⁰⁵ -
 יְשַׁנֵּה גְאֻלָּה שְׁלֵמָה¹⁰⁶.

ביאור נחלת צבי

דוד מלך ישראל שאמר כמה שירות ותשבחות לפניך - לא עשיתו משיח, חזקיה שעשית לו כל הנסים הללו ולא אמר שירה לפניך - תעשהו משיח? לכך נסתתם" (סנהדרין צד א).
 כתב מרן הרב קוק זצ"ל: "והנה, כשמגיעים למעלה גדולה כזאת שהיא מדרגת הקדושה, נעשים כל ענייני עולם הזה תכליות מצד עצמם, וזה יהיה לעתיד לבוא. על כן, הייעודים הם גדולים ומופלאים בענייני עולם הזה. על כן כשחזקיה לא אמר שירה על מפלתו של סנחריב לא נעשה משיח (סנהדרין צד א), מפני שצריך להוקיר מאוד טובה גשמית של ישראל, וזהו "מִקְנֵי הָאָרֶץ" (ישעיה כד טז), דפרחא לעילא אפילו ענין ארצי, "זְמֵרַת שְׁמֵעֲנוּ", והם צבי ותפארת לכל צדיק שמבטל עניינים ארציים, מכל מקום "גנאי הוא לחזקיה וסיעתו שלא אמרו שירה" (סנהדרין שם), מפני שהעומד במעלת משיח צריך להדריך את עצמו ואת העם לקדושה שהכל הוא תכלית" (דרשה לפרשת שופטים, שנת תרנ"ו, מובא באוצרות הראי"ה, חלק ו, עמ' 107).

¹⁰⁴ מתוך פיוט לראש השנה (נוסח אשכנז) הנקרא "האוחז ביד משפט".

אניות סוחר: "יש מקום לזרז קצת את עצלות ההתבוננות - מתוך אמיתיות אמונה. אמונה אמיתית זו ראייה אמיתית" (שיחות הרצ"ה (מועדים ב), יום העצמאות, שיחה ו (תשכ"ט), עמ' 168). ועוד כתב שם (עמ' 173): "אמונה היא יחס של ראייה גדולה, בתוך כל הסיבוכים, למרות כל הסיבוכים ועם כל הסיבוכים. בשביל זה צריך חכמת קודש של אמונה. כשחסרה חכמת קודש אמיתית זו של אמונה לפעמים האדם אובד עצות, מתייאש, מאבד סבלנות. לאבד סבלנות! זכור! יש ריבונו של עולם שמקיף ו"קרא הדרות מראש" (ישעיה מא ד), ומעביר סדרי האדם הפרטי, האדם הציבורי והאדם ההיסטורי הכללי, דרך כל הסיבוכים. עבור זה צריך שְׁכָל של אמונה".

¹⁰⁵ מבוסס על המשנה (ראש השנה ג ח): "'וְהָיָה כְּאִשְׁרֵי יָרִים מִשָּׁה יָדוֹ וְגִבְרֵי יִשְׂרָאֵל" וגו' (שמות יז יא). וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה? אלא לומר לך: כל זמן שהיו ישראל מסתכלים כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתגברים, ואם לאו - היו נופלין, כיוצא בדבר אתה אומר (במדבר כא ח): "עֲשֵׂה לָךְ שִׁרְיָן וְשִׁים אֹתוֹ עַל נֶס וְהָיָה כָּל הַנְּשֹׁף וְרָאָה אֹתוֹ וְחָי". וכי נחש ממית או נחש מחיה? אלא בזמן שישאל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהן שבשמים היו מתרפאים ואם לאו היו נימוקים".

¹⁰⁶ הביטוי גאולה שלימה מופיע לראשונה במדרש (דברים רבה, שופטים ה ז): "ועל ידי שאתם מגביהין אותי בדין אף אני עושה צדקה ומשרה קדושת ביניכם, מנין? שנאמר (ישעיהו ה טז): "וְהָאֵל הַקְּדוֹשׁ נִקְדָּשׁ בְּצַדִּיקָה". ואם שמרתם את שניהם - הצדקה והדין - מיד אני גואל אתכם **גאולה שלימה**, מנין? שנאמר (שם נו א): "כֹּה אָמַר ד' שְׁמְרוּ מִשְׁפָּט וַעֲשׂוּ צְדָקָה כִּי קְרוֹבָה יְשׁוּעָתִי לְבֹא וְצַדִּיקִי לְהִגְלוֹת". ומבואר אצל רבותינו, וכדלהלן אצל המהר"ל (גור אריה, שמות ג ד): "כי חלוק יש בין התשועה ובין הגאולה; כי התשועה נאמר על שלא יהיה בצרה עוד, אבל הוצאה מן הרשות לגמרי לא נזכר בשם "אהיה אשר אהיה", ואפשר להיות חוזרים ומשעבדים למצריים. אבל בשם הזה, הוא שם הויה, בו **גאולה שלימה**... כי בו הוא מייחד הנמצאות שאינם ברשות אחרים, כי הוא מיוחד ואין לו התלות בזולתו, והוא נותן בו גם כן לבריות אשר הם ראויים גאולה, ונבדלים מן רשות אחרים, ואין להם התלות בזולתם, וזהו **גאולה שלימה**". וב'העמק דבר' על הפסוק "והוצאתי את בני ישראל מתוכם" (שמות ז ה) כתב הנצי"ב: "יהיה יציאה רוחנית, והוא **גאולה שלימה**".

יא. סְקִירַת י"ט שְׁנוֹת הַמְּדִינָה, וְהַשְׁוֹאֲתָן לְמִזְמוֹר י"ט בְּתֵהִלִּים

זֶה י"ט שְׁנָה וְעַד עֵתָה יִשְׁנֶה הַתְּפִתְחוֹת. "יּוֹם לְיוֹם יִבְיַע אִמְר" (תהלים יט ג) ¹⁰⁷. זֹכִים אָנוּ לַחֲזוֹת בְּנִפְלְאוֹת ד' וּבִסְדוּדוֹתָיו - בְּבִנְיָן, בְּחֻקְלָאוֹת, בְּמִדְיָנוֹת, בְּבִטְחוֹן ¹⁰⁸, בְּגִשְׁמִיּוֹת וּבְרוּחָנוֹת. אֲמַתִּיּוֹת הָעִנְיָן הָאֱלוֹקִי הַזֶּה אֵינָהּ מְשַׁתְּנֶיֶת וּמִתְעַרְעֶרֶת, בֵּין אִם הָעוֹסְקִים בְּכַךְ מְפִירִים בָּזָה בְּהַפְרָה שְׁלֵמָה שֶׁל אֲמוֹנָה, וּבֵין אִם אֵינָם מְפִירִים בָּזָה ¹⁰⁹.

ביאור נחלת צבי

אניות סוחר: במקום אחר תיאר הרצי"ה את הגאולה השלימה בעיניו: "אמנם, עוד לא נכבשה לנו כל הארץ, גם ירושלים מקדש-מלכותנו עוד איננה כולה בידינו, גם הכמות וגם האיכות של שלטוננו על ארצנו טעונוט עוד השלמה ושכלול, אבל הקמת המדינה זוהי התגלות מלכות שמים ועלינו להרבות בשמחה ביום העצמאות, שמחה על שזכינו להיות בארצנו העצמית ותקווה שיתקיימו דברי חז"ל הקדושים, והמשיח בוא יבוא, והגאולה תהיה שלימה" (שיחות הרצי"ה (מועדים ב), יום העצמאות, שיחה א (ט' באייר תשט"ז), עמ' 123).

¹⁰⁷ **אניות סוחר:** דרש הרצי"ה (שיחות הרצי"ה (מועדים ב), יום העצמאות, שיחה ו (תשכ"ט), עמ' 167): "מי חָכַם וַיִּשְׁמַר אֱלֹהֵי יִתְבּוֹנְנוּ חֶסֶדִי ד'". ראו את דְּבַר ד'. הביטו וראו, הקשיבו ושימו לב מה נעשה אתכם בדבר ד'. קצת מזה התחלנו לפני שנתיים, בחשבון של י"ט. לפני זה, בתוך זה ואחרי זה, "יום ליום יביע אמר ולילה ללילה יחנה דעת" (תהלים יט ג). שנה לשנה תביע אומר. יש לזכור כל יום ויום של ספירת העומר, ויש לדעת כל שנה ושנה - מתוך דברי חז"ל, דברים שבנגלה ודברים שבנסתר - מה הולך אתנו, מה נעשה בקשר אתנו ומסביב לנו, בין שאנו רוצים בין שאיננו רוצים, בין שאנו יודעים בין שאיננו יודעים". עד כאן לשונו. ועל לשונו "הביטו וראו" ראו לציין את דברי האריז"ל ב'שער הפסוקים' על הפסוק (ישעיה מב יח): "הַחֲרָשִׁים שָׁמְעוּ וְהַעֲרִים הִבִּיטוּ לְרֵאוֹת", וזו לשונו: הנה ראייה היא בהיות האדם רואה בחפץ שיושב אצלו, והבטה היא מלמעלה למטה כו' והנה מי שהוא עיוור, שמעולם לא ראה, הלוואי יסתכל בתכלית ההסתכלות הגדול הנקרא הבטה, כדי שיוכל אחר כך להסתכל ההסתכלות האמצעי הנקרא ראייה, וזהו שאמר: הביטו לראות תחילה, כדי לראות אחר כך.

¹⁰⁸ **אניות סוחר:** "כאשר היו שנים קשות מבחינה לאומית ובטחונית, רבנו אמר שאין קדושת היום נפגעת מכך ויש לשמוח בככל שנה" (עיטורי כהנים, קורות רבינו, כסלו תשנ"ד).

¹⁰⁹ **אניות סוחר:** "כו' וכיוון שיש כאן ענין של מצווה, ושל זכות מצד עצמה, של צד קניינה וישובה וקדושתה של ארץ ישראל, אין צורך לתבלין של מצוה אחרים, מה שנמשך מזה לישיבה ולישוב בארץ ישראל ולהחזקת מוסדות התורה והצדקה, אשר בשביל כך יחשב למצווה, כמו שקדושתה ומצוותה של ארץ ישראל היא מצד עצמה, ולא בשביל המצוות והמעלות שהיא בוודאי מחייבת וגורמת להן, כמבואר בכפתור ופרח (פרק י) ובתשובות חתם סופר (יו"ד סי' רלג-רלד) ובמבוא לשבת הארץ (פרק טו) כו' לפיכך חשיבות מעשה מצווה וזכות קדושה זו הקיימת בעצמה אינה בטלה אפילו אם נמשכים לו קלקולים, עוונות ופשעים, ובזה מובן מאמר חז"ל במדרש איכה (פרשה ג פרק ז) שאמר הקב"ה: הלוואי שיהיו בני באים לתוך הארץ אף על פי שמקניטים ואף על פי שמטמאים אותה, לפי שמציאות היותם בארץ היא מצווה וקדושה בעצמה, ואינה נפסדת למפרע בעצמה במה שמקניטים ומטמאים, ששפע זכותה הוא קיים ונמצא, אלא שהם גורמים לו עיכוב וסיבוב בגילוי לפעל" (מתוך אגרת הרצי"ה, הובאה בעיטורי ירושלים כסלו תש"ע, גיליון 38).

יִשְׂרָאֵל קִדְמוֹ לְעוֹלָם¹¹⁰, עוֹמְדִים הֵם בְּאֲמֻצֵּי הָרְקִיעַ וּמִכְרִיזִים "בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעֵלְמָם וְעַד"¹¹¹; זָכוּ יִשְׂרָאֵל לַתּוֹרָה שֶׁהִיא "חֻמְדָּה גְנוּזָה" (שבת פח ב. זבחים קטז א) שְׁהוֹרִיד מֹשֶׁה אֵלֵינוּ. רַב הַרְשֵׁם אֲשֶׁר מְטַבְּיָעִים יִשְׂרָאֵל בְּכָל הָעוֹלָמוֹת. יִשְׂרָאֵל הָאֲמִתִּי הוּא יִשְׂרָאֵל הַנִּגְאָל¹¹², מַלְכוּת יִשְׂרָאֵל וְצָבָא יִשְׂרָאֵל, עִם בְּשָׁלְמוֹתוֹ וְלֹא תַפְּצוֹת

ביאור נחלת צבי

¹¹⁰ "ר' הונא ור' ירמיה בשם רבי שמואל בר ר' יצחק אמרו: מחשבתן של ישראל קדמה לכל דבר" (בראשית רבה, בראשית א ד); "...אמר לי: רבי, שני דברים יש לי בלבבי, ואני אוהבן אהבה גדולה: תורה וישראל, אבל איני יודע אי זה מהן קודם. אמרתי לו: דרכן של בני אדם שאומרים, תורה קדומה לכל, שנאמר "ד' קנני ראשית דרכו" (משלי ח כב), אבל הייתי אומר, ישראל קדושים [קודמין], שנאמר "קדש ישראל לד' ראשית תבואתה" (ירמיה ב ג). משל למלך בשר ודם, שהיו לו אישה ובנים בתוך ביתו, וכתב את האיגרת, אילמלי אשתו ובניו של מלך שעושין לו רצונו בתוך ביתו לא חזרה האיגרת ביד שליח" (תנא דבי אליהו רבה (איש שלום), פרשה טו); "ולולא בני ישראל לא הייתה התורה" (כוזרי, מאמר ב אות נו).

אניות סוחר: "נשמתם של ישראל היא התורה, היא השורש של פרטי תורה, אין לשכוח. ישראל אינם הגוף לבדו, אלא יש לזכור את השורש, את הנשמה" (שיחות הרצי"ה על אורות (הוצאת עטרת כהנים), עמ' 303). "ישראל, שהוא המציאות האבסטרקטית של התורה קודמים לתורה במובן של התפרטות מצוותיה של תורה ועוסקי תורה, רבנן ותלמידיהון כו'. כשאנו אומרים ישראל, זה כבר כולל תורה. עצם היצירה הזו ששמה ישראל, כוללת תורה. התורה היא נשמתם של ישראל, חיוניותם של ישראל כו' תורה הוא מושג שכולל כל מה שקשור לתורה: תורה שבכתב ושבעל פה, נביאים וכתובים, לימוד תורה ותלמידי חכם. זה המובן האמיתי של "ישראל קודמים לתורה": הביטוי ישראל כולל את השלמות הכללית, החיוניות השלימה של ישראל, שבעצם מציאותם ונשמתם מצויה התורה" (שם, עמ' 250).

¹¹¹ כנראה שכיוון הרצי"ה למדרש הבא שם כתוב שישראל מכריזים "ברכו את ד' המבורך", ואכן בדרשה שבעל פה רק נאמר "ישראל עומד באמצע רקיע". ותו לא. וז"ל המדרש: "'כוֹנֵן שָׁמַיִם בְּתַבּוּנָה" (משלי ג ט). שאף העליונים לא בראם אלא לשבחו, כיצד? שכל בְּקָר וּבְקָר עומד מלאך לפניו ואומר "ד' מְלֶךְ ד' מְלֶךְ ד' מְלֶךְ לְעֵלְמָם וְעַד", וכל גדודי מעלה עונין אחריו, וחיה אחת עומדת באמצע הרקיע וישראל שמה ואומרת 'ברכו את ד' המבורך', וכל גדודי מעלה עונין אחריה 'ברוך ד' המבורך לעולם ועד"' (אוצר מדרשים (אייזנשטיין), פסיקתא, עמוד 492).

אניות סוחר: "על האלוקות לפני התגלותה בעולם אין לנו ידיעה, ואחר כך היא התגלתה והתלבשה בכנסת ישראל. חז"ל אומרים: "חיה אחת ששמה ישראל, וחקוק על מצחה ישראל, עומדת באמצע הרקיע". החיות הרוחנית של ישראל היא במרכז ההוויה השמימית והרוחנית. כנסת ישראל במובן האמיתי הגדול, נשמת ישראל, אינה מחולקת מן האלוהות" (שיחות הרצי"ה על אורות (הוצאת עטרת כהנים), עמ' 183).

¹¹² "והעניין הוא, שהחילוק שבין 'יעקב' ו'ישראל' הוא כי 'יעקב' הוא במדרגת עֶקֶב והתחלת הקדושה שלא יצאה לפעל הגמור, על כן צריך להרחיק ענייני עולם הזה, והיה 'יֵשֶׁב אֱהָלִים" (בראשית כה כז) 'יֵצֵד יַעֲקֹב נֵצִיד" (שם פס' כט) - להורות על פרישה ממותרות וחיי צער. אך אחר כך כשבא למדרגת "ישראל" זהו ענין הקדושה, שכל מה שמוסיף יתרון בעולם הזה, הוא מתעלה והעולם מתעלה על ידו" (מרן הרב זצ"ל, דרשה לפרשת שופטים, שנת תרנ"ו, מובא באוצרות הראי"ה, חלק ו, עמ' 108). את הפסוק "כִּי אִם יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה שְׁמֶךָ" (בראשית לה י) פירש החזקוני, וזו לשונו: "לשון שררה כדכתיב

גְּלוּתֵי־יִשְׂרָאֵל¹¹³. מִשׁוּם כֶּן, כְּשֶׁגָּלוּ יִשְׂרָאֵל חָל זַעְזוּעַ בְּכָל הָעוֹלָמוֹת¹¹⁴. הוּא הַדִּין בְּבוֹא הַגָּאֲלָה, הַזַּעְזוּעַ עִבֵּר בְּכָל הָעוֹלָמוֹת, שְׁלֵב אַחַר שְׁלֵב, עַד הַגִּיעוּ אֵלֵינוּ¹¹⁵, כְּהִשְׁתַּלְשְׁלוֹת הַתּוֹרָה עַד הַגִּיעָה אֵלֵינוּ¹¹⁶. הַשְׁתַּלְשְׁלוֹת זֹה הִיא הַדְּרָגָתִית וּמְתַמְשֶׁכֶת, כָּל שָׁנָה וְשָׁנָה

ביאור נחלת צבי

(בראשית לב כט) "כִּי שָׁרִיתָ עִם אֱלֹהִים" ונאה לך שם זה כי מלכים מחלצין יצאו". והרמב"ן (בראשית מו ב) פירש, וזו לשונו: "אבל קראו 'יעקב' לרמוז כי עתה לא ישור עם אלהים ועם אנשים ויוכל, אבל יהיה בבית עבדים עד שיעלנו גם עלה, כי מעתה הגלות תתחיל בו". וראה לשון הפסוק (ישעיה ל כט): "הַשִּׁיר יִהְיֶה לָכֶם כְּלִיל הַתְּקֵדֶשׁ חָג וְשִׁמְחַת לִבָּב פְּהוֹלָךְ בְּחִלְלִי לְבוֹא בְּהַר ד' אֶל צוּר יִשְׂרָאֵל", ובמפרשים שם, ובפרט דרשת הרמח"ל על הכינוי צור (זוהר תניינא לרמח"ל מערכה ב דרוש ח): "מאי צור? אלא שכינתא בזמנא דגלותא אתמר בה רחמה צר (עירובין נד ב) מסטרא דמנצפך, צר ודאי. וכד אתחבר בה ההוא עמודא דאמצעייתא דאיהו ו' אתעבידת צור ואתתקפת סגי, כמה דאת אמרת "צורי וישועתי" (תהלים סב ג).

¹¹³ **אניות סוחר:** "הגלות היא הרס, חורבן במובן הכלל ישראלי, ביחס לאומה כולה. בתור מה היינו קיימים? בתור יחידים ולא בתור כלל ישראל. המשכנו להתקיים כאנשים פרטיים. "שְׁאָרִית יִשְׂרָאֵל" (ירמיה לא ו), אנשים מישראל. המשכנו להתקיים בקיומנו הגשמי והרוחני, המשכנו להקים ישיבות - אבל לא בתור עם ישראל, כלליות ישראל. עם חיסול הגלות ומעבר לעקבתא דמשיחא, יותר ויותר חוזר המצב של כלל ישראל. חוזרים לפנימיות, לכלליות, המקיפה את כל ישראל. "ברכנו אבינו כולנו כאחד". הקו המסמן ומציין ביחוד את הדורות האלה, הוא הכלל ישראליות. ככל שגדל הצד הכלל-כללי, נמשכת התמעטות הפרטיות והאישיות" (שיחות הרצי"ה על אורות (הוצאת עטרת כהנים), עמ' 88).

¹¹⁴ ראה הקדמת הזוהר ד א-ב, זוהר ויקהל קצו א, זוהר חדש איכה, נה א.

¹¹⁵ נראה שמקור דברים אלו במאמר הגאולה לרמח"ל, שם נכתב: "והאמת, כי בעלות החפץ לפני המושל היחיד לגאול את השכינה ואת ישראל אז יצא כח מלפניו והתחיל לרדת בכל המדרגות ממדרגה למדרגה כו' ופעולות נמצאו לפקידה רבות ונכללו בפסוקי החכם בספר שיר השירים".

¹¹⁶ **תורה שבעל פה:** "מה פירוש ישראל, ישראל האמיתי, האם זהו ישראל שבגלות? כשישראל בגלות גם ריבונו של עולם בגלות, השכינה בגלות (מגילה כט א). האם ישראל בגלות זאת התכלית והמצב הנורמלי? ישראל האמיתי אינו יושב בגלות, אלא ישראל הנגאל, ישראל עם בית מקדש, עם השראת השכינה, עם נבואה ועם מלכות ישראל: ישראל בשלמות. לכן המצב הזה שישראל בגלות, כפי שמסביר המהר"ל בנצח ישראל (פרק כב) אינו רק עניין פרטי שלו, אלא זעזוע לכל העולמות, רעש בכל העולמות. וכשבא עת קץ, או קרוב לעת קץ, וישראל מתעורר, "הַתְּנַעֲרִי מִעִפְרֵי קוֹמִי" (ישעיה נב ב) - נעשה גם קצת מִפְּנֵה של הקמת השכינה לצד הגבורה. אך צריך להבין זאת להיפך: יש התעוררות בכל העולמים, בשמי מרומים, בעולם האצילות, וכאשר מגיע זמנו להתגלות, סדר זה מגיע אלינו, גאולת ישראל מגיעה אלינו. גאולת ישראל, גאולת אלוקי עולם ואלוקי העולמות, מופיעה בכל העולמות - ומגיעה אלינו".

היא מזמור נוסף, מזמור אלקי מפאָר, המתווסף כחלקה לשרשרת¹¹⁷. בשנה זו מזמרים אנו את המזמור הי"ט¹¹⁸.

מזמור י"ט בתהלים כולל בתוכו שני חלקים: בחלקו הראשון רואים אנו את נפלאות ד' בטבע והתגלותו בבריאה, "השמים מספרים כבוד אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע" וכו' (תהלים יט ב); ואלו בחלקו השני מתארים תורת ד', מצות ד' ויראת ד' המאירים והטהורים. בכוזרי¹¹⁹ ובמהר"ל¹²⁰ נתבארה הקבלה זו: כוחו של ד' מתגלה בעולם הטבע האדיר, אולם, מעלים בקודש. גדולה מדת עוצם התגלותו בתורה וביראה שנתנה לישראל, "ישראל אשר בך אתפאר" (ישעיה מט ג). כזה הוא אף מזמור שנת הי"ט: מתוך הטבע הארצי נבוא אל הרוחני והשמימי - בונים בחול ואחר-כך מקדישים¹²¹ (מעילה יד א). מצוים אנו לעסק בגלוי הקדש מתוך היסוד הארצי, לסייע

ביאור נחלת צבי

¹¹⁷ **תורה שבעל פה:** "שנה לשנה תביע אומר. כל שנה ושנה, במהלך הדברים הנעשים אתנו בעולם התחתון, שמתגלים ונמשכים ממה שנעשה בעולם העליון ובעולמות העליונים - הולך ומתגלה יותר ויותר הסוד של קדושת ישראל... ישראל שבעולם הזה, הוא גילוי בעולם הזה של ישראל, אך עניינם של ישראל, "מעשה מרכבה" של ישראל - שייך לכל העולמות. יש מדרגות בעולמות, ומתוך כל השלשלת שלהם, מגיעה אלינו התורה הזאת. "וירד ד' על הר סיני" (שמות יט כ). זאת התורה שד' ציווה לנו, נמשכת אלינו ממרומי מרומים דרך כל המדרגות. כך צריך להבין בענייננו, עניין ישראל ומדינת ישראל".

¹¹⁸ **תורה שבעל פה:** "באחרונה, בימינו, זכינא ל"דוכתא דמשה ואהרן לא זכור" (כתובת קיב א), לזימנא דמשה ואהרון לא זכו. ברוך שהחינו והגיענו לזמן הזה להופיע עלינו, ברוחו שהחייתה ומחייה את העצמות היבשות שלנו, שלא אבדה תקוותנו ולא נגזרנו לנו - שנה לשנה תביע אומר, כל שנה היא פרק חדש, שיעור חדש, מזמור חדש, מזמור אלוקי חדש ומיוחד".

¹¹⁹ וזו לשונו (מאמר ב אות נו): "אמר החבר: הלא תראה איך הציע דוד בִּשְׁבַח התורה כשהקדים ספור השמש במזמור "השמים מספרים כבוד אל", וְזָכַר אֹרֶה הַכּוֹלֵל וְזִכּוֹת עֲצֵמָה וְיוֹשֵׁר דְרָכָה וְיוֹפֵי מְרָאָה, וּסְמֵךְ לָזֶה: "תִּתְּנֶנּוּ ד' תְּמִימָה מְשִׁיבַת נְפֶשׁ" (תהלים יט ח), והתלוי בו, כאילו אמר: אל תתמהו מן הספורים האלה, כי התורה יותר בהירה וגלויה ומפורסמת ומועילה ומעולה".

¹²⁰ וזו לשונו (תפארת ישראל, פרק ב): "ודבר זה מבואר במקומות הרבה, שמצוות התורה הם יותר במדרגה ובמעלה מן הטבע. ובמזמור "השמים מספרים כבוד אל וגו'", ואחר כך התחיל לומר "תִּתְּנֶנּוּ ד' תְּמִימָה", עד סוף המזמור. ויש מן תחילת המזמור עד "תִּתְּנֶנּוּ ד' תְּמִימָה" שבעה פסוקים, ואחר כך "תִּתְּנֶנּוּ ד' תְּמִימָה". כי הנהגת הטבע נברא בשבעת ימי בראשית, ואילו התורה היא על הטבע, והיא מדרגה שמינית".

¹²¹ **אניות סוחר:** "לא כתוב מי יהיו אלה שיבואו, יבנו ויישבו. הם יבואו, סתם יהודים בלי הגדרה. יש אולי שמתביישים בכך, מכל מקום זה הכנה לשלב הבא. "וְזָרַע עֲבָדָיו יִנְחֲלוּהָ וְאֶהְיֶה שָׂמוֹ יִשְׁפְּנוּ בָהּ". הם יבואו מתוך ההתחלה הטבעית הפשוטה. "בונים בחול ואחר כך מקדישין". האבנים לפני שהוכנסו לחומת בית המקדש, הם חול, ואפשר ליהנות מצלם וכדומה, ורק אחר כך מקדישים ומחילים עליהם שם קדושה" (שיחות הרצי"ה על אורות (הוצאת עטרת כהנים), עמ' 269).

לְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית¹²², "תִּנְנוּ עֹז לְאֱלֹהִים"¹²³ (תהלים סח לה), "גִּדְלוּ לַד' אֶתִי וְנִרְוַמְמָה שְׁמוֹ יַחְדָּו"¹²⁴ (תהלים לד ד).

ביאור נחלת צבי

¹²² **תורה שבעל פה:** "מתגלה הסדר של בונים בחול ואחר כך מקדישים. מן היסוד הארצי של מלכות, טבעיות ומעשיות, מתגלה יותר ויותר ה"מקדישים". בזה אנו מצווים לעסוק: להיות שותפים לקדוש ברוך הוא במעשה בראשית, לסייע לריבונו של עולם להגדיל תורה ולהאדירה בתוך מלכות ישראל, לרומם ולקדש. "גִּדְלוּ לַד' אֶתִי וְנִרְוַמְמָה שְׁמוֹ יַחְדָּו", בתוך מלכות ישראל הממשית עם כל סיבוכיה".

¹²³ "וכד עבדין עובדין דכשרן יהבין תוקפא וחילא לקודשא ברוך הוא, ועל דא כתיב 'תִּנְנוּ עֹז לְאֱלֹהִים'. במה? בעובדין דכשרן" (זוהר פרשת בא, לב ב).

¹²⁴ **אניות סוחר:** "רבינו דיבר על כך שאין להעלות על הדעת מסירת חלקי ארץ ישראל לגויים, ש"אין עוז אלא תורה" (שיר השירים רבה א [אג]) ו"אין עצה אלא תורה" (שם ח [א ה]), ורק בקיימנו את מצוות התורה יהיה לנו עוז ושלוש כו' וזהו המובן של "בְּשֵׁם ד' אֱלֹהֵינוּ נִזְכִּיר" (תהלים כ ח), כי כל התורה היא שמו של הקדוש ברוך הוא, כמו "כִּי שֵׁם ד' אֶקְרָא הִבּוּ גִדְל לְאֱלֹהֵינוּ" (דברים לב ג) - מכאן לברכת התורה (ברכות כא א), כפירוש המהרש"א. וכן בנוסח תפילות החגים "ושמך הגדול והקדוש עלינו קראת" - יש להבין ש"שמך הגדול" הוא התורה, שהיא שמו של הקב"ה" (עיטורי ירושלים, חשון תשע"ב, קורות רבינו, גיליון 62 עמוד 7). עד כאן.

ובשיחות הרצ"ה (דברים כי תצא, סדרה ב סעיף 15), כתוב: "ירושה מובנה כיבוש, ומתוך קיום מצות הירושה מתאפשרת קיום מצוות ההתיישבות. מתוך התורה נמשכת המצווה ליישב את הארץ שלא תהיה שממה. כמו כן יש גם ליישב את השממות הרוחניות של האפיקורסיות. אי אפשר להתחמק ממצווה זו. ישיבה היא מילה משותפת ללימוד תורה וליישוב הארץ, ויש שייכות ביניהם בלשון הקודש: היד הגדולה בהתיישבות נמשכת מתוך התוקף הרוחני של התורה". עד כאן.

ובמדרש 'פתרון תורה' (פרשת האזינו), מובא כעין פירוש לפסוק זה: "וכי יש לך אדם שהוא יכול לתן גדולה להקב"ה? והלא לכל הגדולים הוא נותן גדולה! אלא אמר: ספרו ושבחו גדולתו של אלהים ורוממו שמו". כן ראוי לציין כאן את המשמעות המיוחדת של גדולת ד' המובאת בספר הזוהר (פקודי רלה א): "וקודשא בריך הוא לא אקרי גדול אלא בהאי, דכתיב (תהלים מח ב): 'גִּדְלוּ ד' וּמְהַלְלֵי מְאֹד בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ הֵר קְדָשׁוֹ". במה איהו גדול? "בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ הֵר קְדָשׁוֹ".

יב. חֶסְרוֹנוֹתֶיהָ הַגְּדוֹלִים שֶׁל הַמְּדִינָה בְּיַחַס לַמִּשְׁפָּט הָעֵבְרִי וְלַמִּיֶּסֶד אֵינָם מְכַהִים אֶת קְדוּשַׁת הַשֵּׁם שֶׁבְּהַקְמָתָהּ

אין אָנוּ מְחַנְיָפִים לְאֶפִּיקוֹרְסִים חֹס וְשָׁלוֹם. יֵשׁ בַּמְּדִינָת יִשְׂרָאֵל דְּבָרִים מְכַאִיבִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם חִלּוּל הַשֵּׁם מְרַבָּה. בְּיַחֲוֹד שְׁתֵּי הַצְּרוֹת הַנּוֹרָאוֹת: מַעֲרַכַת הַמִּשְׁפָּט בַּמְּדִינָה, הַמִּשְׁתַּמֶּשֶׁת בְּחֻק הַרֹמָאִי, הָעוֹתוֹמְנִי וְהַבְּרִיטִי - וַיְהִי אֶפְלוֹ הַהוֹטְנֻטוּי¹²⁵ - וְאֵלּוּ בְּמִשְׁפָּט יִשְׂרָאֵל הָאֲמֵתִי, בְּחֻשׁן הַמִּשְׁפָּט, לֹא נִסְמְכוּ וְלֹא מְסַמְיָכִים¹²⁶; וְהַחֲלָשָׁה הָרוֹחֶנִית וְאֲזֵלַת הַיָּד כְּלָפִי אוֹתָם צִיֵּדִי נְפֹשׁוֹת יַמַּח שְׁמֵם וְזָכְרָם, מִמְּשִׁיכֵי שֶׁל אוֹתוֹ "פּוֹשַׁע יִשְׂרָאֵל שֶׁעֲשָׂאוֹהוּ גּוֹיִים עֲבוּדָה זָרָה" (אֲגָרוֹת הָרֵאִי"ה, אֲגָרַת שְׁעָה), הַנְּלַחֲמִים בָּנוּ בְּתוֹכֵנוּ¹²⁷. אוּלָם, עִם כָּל נּוֹרָאוֹת צַד חִלּוּל הַשֵּׁם, הָרִי עֶרְךָ קְדוּשַׁת הַשֵּׁם הַגְּדוֹל לֹא יִסְלַק בְּשׁוּם אֶפֶן מְכַל עֵנִין הַמְּדִינָה יוֹם-עֶצְמָאוֹתָהּ¹²⁸.

ביאור נחלת צבי

¹²⁵ שבט עתיק באפריקה הדרומית. "מוסר הוטנטוטי" זהו ביטוי למי שכללי המוסר לא חלים עליו.
¹²⁶ **תורה שבעל פה:** "מתוך שלא למדו, אין פלא שמקטרגים ומחליטים שאין התורה מתאימה. וְדִי בְּיִזְיוֹן וְקִצְף וְדִי חִלּוּל הַשֵּׁם. הַתּוֹצְאוֹת הַנּוֹרָאוֹת וְהַאִיוֹמוֹת שֶׁל חִלּוּל הַשֵּׁם הַזֶּה בְּתוֹכֵנוּ וְכִלְפֵי הַגּוֹיִים בַּמְּדִינָת אַחֲרוֹת - יְדוּעוֹת דִּי וְהוֹתֵר."

¹²⁷ **תורה שבעל פה:** "החילול השם של מתן חופש רוחני ופוליטי, מלכותי ממשלתי ושלטוני, לאותם שלוחי עבודה זרה שיצאו מתוכנו - יימח שמם וזכרם מראשית הדורות לעולם ועד - לאותם צידי נפשות בינינו, ממשיכיו של אותו פושע ישראל, עליו כתב אבא ז"ל: "אותו פושע ישראל שעשהו עבודה זרה". בזמן האחרון האסון הולך וגדל, ויש בין המיסיונרים, יימח שמם, גם יהודים, "יהודים-נוצרים". מול כל הדברים הנוראים והאיומים האלה יש אזלת יד, חולשה ותסבוכת, פחד מפני הגויים הקתוליים בצרפת. יש לנו עוד חטאים אחרים אך הם אינם מגיעים לחומרת שני חטאים אלה."

אניות סוחר: "ב"עלינו לשבח" אנו מזכירים עבודה זרה, אך מינות היא רשעות גדולה יותר מעבודה זרה. מינות היא כפירה בנצח ישראל, הטוענת 'אבדה תקוותנו' (ע"פ יחזקאל לו יא), מתוך התבלבלות והתמוטטות רוחנית" (שיחות הרצי"ה על אורות (הוצאת עטרת כהנים), עמ' 51).

¹²⁸ כתב הרב חרל"פ זצ"ל (מי מרום, לחם אבירים, פרק יב עמ' ל-לא): "ואמנם למרות כל הליקויים הגדולים, אל להביט על כל מה שמתעורר כעל דבר חיצוני, ויש להרגיש כי פוקד ד' את עמו והגיע עת לחננה כי בא מועד, ולא לחינם ארץ ישראל הולכת ונבנית וענפינו נושאים פרי, שכל אלה הרי הם הקץ המגולה (סנהדרין צח א), ואם אמנם לא זכינו שיהיה נעשה כל זה בגילוי הקדושה, ישנם בכל זה רזים גדולים, אשר דווקא באופנים אלו הרשעה הולכת וכלה נחנקת בעצם שבגרונה, ואנו צריכים לעלות על הר גבוה לבשר לציון וירושלים להרים בכוח את הקול ולבלי לפחד מאומה ולאמר הנה אלהיכם, וכל מה שנעשה - הכל פעולות ד' המה, ויד ד' מנהלת אותנו אל הגאולה השלמה, שחרור מכל מועקה, הן רוחנית הן חומרית."

יג. סדר הגאולה: קבוץ גלויות ורק לאחר מכן תשובה שלמה

בפרק ל"ו ביחזקאל נתנת תכנית הגאולה: "וקדשתי את שמי" (פס' כג) מתוך "ולקחתי אתכם מן הגוים וקבצתי אתכם מכל הארצות והבאתי אתכם אל אדמתכם" (פס' כד). רק אחר-כך "וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טמאותיכם" (שם כה), "ועשיתי את אשר בחקי תלכו"¹²⁹ (שם כז) - תשובה שלמה של העם תבוא רק אחרי קבוץ הגלויות¹³⁰. הסבר זה ביחזקאל ל"ו כתב גם רבי שלמה אלישיב זצ"ל ב"הקדמות ושערים" שלו¹³¹.

לכאורה אפשר לדון: קדוש השם בבנין מלכות ישראל מחד גיסא, וחלול השם - מאידך גיסא. על זה הורו חז"ל בתלמוד ירושלמי כי "קדוש השם גדול מחלול השם"

ביאור נחלת צבי

¹²⁹ יחזקאל פרק לו: (כ) ויבוא אל הגוים אשר באו שם ויחללו את שם קדשי באמור להם עם ד' אלה ומארכו וצאו: (כא) ואחמל על שם קדשי אשר חללוהו בית ישראל בגוים אשר באו שמה: (כב) לכן אמר לבית ישראל פה אמר אדני אלהים לא למענכם אני עשה בית ישראל כי אם לשם קדשי אשר חללתם בגוים אשר באתם שם: (כג) וקדשתי את שמי הגדול המחלל בגוים אשר חללתם בתוכם וידעו הגוים כי אני ד' נאם אדני אלהים בהקדשי בכם לעיניהם: (כד) ולקחתי אתכם מן הגוים וקבצתי אתכם מכל הארצות והבאתי אתכם אל אדמתכם: (כה) וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טמאותיכם ומכל גלוייכם אטהר אתכם: (כו) ונתתי לכם לב חדש ורוח חדשה אתן בקרבכם והסרתי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר: (כז) ואת רוחי אתן בקרבכם ועשיתי את אשר בחקי תלכו ומשפטי תשמרו ועשיתם: (כח) וישבתם בארץ אשר נתתי לאבותיכם והייתם לי לעם ואנכי אהיה לכם לאלהים.

¹³⁰ **אניות סוחר:** "קבוץ גלויות זה לא קודמת לו שום טהרה, אלא כמו שאתם, עם נעליכם, עם הבוץ שעליהם, בואו והקנסו לארץ, חזרו לביתכם כו' וכיון שיבואו ישראל לארץ יספגו 'מקלחת' אלהית, 'וזרקתי עליכם מים טהורים' כו'" (פעמים, שיחות הרצ"ה, עמ' שט). המשך ההערה בנספח ח, עמ' 66.

¹³¹ וזו לשונו (שער ו פרק ט): "...והרי לנו דימות המשיח אינו תלוי בזכות ומעשים כלל. וכן שם בסנהדרין צ"ז סוף ע"ב בפלוגתא דר' אליעזר ור' יהושע ואמר ר' יהושע "חנם נמפרתם ולא בכסף תגאלו" - לא בתשובה ומעשים טובים, ושקלו וטרו בזה ר"א ור"י ובלסוף שתק ר"א וכמו שמבואר שם והרי הודה ר"א גם כן לר"י שהגאולה העתידה אינו תלוי בתשובה ומעשים טובים כלל. וכן כתב הרמב"ן בפרשת האזינו (דברים לב מ), שהבטחת גאולה העתידה אין בה תנאי בתשובה ועבודה אלא שהיא מובטחת לבוא על כל פנים, עיין שם. ומה שנמצא בכמה אגדות שתלוי בתשובה - הנה הוא על פי מה שאמרו שם בסנהדרין (קיא א) כי אחד מעיר מזכה כל העיר כולה ושנים ממשפחה מזכין כל המשפחה כולה, וכן הוא מבואר במדרש הנעלם בזוהר חדש, פרשת נח סמוך לסופו, שאמר שם ר' אליעזר בפירוש כי הגם שהכל תלוי בתשובה אך אי יחזרון בתשובה, אפילו חדא כנישתא, בזכותם יתכנס כל גלותא כו' וכן מורה כמה פסוקים ביחזקאל ל"ו ל"ז ומבואר שם כמעט בפירוש שהגאולה האחרונה אינו תלוי בתשובה ומעשים טובים כלל והיא בטוחה לבוא על כל פנים".

קידושין פרק ד הלכה א¹³²). כְּמוֹכֵן אֵין עֲנִינּוֹ שֶׁל מֵאִמֵר חָז"ל לְלַמְדֵנוּ כִּי קִדּוּשׁ הַשֵּׁם גָּדוֹל יוֹתֵר מִחִלּוֹל הַשֵּׁם, אֶלָּא בְּאוֹרוֹ שֶׁכִּשְׁהֵם נִמְצָאִים יַחַד, כְּשֶׁבְּאוֹתוֹ עֲנִין יֵשׁ צַד קִדּוּשׁ הַשֵּׁם וְצַד חִלּוֹל הַשֵּׁם, אֵין אוֹמְרִים "סְפִיקָא"¹³³ וְ"שֵׁב וְאַל תַּעֲשֶׂה"¹³⁴ (עִירוּבִין ק א). אֶלָּא שֶׁצַּד קִדּוּשׁ הַשֵּׁם הוּא הַגָּדוֹל, הַמְכַרֵּיעַ וְהַמְחִיב. וְעַל אַחַת כְּפֹה וְכִמְה בְּקִדּוּשׁ הַשֵּׁם הַגָּדוֹל-הָאֱלוֹקִי הָזֶה שֶׁל כָּלל יִשְׂרָאֵל וְתַקּוּמָתוֹ¹³⁵.

ביאור נחלת צבי

¹³² וכן בירושלמי סנהדרין ו ז, שם כתיב: 'ר' בָּא בַר זְמִינָא בְּשֵׁם ר' הוֹשַׁעְיָה, גָּדוֹל הוּא קִדּוּשׁ הַשֵּׁם מִחִלּוֹל הַשֵּׁם. בְּחִלּוֹל הַשֵּׁם כְּתִיב (דברים כא כג) "לֹא תִלִּין נִבְלָתוֹ" [וְכִי יִהְיֶה בְּאִישׁ חָטָא מִשְׁפֵּט מוֹת וְהוּמַת וְתִלִּית אֹתוֹ עַל עַץ; לֹא תִלִּין נִבְלָתוֹ עַל הָעֵץ כִּי קְבוּרַתְּוּ בְּיָוִם הַהוּא כִּי קָלְלַת אֱלֹהִים תִּלְוִי ("זלזולו של מלך הוא". רש"י שם) וְלֹא תִטְמֵא אֶת אֲדָמְתְּךָ אֲשֶׁר ד' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ נִחְלָה"]. וּבְקִדּוּשׁ הַשֵּׁם כְּתִיב (שמואל ב כא י) "וַיְהִי תִלְוִיָם עַד נִתְּרָ מִיָּם עֲלֵיהֶם". מְלֻמֵּד שֶׁהֵיוּ תִלְוִיָּים ["שבעה אנשים מבניו, נפש תחת נפש, כי שבעה אנשים הרג שאול מהגבעונים" (מצודת דוד)] מְשֻׁשָׁה עֶשֶׂר בְּנִיסָן עַד שֶׁבְּעָה עֶשֶׂר בְּמַרְחֶשֶׁן, וְהֵיוּ עוֹבְרִין וְשׁוֹבִין אוֹמְרִים מֶה חָטָאוּ שֶׁנִּשְׁתַּנְּהוּ עֲלֵיהֶן מִיַּד הַדִּין? וְהֵיוּ אוֹמְרִים לָהֶן עַל שֶׁפָּשְׁטוּ יְדֵיהֶן בְּגִירִים אֲרוּרִים [רש"י ד"ה 'עד נתך מים': בימות הגשמים בתשרי, שלא נתנו לקבורה. והלא כתיב: "לֹא תִלִּין נִבְלָתוֹ" (דברים כא כג), אלא אמרו: מוטב תיעקר אות אחת מן התורה ויתקדש שם שמים בפרהסיא. שהיו עוברין ושׁבִין אוֹמְרִים: מֶה טִיבֵן שֶׁל אֵלוֹ? אוֹמְרִים לָהֶם: מִבְּנֵי מַלְכִים הֵם. וְמֶה עִשׂוּ? פָּשְׁטוּ יָדָם בְּגִירִים גְּרוּרִים. אוֹמְרִים: אֵין לָךְ אוֹמֶה רְאוּיָה לִידְבַק בֶּה כְּאוֹמֶה זו]. וְהָרִי הַדְּבָרִים ק"ו: וְמוֹה אֵילּוֹ [הגבעונים] שֶׁלֹּא נִתְּגִירוֹ לְשׁוּם שְׁמַיִם, תְּבַע הַקִּדּוּשׁ בְּרוּךְ הוּא דְמָן, הַמְתַּגִּירִין לְשׁוּם שְׁמַיִם לֹא כָל שְׁכָן".

¹³³ הכוונה, אֵין אֲנוּ עוֹמְדִים ב'תִּיקוֹ', בִּסְפֵק, בְּלִי לְדַעַת לְהַכְרִיעַ מֶה יוֹתֵר גָּדוֹל מִמֶּה.

¹³⁴ הכוונה לכלל ולבטיי "שב ואל תעשה עדיף", שעניינו, שְׁכַאֲשֶׁר נוֹצֵר מִצַּב לִפְיוֹ יֵשׁ לְעַבּוֹר עַל מִצְוֵה מִמְצוֹת הַתּוֹרָה, עֲדִיף לְעִשׂוֹת זֹאת בְּאוֹפֵן שֶׁל הִימְנְעוֹת מִקִּיּוֹם מִצְוֵה מֵאֲשֶׁר עִשִּׂיתָ עֲבִירָה בְּפוּעַל, וּבִלְשׁוֹן רש"י (ברכות כ א ד"ה שב ואל תעשה שאני): "דברים רבים התירו לעקור דְּבַר תּוֹרָה מִפְּנֵי סִיג וּמִפְּנֵי כְבוֹד הַבְּרִיּוֹת הֵיכָא דְּאֵינוּ עוֹקֵר דְּבַר בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיִם, אֶלָּא יוֹשֵׁב בְּמִקּוּמוֹ וְדַבֵּר תּוֹרָה נִעְקָר מֵאֵלּוּ, כְּגוֹן תְּקִיעַת שׁוֹפָר וְלוֹלֵב בְּשַׁבַּת". וּבְמוֹכֵן כֵּאֵן: אֵל תְּגִיד: לֹא אֶתְמוּךְ בְּתַקּוּמַת הַמְּדִינָה לְמִרוֹת שֵׁשׁ בֶּה צַדְדִים שֶׁל קִדּוּשׁ הַשֵּׁם, בְּגַלּל שֵׁשׁ בֶּה גַם צַדְדִים שֶׁל חִלּוֹל הַשֵּׁם, לָכֵן, נִחְכֶה עַד שֶׁהַמְּדִינָה תִהְיֶה בְּתַכְלִית הַכְּשֻׁרוֹת וְאֵז נִתְמוּךְ בֶּה' (ועיין שמונה קבצים, ב ל).

¹³⁵ **תורה שבעל פה:** "הקידוש השם הנורא והאיום הזה של 'וְקִדְשְׁתִּי אֶת שְׁמִי כו'; וְלִקְחִתִּי אֶתְכֶם מִן הַגּוֹיִם" (יחזקאל לו כג-כד), שֶׁל בְּנִיין שֶׁלְטוֹנָנוּ, שֶׁל שְׁבִירוֹן עוֹל הַגּוֹיִים מֵעַל צוּאָרְנוּ שֶׁזְכִּינוּ לוֹ עֵתָה, הוּא הַמְכַרֵּיעַ. הַקִּדּוּשׁ הַשֵּׁם הַזֶּה, הַאֲוֹר הַגָּדוֹל הַזֶּה, אֲוֹר ד', הוּא מְכַרֵּיעַ בְּלִי סִפְקָא אֶת כָּל הַדְּבָרִים שֶׁל חִלּוֹל הַשֵּׁם שִׁישְׁנָם, שֶׁלֹּא מִטַעֲמָנוּ".

אניות סוחר: דְּרַשׁ הַרְצִי"ה: "זֹאת הַדְּרָכָה בְּהַלְכוֹת צִיבוּר, כִּי יוֹתֵר שְׁדַבְרִים הֵם גְּדוּלִים, יוֹתֵר הֵם מְסוּבְכִים וְאֵז יֵשׁ מִצְבִּים שֶׁל עֲרַבּוּבִיָּה שֶׁל קִדּוּשׁ הַשֵּׁם וְחִלּוֹל הַשֵּׁם. מֶה עוֹשִׂים בְּמִצְבִּים כֵּאלֶּהָ? אֵיךְ מַחְזִיקִים שְׁלֵמוֹת וְאִמִּיתִיּוֹת שֶׁל אִמוּנָה? כו' הַצַּד הַחַיּוּבִי שֶׁל קִדּוּשׁ הַשֵּׁם הוּא הַמְכַרֵּיעַ. כו' אֲבֵל יֵשׁ יוֹתֵר מִזֶּה כו' כְּשֶׁקִּדּוּשׁ הַשֵּׁם מִתְּגַלֶּה מִתּוֹךְ חִלּוֹל הַשֵּׁם, אֵזִי זֶה הוּא הַקִּדּוּשׁ הַשֵּׁם הַגָּדוֹל. כְּשֶׁאֲוֹר מִתְּגַלֶּה מִתּוֹךְ הַמְּחַשְׁכִּים, מִתְּגַלֶּה הַאֲוֹר הַגָּדוֹל, מִתְּגַלֶּה ה"אֲוֹר חֲדָשׁ עַל צִיּוֹן תֵּאִיר, וְנֹזְכָה כּוֹלְנוּ בְּמַהֲרָה לְאֲוֹרוֹ" (שיחות הרצי"ה (מועדים ב), יום העצמאות, שיחה ט (תשל"ג), עמ' 206-207). וְרֵאָה לְהַלֵּן בְּנִסְפַח ט, עמ' 67.

יד. מתוך דְּבִקוֹת בְּמִצּוֹת יֵשׁוּב הָאָרֶץ מֵתוֹךְ שְׁלֵמוֹת וְגִדְלוֹת אַמוּנָה נִזְכָּה לְהַעֲלִים אֶת חִלּוּלֵי הַשָּׁם לְמִינֵיהֶם

כְּכֹל שֶׁתִּגְדֹּל בְּתוֹכֵנוּ יוֹתֵר וְיוֹתֵר הִתְקַיְּמוֹת מִצְוֹת יֵשׁוּב אָרֶץ יִשְׂרָאֵל, בְּקִבוּץ רַבְבוֹת יִשְׂרָאֵל לְתוֹכָהּ, מֵתוֹךְ שְׁלֵמוֹת אַמוּנָה¹³⁶ וְגִדְלוֹת אַמוּנָה¹³⁷ בְּהִתְקַיְּמוֹת מַעֲשֵׂה ד' הַגְּדוֹל

ביאור נחלת צבי

¹³⁶ **אניות סוחר:** "אמונה היא דעת גדולה, הכרה גדולה, מיסוד אברהם אבינו שהכיר את בוראו כו' החכמה והבינה והדעת היותר גדולה היא דעת אלוקים, בינת אלוקים. מילים שונות לאותו עניין. הכרה זו היא הכרה הממלאה את כל האדם כולו. ככל שההכרה היא גדולה ושלמה יותר, היא ממלאה את כל החיים ואת כל הגוף והנפש כו' האמונה השלמה היא דבר חשוב כל כך לסידור חיי האדם בכל המצבים השונים, חיוני והכרחי, מתוק ונעים. בדעת, בהכרה ובבינה הללו יש מדרגות. הדעת האמיתית, השלמה והגדולה היא דעת הממלאה כל, "כָּל עֲצָמוֹתֵי תְּאֵמָרָה" (תהלים לה י), ממלאה את כל הפסיכולוגיה של האדם ואת כל הפסיכופיזיולוגיה של האדם" (שיחות הרצי"ה, אורות התחיה א, עמ' 41-38).

¹³⁷ היפך קטנות אמונה. השווה: "וְהִינוּ דְּאָמַר ר' אֶלְעָזָר, מֵאֵי דְכִתְיָב (זכריה ד י): "כִּי מִי בַז לְיוֹם קִטְנוֹת" ? מִי גָרַם לְצַדִּיקִים שֶׁיִּתְבַּזְּזוּ שְׁלַחְנָן לְעֵתִיד לְבֹא? קִטְנוֹת שֶׁהִיא בְּהֶן, שְׁלֵא הָאֲמִינוּ בַהֲקַב"ה" (סוטה מח ב).

אניות סוחר: ובעניין זה אמר הרצי"ה: "יש "צדיקים שאינם מאמינים", כדברי חז"ל. יש צדיקים המדברים בשם ד', אבל אינם מאמינים בד' ובמעשה ד' שמתגלה עכשיו. זאת היא הצרה היותר גדולה, האסון היותר נורא, חילול ד' היותר גדול" (שיחות הרצי"ה (מועדים ב), יום העצמאות, שיחה ט (תשל"ג), עמ' 206). ובמקום אחר אמר: "היו יהודים קשישים שעוד זכרו את בית המקדש של בניין שלמה. כמובן שבית המקדש של שלמה היה מפואר. כאשר בנו את בית המקדש מחדש, היו זקנים שבכו ושאמרו: זה בית מקדש?! זאת גאולה?! (עזרא ג יב). הם התייחסו בזלזול. יש על זה פסוק קצר בזכריה (ד י): "כִּי מִי בַז לְיוֹם קִטְנוֹת". ארבע מילים של נזיפה וגערה. מי זה המעז להתייחס בבזל למצב העכשווי. הם ראו שאין זה כיציאת מצרים ודיברו בצורה קטנה. אתם מרשים לעצמכם לזלזל בהנהגה האלוהית על ידי עזרא?! "מי בַז לְיוֹם קִטְנוֹת" ! על פסוק זה יש מאמר חז"ל נורא ואיום: "מי גרם לצדיקים שיתבזבו שולחנן לעתיד לבוא?" כו' לעתיד לבוא הוא מצב לעומת הגלות. גם אנחנו עכשיו יש לנו חלק של "לעתיד לבוא", במציאות ההיסטורית בעולם הזה כו' הגמרא אומרת: "בקטנות אמונה שהיה בהן, שלא האמינו בקדוש ברוך הוא". שמעתם?! מזעזע! אלו צדיקים מעניינים ביותר! צדיקים גדולים צריכים להיות מלאי אמונה בקדוש ברוך הוא. הקדוש ברוך הוא טורח ועובד, מקבץ נדחי ישראל, מקבץ כל היהודים כולם, צדיקים בריאים, ויהודים חולים ולא בריאים. אך יש כאלה שאין זה מוצא חן בעיניהם איך שריבונו של עולם מסדר את העניין. יש חוגים כאלה של יראים חרדים וצדיקים שאינם נותנים קרדיט לקדוש ברוך הוא. הם אינם מלאים אמונה בקדוש ברוך הוא" (שיחות הרצי"ה על אורות (הוצאת עטרת כהנים), עמ' 127). ובמקום אחר: "אמיתיות אמונה היא שלמות חיים, "כָּל עֲצָמוֹתֵי תְּאֵמָרָה" (תהלים לה י), חיוניות כוללת שהיא מעל הפרטיות והפירודיות של שכל ורגש. היא מעל ההבחנה של שכל ורגש, היא שלמות חיים, שלמות אמיתית" (שם, עמ' 154). המשך ההערה בנספח י, עמ' 68.

אתנו¹³⁸ - נזכה יותר ויותר שחלולי השם למיניהם¹³⁹ יתבטלו ויעלמו¹⁴⁰. "והיה העקב למישור והרכסים לבקעה; ונגלה כבוד ד' וראו כל בשר יחדו כי פי ד' דבר"¹⁴¹ (ישעיה מ ד-ה).

ביאור נחלת צבי

¹³⁸ וכפי שכתב הרב זצ"ל (אגרות הראי"ה, ג אגרת תשנג): "וכאשר אין ספק בדבר, שמעולם לא הייתה קטיגוריא והתגרות של מלכים בעולם, שלא הקדימה, העמיקה והרחיבה, את עקבות הישועה העליונה, המכשרת את הגאולה השלימה, - והקירוב הזה נערך הוא לפי אותו הערך של ההכשרה הרוחנית אשר להשלטת חכמת ישראל בעומק גדולתה, בפתיחת המנעולים הגדולים אשר למעמקי הריזם, שבטרקלינים העליונים, שחזות כל העולמים נשקף בהם".

¹³⁹ בין על ידי המתכחשים לצורם (ראה פסקה יב) ובין על ידי הנאמנים לצורם (ראה פסקה ב).

¹⁴⁰ **תורה שבעל פה**: "ככל שתגדל בתוכנו גדלות השם הגדול והקדוש של אביהם של ישראל בזמננו, אבא זכר צדיק לברכה, וככל שתימשך הגדלת התורה והאדרתה, הגדלת האמונה והאדרתה, הגדלת יראת שמים והאדרתה מתוכנו לכל כלל ישראל, מתוך שלמות וקדושת אמונה, בכל הקידוש השם הגדול הזה - יותר נזכה שחלולי השם ילכו ויטשטשו ויתבטלו".

גדול שמושה: השווה: "תלמיד ששירת שלוש שנים שירות סדיר בצבא וחי כל אותה תקופה בחברת אנשים רחוקי תורה, שאל את רבינו שקשה עליו מאוד דין זה שאין לתת מזון למי שלא יברך. השיב לו רבינו בתשובה כללית: אנו נחנך ואז לא יהיו כאלה שלא יברכו. שוב שאל למעשה מה לעשות. רבינו השיב פעם שניה אותה תשובה באופן כללי על תפקידנו לחנך וכך לא תהייה בעיות כאלה. התלמיד חזר על שאלתו פעם שלישית. רבינו ענה לו שלמעשה עליו לפנות לרב מסוים בישיבה שפוסק הלכות" (מתוך: פסקי רבינו (הרצי"ה), אורח חיים, סעיף מ).

¹⁴¹ מובא במדרש אגדת בראשית (פרק כג), על פסוק זה: "'וְרָאִיתֶם וְשִׁשׁ לְבַבְכֶם" (ישעיה סו יד). מה יש לנו לראות ולשמוח? אלא לפי שבעולם הזה בעוונותינו אין לנו לא נביא ולא רוח הקודש, שנאמר "אוֹתֵיתֶנּוּ לֹא רָאִינוּ אֵין עוֹד נְבִיא" וגו' (תהלים עד ט). כו' אבל לעתיד לבא נגלה להם, שנאמר (ישעיה מ ה): "וְנִגְלָה כְבוֹד ד' וְרָאוּ כָל בָּשָׂר יַחְדָּו", והן רואין אותנו, שנאמר (ישעיהו נב ח): "כִּי עֲנִן בְּעֵינֵי יְרָאוּ [בְּשׁוֹב ד' צִוּן]", לכך נאמר "וְרָאִיתֶם". עד כאן. וז"ל הרד"ק על פסוק זה: "וְרָאוּ כָל בָּשָׂר" - ידעו כל בני אדם כי פי ד' דבר, כלומר, ידעו אז כי הנחמות האלה שדברו הנביאים - על פי ד' דברו מה שְׁדָּבְרוּ, כשיראו שיתקיימו הנבואות. "וְרָאוּ", ענין ידיעה והבנה, רצה לומר ראיית הלב כמו "וְלִבִּי רָאָה הַרְבֵּה" (קהלת א טז) והדומים לו". אף הרמח"ל מקשר פסוק זה לחובתנו להודות בעת הגאולה, וכפי שמשתקף מהתפילה דלקמן (תקט"ז תפילות לרמחל, תפילה תפ): "...מִלָּה הִיא גִּמְטָרִיא פֶּ"ה, פֶּתַחֲוֹן פֶּה בְּאֵלִי, דְּכִתִּיב "וְנִגְלָה כְבוֹד ד' וְרָאוּ כָל בָּשָׂר יַחְדָּו", וְזֶה א' - יו וי, גִּמְטָרִיא "כְבוֹד" וְדָאֵי שְׂיָצֵא מִן הַפֶּה, וְזֶה פֶּתַחֲוֹן פֶּה לְבֵית יִשְׂרָאֵל. וְשֵׁם הוּי"ה מוֹצֵיא מִן הַפֶּה שִׁיר חֲדָשׁ שֶׁהוּא פְּשׁוּט, כְּפֹל, מְשֻׁלָּשׁ, מְרֻבֵּעַ - ד' אוֹתִיּוֹת שְׁלוֹ, מִיֵּד "עִם זֹו יִצְרָתִי לִי תִהְלֵתִי יִסְפְּרוּ"... רבון כָּל הָעוֹלָמִים הָרִי לִיחֻדָּךְ אֲנַחְנוּ מְקוּיִם בְּאֵמֶת, תָּנוּ לָנוּ פֶּתַחֲוֹן פֶּה לְשִׁיר לְפָנֶיךָ, בְּזִמְן שְׂיֵאֲמַר בּוֹ "אֵז יִמְלֵא שְׁחוֹק פִּינוּ וְלִשׁוֹנֵנוּ רִנָּה". עד כאן. וכתב מרן הרב זצ"ל (הקדמה לספר "זכותנו ההיסטורית המשפטית על ארץ ישראל"): "נחלת ד', אשר היא לנו עדי עד, הולכת ומתקשרת עמנו כימי קדם, על ידי מפעלותינו בארץ קדשנו, ודבר ד' ההולך ומתגלה לעינינו, לעיני כל בשר יחדיו, רק הוא מעוזנו לעד". ונחתום בסיפור על מרן הרב זצ"ל (שבחי הראי"ה, עמ' 254): "כשחזר הרב בלוויית מקורביו מאמריקה ירושלימה, העיר במעלה ההרים: אמנם, גם שם באמריקה ראיתי הרים גדולים ונישאים, מעשי ד' אדון כל הארץ, אבל אותם ההרים שם לא דיברו אלינו כמו אלה הררי קודש כאן, שמדברים אלינו בשפה ברורה".

נספח א, להערה 1:

נכתב בספר 'משמיע ישועה' על אודות הרצי"ה קוק זצ"ל (עמ' 333-331):
בסביבות פסח שנת תשכ"ז, הייתה הידרדרות חמורה במצב הבטחוני. סביב מדינת ישראל התגבשה ברית של השכנות הערביות ונוצר איום ממשי על קיומה של מדינת ישראל. חשש כבד העיב על עתידה של המדינה הצעירה, שאויביה ביקשו להכחידה וחשבו כי הגיעה שעת הכושר. הגיע יום העצמאות הי"ט. חרף המתח הכבד השתדלו כולם לשוות ליום אווירת חג, ובאותו יום עמד להיערך מצעד צבאי בירושלים. בישיבת מרכז הרב נערכה כבכל שנה עצרת הודיה. בעצרת נאמו כמקובל וכרגיל בכל שנה רבנים ומנהיגי ציבור, ובסופה עמד לשאת דברים, וגם זה כרגיל, ראש הישיבה הרב צבי יהודה. בדרך כלל היה הרב עוסק בבירור עיצומו של יום, ולפעמים היה מגיב לדברים שאמרו אחרים, אולם הפעם היו בפיו דברים ייחודיים, היה זה כעין חזון נבואי, אשר זכה לימים לכינוי "מזמור י"ט של מדינת ישראל" כו'.

על אותו יום עצמאות מפורסם מספר הרב חנן פורת: נוכח הייתי בישיבה בליל יום העצמאות תשכ"ז, ועדיין מהדהדים באזני זעקותיו-שאגותיו של הרב צבי יהודה: "איפה שכם שלנו, ואיפה חברון שלנו, ואיפה יריחו שלנו, הנשכחן?" אם אני מנסה לשחזר שיחות או נאומים שהשפיעו עלי, אין ספק שזה היה הגדול מכולם. הרגשנו שרבנו אומר את דבריו ברוח הקודש, וכי השכינה מדברת מתוך גרונו. רוח אחרת הייתה עמו. הוא התנשא גם בעוצמת קולו. כל הקירות רעדו. האנשים הסתכלו אחד על השני, ולא ידעו את נפשם.

כשאמר, שהרגיש ביחס להחלטת הכ"ט בנובמבר בעניין החלוקה של ארץ ישראל, "פצוע בכל גופי", נראה היה הרב צבי יהודה כאדם פצוע ממש, פגוע בחתכים עמוקים שארץ ישראל חורצת בגופו. והוסיף הרב בני אייזנר: בחופשתי הראשונה מהצבא לאחר מלחמת ששת הימים, ניגשתי לרב צבי יהודה ושאלתי: "איך ידע הרב ביום העצמאות, שתפרוץ מלחמה ונשחרר את כל המקומות הקדושים ואת נחלת אבותינו? הרי אף פעם לא דיבר איתנו באותה תקיפות ובאותה עוצמה, על חבלי מולדת". הביט בי הרב ואמר: "בנימין, תאמין לי - לא הכנתי נאום. נְדַבְרָתִי". ובעיניי דומעות, שם ידו על כתפי ואמר לי: "בנימין, זכית, בנימין זכית, לא הרבה זכו לשחרר את הארץ, את ירושלים, את חברון".

נספח ב, להערה 3:

כתב הרב יששכר שלמה טייכטהאל זצוק"ל הי"ד (אם הבנים שמחה, פרק ג אות מו):
 "רבנו המהר"ל כותב בספריו כמה פעמים, שתמיד בעת שהשם יתברך רוצה לגלות דעתו בעולם, הוא מגלה דעתו על ידי מעשים שנעשים בעולם, וזהו אמירתו וגילוי דעתו שנדע שרצונו בכך. ועיין בחתם סופר בשם הרד"ק (מלכים א יז ד), בעניין שנאמר אצל אליהו "ואת העורבים צויתי לכלכלך" (שם) - לא שציווה בפירוש לעורבים על כך, אלא במה שנתן בדעתם להביא לו לחם הוא הוא ציווי, עיין שם. וב"יפה תואר" (בראשית רבה פרשה י אות ז) כתב על מה שאמרו חז"ל במדרש: "ללמדך שבכל דבר הקב"ה עושה שליחותו, פעמים על ידי צפרדע, פעמים על ידי יתוש", ומביא הרבה מעשיות על זה, וכתב הנ"ל בזו הלשון: אף על פי שאין ענינם כציווי ממש, אלא שהוא יתברך יעורר הבעל חי באיזו סיבה לעשות הדבר ההוא, אף על פי שנראה בחירי או טבעי, מכל מקום שייך לשון שליחות, משום שהוא יתברך המעורר החידוש ההוא בעצמו, ואפילו הטבע, שלולי חפצו בו יתברך לא יפעול". עד כאן לשונו. כמו כן, מכל הנעשה בזמנינו, יש להכיר שהם שלוחי השם יתברך להביאנו אל הר נחלתנו".

ובדומה לכך כתב רבי משה דוד ואלי (ספר הליקוטים, חלק א, עמ' רצט): "כבר ידוע שכל באי עולם הם הולכים ובאים לעשות שליחותו של מקום, בין החכמים בין הכסילים, ואין שום הפרש בין זה לזה, אלא שהחכם יודע את שליחותו ועושה ברצון. והכסיל אינו יודע כלום ועושה באונס, כמי שמושכין אותו לילך בחושך ואינו יודע אנה ילך, כך הכסיל בכל דרכיו. וזהו עניין מה שכתוב (קהלת ב יד) "החכם עיניו בראשו והכסיל בחושך הולך". כלומר, אף על פי שהוא עומד בחושך ואינו יודע את עניניו, מכל מקום הוא "הולך" לעשות שליחותו של מקום. וזהו היתרון שיש בין החכם אל הכסיל, כי החכם יודע ורואה את הכל, כעניין אמרם ז"ל: איזהו חכם? הרואה את הנולד, והכסיל אינו רואה ולא יודע כלום, שהוא מובן יפה ברזא דאמרן". ועוד כתב (שם, עמ' שפה): "סוד "האלקים אמר לו קלל" (ע"פ שמואל ב טז ז), "ויאמר ה' לדג" (יונה ב יא) - אינה אמירה ממש, אלא אות שקוראים אינספיריאטיונ"י ממש, והוא התלבשות של רוח ברוח לפום שעתא. וכן פסוקא בפום ינוקא (גיטין נו א, חגיגה טו א), ורבים כיוצא באלו, כי בכל הקב"ה עושה שליחותו. ואם השליחות הוא על ידי דומם או צומח, ההתלבשות הוא במלאך הממונה עליו, ועל ידו החומר יתהפך באשר יהיה שמה הרוח ללכת, כגרזן ביד החוצב בו, צא וחשוב כמה מלין ורזין עילאין דחכמתא".

נספח ג, להערה 9:

"אני רואה עולם מלא של נשמות ישנות כו' ואחרי כן אור חדש יופיע, אוצר חיים חדש ומלא רעננות, נשמות חדשות, מלאות הופעת חיים גאיוניים, ממשלת עולמי עולמים,

הפורחת ועולה, המשחקת בכל עת לפני הדר אל עליון, האצולות מזיו החכמה והגבורה של מעלה. "אין בן דוד בא עד שיכלו נשמות שבגוף" כו' אך אז יגיע תור מלכות אל עליון, אל אלהי ישראל, להגלות על כסא דוד ועל ממלכתו" (שמונה קבצים, ג טו. וראה גם קובץ ד פסקה א). ובספר 'מלאכים כבני אדם' (עמ' 447) מסופר כי אמר מרן הרב לחלוצים: "רוצים אנו להיות מושפעים מגודל מסירות הנפש שלכם עבור אדמת הקודש. רק בעלי נשמות גדולות מסוגלים להגיע לדרגה כזאת של מסירות נפש".

אניות סוחר: "שאלה: מי הן הנשמות החדשות? הרב: יהודים מפוזרים בין הגויים, מתבוללים ומבולבלים מתוך השפעת הגויים. שאלה: "אז למה הן נקראות חדשות? הרב: הן באות מהחוץ, מבין הגויים. זה כמו בריה חדשה, התחדשות כו' במצב התגלות חבלי משיח יש חבלים גשמיים ויש חבלים רוחניים. הם באים כנהר שוטף, כזרם. יש זרמים רוחניים כשרים, ויש שאינם כשרים כו' במצב הגאולה, יבואו רשעים שבישראל, צוררים מתנגדים וכופרים, בזרם כנהר, אבל פנים-פנימה, "רוח ד' נסָּה בּו" (ישעיה נט יט). בזמן חבלי משיח, יתגלה מצב של כאילו סתירה: זרם של כפירה - ובפנים רוח ד'" (שיחות הרצי"ה קוק זצ"ל על ספר אורות (הוצאת עטרת כהנים), עמ' 105).

כאן המקום לחשוף קצת מסדרי הנשמות של תקופת הגאולה, וזכות הבכורה ניתן למרן הרב זצ"ל שאמר: "הרי נאמר: "על מה אבדה הארץ - על עזבם את תורת" (ירמיה ט יא, יג) - היינו, בשל אותם שאינם צדיקים. ובכן, הם שצריכים לחזור ולבנותה..." (שבחי הראי"ה, עמ' 239, מפי הרב שמואל ברוך שולמן). וכפי שמסר לנו הגאון רבי יעקב זאב כהנא (שו"ת תולדות יעקב (וילנא תרס"ז, מעוטר בהסכמת ר' יצחק אלחנן ספקטור מקובנה) חלק חו"מ סימן ח), וז"ל: "ובוודאי היא גזירת מלך אשר המה יביאו הישועה כי זאת אי אפשר להכחיש אשר בזמן הנוכחי הרעיון הזה בא להם לאנשים פשוטים ולא לגדולי ישראל כאשר היה בזמן הגאון ר"צ קאלישער והגאון ר' אליהו גרידיצער דאם היה ההתעוררות מתלמידי חכמים אזי [י]אמרו הבריות יען שהם חפצים וכוספים לארץ ישראל הקדושה לקיים מצוות התלויים בה כדרש ר"ש בסוטה (יד א) מכל מקום נתאוה משה רבינו עליו השלום לכנוס לארץ ישראל כו' יעוין שם. ואם כן היינו אומרים דהרוח הזה אינו מהשמים, אבל כעת אשר ההתעוררות באה לאנשים אשר מעולם לא עלה על דעתנו אשר המה יהיו מהמעוררים להרעיון הזה אין זה כי (רוח טהרה) מאת ה' הייתה זאת ואולי הם מוכרחים להרעיון הזה ושיהיה בניין ירושלים דווקא על ידי אלה האנשים כי יוכל להיות שהם היו מהגורמים לחורבן ירושלים עיין גיטין (נו א) דרבנן רצו לעשות שלום ולא הניחו כי אמרו נפיק לקרבא. לכן גזירת מלך היא אשר המה יהיו המתקנים כי לא ידח ממנו נדח כתיב ויתקנו את אשר עוותו בדורות הראשונים (וכן מסר לנו הצדיק הנסתר חכם מנחם מנשה זצ"ל ('אוהבם של ישראל - הפחח', עמ' 102)).

נספח ד, להערה 11:

וראוי לצרף לדברים אלו את דברי הרמח"ל (אדיר במרום, עמ' רעט): "אך דוד היה מתפלל: 'גַל עֵינַי וְאַבְיָטָה נִפְלְאוֹת מְתוֹרְתֶךָ' כו' אלא הענין הוא, כי מלבד הראיה בסוד אדם, היה חפץ גם בגילוי העיניים. והבן מה שאומר: 'נִפְלְאוֹת מְתוֹרְתֶךָ', ולא 'בתורתך'. וסוד הענין, **כי כל אחד משיג השגה פרטית לפי מדריגותו ולפי הזמן**, אך התורה היא לאין תכלית בכל דבר מדבריה. והנה העיניים שהם בחינת ההשגה, כמו שנתבאר זה במקום אחר, הרואים אינם רואים אלא אותו הפרט שהם רואים. אך בסוד מזלי קא חזי, רְאִיתַת הַנִּשְׁמָה היא עולה ויורדת לכמה צדדים. ועל כן היה דוד מתפלל: 'גַל עֵינַי' כו', כי מתוך התורה שהוא רואה בראיית עין השגתו, יראה עוד כמה נפלאות מצד גילוי העיניים, והבן היטב".

נספח ה, להערה 31:

וכך כתב הרב חרל"פ זצ"ל לבנו (מכתבי מרום, מכתב ע"ח):
בינתיים נתבשרנו בשורה טובה כי פקד ד' את עמו ונתקיים בנו "וַיִּכְחָשׁוּ אִיבֹיךָ לְךָ" (דברים לג כט), שהאויבים, כאמרם בידוע שעשו שונא ליעקב, מכחישים ומעמידים עצמם לאוהבים והסכימו למדינה יהודית. אם כי לבנו דאב על ירושלים ועל מקום חמדתנו, הנה זו לאתחלתא דגאולה, ונס גלוי הוא זה כי העמים יעשו ככה, ורצון ד' לבל יגָדֵל זכותם, על כן לא זכו להסכים על ירושלים. ולפלא כי המקומות האלה שעליהם אמרו במדרש (בראשית רבה עט ז) שאומות העולם לא יוכלו להכחיש זכותם של ישראל כי קנינו אותם בדמים, מקום המקדש, מערת המכפלה, וקברו של יוסף בשכם, דווקא הם נשארו אצל העמים הערביים. בשביל זה לא יאריך זכותם של העמים, ואחרי המלוכה בציון תתקבל תפילתנו "תתגדל ותתקדש בתוך ירושלים עירך וכו' כדבר האמור בשירי עוזך על ידי דוד וכו' "יִמְלֹךְ ד' לְעוֹלָם אֱלֹהֵיךָ צִיּוֹן" וכו' (תהלים קמו י). כלומר אחרי שיהיה כבר "אֱלֹהֵיךָ צִיּוֹן" יתגדל ויתקדש גם בירושלים. כשם שנשבענו שלא לדחוק את הקץ (כתובות קיא א) כן נשבענו שלא לַרְחֹק את הקץ, ועלינו להאמין כי הכל ממפעלות תמים דעים, וְעֵקְבוֹת מְשִׁיחוֹ וּפְעָמָיו הִנְנוּ כִּבְר שומעים. עכ"ל.

ובשנת תרצ"ז כתב הרב חרל"פ בעניין הצעת הסכם החלוקה של האו"ם, וזו לשונו: "ואין ספק כי אם יגיעו הדברים ויצטרכו חלילה לחתום על כתב חוזה בין לאומי שמשמעו יהיה ויתור איזה שהוא מכל זכותנו על ארץ ישראל, נוח יותר להחותמים לקצץ בהונות ידיהם ולא יקצצו בנטיעות גן רווה. כשם שהאומר כל התורה מן השמים חוץ מאות אחת, הרי הוא כופר בעיקר, כן האומר כל ארץ ישראל לישראל חוץ משעל אחד, הרי הוא נוטל מקדושת הארץ ואת נפש ישראל הוא קובע. באיזה היתר יסכימו

לקרוע את ארץ ישראל לגזרים, לשלוח יד במקדש ד', לזלזל בחלק ממתנת אלוקים אשר נתן לנו לנחלה, נחלת עולמים!

נספח ז, להערה 58:

וכך כתב הרב אליהו כי טוב ז"ל בקונטרסו "כבשי דרחמנא" בנוגע לתקומת המדינה ויום העצמאות: "...לכך סתומים וחתומים עדיין הדברים, ועניינו של מאורע זה עדיין לא נתפרש ולא ניתן לכתוב בַּסֵּפֶר עד שיעמוד נביא אמת ויפרש לנו. שאין דבר כזה מתפרש לְדַעַת מובאיו ומוצאיו אלא או ברוח הקודש מפי נביא אמת או מסוד חכמי אמת ש בדור בְּשִׁבְתָּם יחד וד' נצב בעדתם, או במסורת של דורות ישראל קדושים. והנה מאבותינו שממרחק הזמן - לא ראינו, אין עוד נביא, ולא אתנו יודע עד מה יהא הסתר פנים זה... ואתה תמלא פיך שיר רון ושבח לד' אלקי ישראל על אשר עשה עושה ויעשה עם כל עמו, עם כל זרע בית ישראל מעתה ועד עולם. ואם באת להודות ולהלל - בכל לשון שלבך שומע ונפשך מתפעלת הווה מודה ומהלל, ומי יודע כמה עוד יֵאָרָךְ הזמן עד אשר יהיה מְטֻבֵּעַ קבוע לשיר ושבח זה כשאר שירות ותשבחות שקבעו חכמי הדורות על דעת כל ישראל לעד ולנצח. שכן לא נדע לפרש את עניינו של היום ואת אשר ציוותה בו תורה. רק יודע תעלומות, הוא לבדו יודע את המעשה שעשה ומה טוב צפון בו. והנה כולנו בציפייתנו שהקב"ה יורנו דרך אמת וישלח לנו משיח צדקו במהרה בימינו ויגיד לנו את הדרך נלך בה, וגם את הדרך אשר הלכנו". עכ"ל. ובמכתב שנמצא מאתו כתב: "לכן, כיון שאין עוד נביא ולא אתנו יודע עד מה, אין לנו אלא להתחנן ולהתפלל לאלקי מרום שיחוש לתשועת עמו וח"ו לא יהפכו עלינו המאורעות שארעו לא לטובה. ובינתיים - אין אנו יודעים ואין מן המהללים בהלל הגדול או קטן, אף לא מן המקוננים בקינות אלא מן המתפללים בלבד, שכן הקב"ה הוא לבדו עשה ועושה ויעשה את כל המעשים ויטיב עלינו החתימה".

נספח ז, להערה 96:

וזו לשון הרב אליהו גוטמכר על יישוב הארץ (שיבת ציון חלק ב, מתוך מכתב ב, עמוד 42, משנת תרל"ד):

ואצלי כבר ברור שאם יקיימו ישראל, שיתחילו לעבוד אדמת הקדש בסך ק"ל משפחות, שתהיה אז התחלת הגאולה גם כשלא יהיו ישראל ראויים לכך, ואין לבאר במכתב רק מעט: בתהלים ק"ב (יד-טו) נמצא: "עַתְּ לְחַנְּנָה כִּי בָּא מוֹעֵד; כִּי רָצוּ עֲבָדֶיךָ אֶת אֲבֹנֶיהָ" ועיין ספורנו שם שְׁנַגְּלוּ לגלות מחמת מאיסת הארץ ובתיקון זה תבוא

הגאולה¹⁴². וכתוב בתהלים (פה ב): "רְצִיתָ ד' אֶרְצָךְ שְׁבֵת שְׁבֵת יַעֲקֹב", ואיתא בילקוט: בתיקון המתנות ואז ישבת¹⁴³ שבות יעקב גם באין זכות הרבה¹⁴⁴, כמו שנאמר כמה קרָאִי אחרי זה¹⁴⁵.

ואיתא באלשיך (ד"ה והתודו את עונם) ועקדה (שער ע'), שניהם אומרים כאחד, "וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקֹב וְאֶת בְּרִיתִי יִצְחָק וְאֶת בְּרִיתִי אַבְרָהָם אֶזְכֹּר וְהָאֶרֶץ אֶזְכֹּר" (ויקרא כו מב). שקשה למה באה תיבת אזכור פעמיים בסוף, הא בזה התחיל קרא? אך אמר הקב"ה: "וְזָכַרְתִּי", הייתי זוכר זכות אבות ולא הגליתי אותם, רק הייתי מעניש אותם במקומם, אבל "וְהָאֶרֶץ אֶזְכֹּר", העלובות שעשו לארץ במניעות שמיטין ומתנות בארץ אי אפשר למחוק, לכך צריך פיתוי האדמה. וגם על פי שְׁכַל האנושי הוא כך לעשות - לפדות האדמה התחלה מאתנו, ושוב יגמרוה.

ויש לראות גודל התכלית בזה, שהקליפה גוברת גם בצדיקים היותר גדולים לבטל הטוב הזה¹⁴⁶, יען שכל כוח הקליפה תלוי בזה וכמאמר הגמרא (סוכה יג¹⁴⁷).

ביאור נחלת צבי

¹⁴² וזו לשון הספורנו (תהלים קב יג-טו): "וְאֵתָה ד' לְעוֹלָם תִּשָּׁב וְזָכַרְךָ (כאמרו) (תהלים קו מה): "וְזָכַר לָהֶם בְּרִיתוֹ". ואין ספק שתקיים דבריך ותושיע, אבל אולי לא יהיה בימי [לְדֹר וָדֹר; אֵתָה תְּקוּם תִּרְחַם] [אף על פי שאין הדור זכאי] צִיּוֹן כִּי עַתָּה לְחַנְּנָהּ כִּי בָא מוֹעֵד [ראוי לזה]; כִּי רָצוּ עַבְדֶּיךָ אֵת אֲבֹנֶיהָ [על הפך דור המדבר שמאסו בה כאמרו "וְיָדְעוּ אֵת הָאֶרֶץ אֲשֶׁר מְאַסְתֶּם בָּהּ" (במדבר יד לא)] וְאֵת עַפְרָה יְחַנְּנוּ".

¹⁴³ צ"ל שְׁבֵת.

¹⁴⁴ וזו לשון הילקוט שמעוני (תהלים רמו תתלג): "'לְמַנְצַח לְבָנֵי קִרְחַ מְזֻמֹּר; רְצִיתָ ד' אֶרְצָךְ שְׁבֵת שְׁבֵת יַעֲקֹב" (תהלים פה א-ב). זה שאמר הכתוב (דברים יא יב): "אֶרֶץ אֲשֶׁר ד' אֱלֹהֶיךָ דָּרַשׁ אֹתָהּ". הקדוש ברוך הוא הופך ומהפך בה ונותן עיניו בה עד שתרצה מעשיה להקב"ה, והמצוות שנצטוו ישראל עליהן, אם הוציאו את המעשרות ועושים את השמיטים, אותה שעה היא מרצה את מעשיה להקב"ה".

¹⁴⁵ המשך הפרק בתהלים (ג-ז) "נִשְׂאֵתָ עֵינֵי עַמְךָ כְּסִיטָה כָּל חַטָּאתָם סָלָה; אִסְפַּתְתָּ כָּל עֲבֻרֹתָ הַשִּׁיבוֹת מִחֲרוֹן אַפָּךְ; שׁוֹיְבוּ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְהִפְרֵ כַּעֲסָךְ עֲמָנוּ; הֲלַעֲוֹלָם תִּאֲנַף בְּנוֹ תִּמְשָׁךְ אֶפְרָיִם לְדֹר וָדֹר; הֲלֹא אֹתָהּ תִּשׁוּב תִּחְיֶנּוּ וְעַמְךָ יִשְׁמְחוּ בָךְ".

¹⁴⁶ **אניות סוחר:** "רבי אליהו גוטמכר, היה מפורסם, קדוש, עוסק בקבלה, והיו מתייחסים אליו כאל רבי. הוא כתב מכתב מפורסם על קיום מצוות ישוב ארץ ישראל, היו גם כמה גדולים שהתנגדו. רבי אליהו גוטמכר התבטא באופן חריף: הקליפה הזאת גוברת גם בצדיקים היותר גדולים. הקליפה, הטומאה, הסטרא אחרא של אי הבנת סדר ההנהגה של ההשגחה האלוהית מתגלה גם שם. הוא מוסר אינפורמציה במילים אלו: כשיהיו בארץ ישראל מאה ושלושים משפחות מכלל ישראל עובדים עבודת האדמה בארץ ישראל, בטוח שזה יהיה אתחלתא דגאולה. הוא מפרט: גם כשלא יהיו ישראל ראויים לכך" (שיחות הרצי"ה על אורות (הוצאת עטרת כהנים), עמ' 123).

¹⁴⁷ זו טעות סופר, ורצה לומר סוכה נב א, וזו לשונם שם: "תנו רבנן: 'וְאֵת הַצְּפוּנֵי אֶרְחִיק מֵעֲלֵיכֶם' (ויאל ב כ) - זה יצר הרע, שצפון ועומד בלבו של אדם כו' שמניח אומות העולם ומתגרה בשונאיהם

נספח ח, להערה 130:

כתב הרצי"ה זצ"ל במאמרו "מכתב על תקופת זמננו ומהלך תשובתה" (לנתיבות ישראל, חלק א, מאמרו כ), מתאריך ר"ח אדר ב' התש"ח, וזו לשונו:

ומפורש בתורה בפרשת נצבים, לאחרית הימים, כי מקודם תהיה התשובה מתוך "ההשבה אל הלב", רק תשובה שאינה שלמה, "וְשִׁבְתָּ עַד ה' אֱלֹהֶיךָ" (דברים ד ל), ואחרי התקבצותנו לארץ ירושתנו, כיבושנו אותה והצליחנו בה, אז יהיה התיקון השלם של מילת הלבבות והמשך התשובה השלמה, "אֶל ה' אֱלֹהֶיךָ" (דברים ל י), בעשיית מצוותיו ושמירת חוקיו. וכן מפורש ביחזקאל פרק לו, שמקודם תהיה התקבצותנו שוב אל אדמתנו, ואחר כך תהיה זריקת טהרה מן השמים ואחר כך התחדשות הלב והרוח, ואחר כך קיום המצוות, החוקים והמשפטים. ולעומת הכרעתו המוחלטת של רבי יהושע (סנהדרין צו ב), שהלכה כמותו, שאין הגאולה תלויה בתשובה ומעשים טובים, כתב הרמב"ם בהלכות תשובה פרק ז הלכה ה שאין נגאלים אלא בתשובה - על התשובה הקודמת הנ"ל, שהיא שייכת גם לעניין אותה השפעת התשובה שעל ידי גזרת המלכות הזרה הקשה כהמן (סנהדרין שם), וכתב שם הכסף משנה שהוא על פי דברי חכמינו זכרונם לברכה שהתשובה מקרבת את הגאולה (ולא שהיא תלויה בה ובאה על ידה). כמובן אין כל זה מפחית בכל שהוא את חיוב הטיפול, הביצור והחזוק, התיקון וההשפעה, לתורה ולמצווה, לאמונה ולקדושה ולטהרה - אבל ההחלטיות של דרך גאולתנו ופדות נפשנו, שהננו ממשיכים והולכים בה, קבועה וקיימת היא כדבר ד' בפי שלוחיו הנאמנים, ובכוח והדר גילויי מעשיו. עד כאן לשונו.

ודברים זהים בתוכנם מצאנו בדברי המקובל רבי משה דוד ואלי זצ"ל, מתלמידי הרמח"ל, בפירושו לספר תהלים (עט ט-י), וזו לשונו: ואם יש חטאים בדורות האחרונים המונעים את הישועה, יביאנה השם יתברך בשביל שכינתו דשכיבת לעפרא, למען החזירה לכבודה, ויושיט עֶזְרָא אל הבנים שיוכלו להקים את האם הקדושה מנפילתה ולהחזיר את העטרה ליושנה, וזהו שאמר (תהלים עט ט) "עֲזָרְנוּ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עַל דְּבַר כְּבוֹד שְׁמֶךָ". ולמה אמר (שם) "וְהִצִּילֵנוּ וְכִפֵּר עַל חַטֹּאתֵינוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ", כי היה לו לומר בתחילה: "וְכִפֵּר עַל חַטֹּאתֵינוּ", ואחר כך 'הצילנו'. אלא עניין אמרו "לְמַעַן שְׁמֶךָ" הוא שמיישב את הכל, שהרי המלך הקדוש צריך להקדים ההצלה לכפרת החטאים בשביל שכינתו, שלא תהיה כמטרוניתא שנטרדה עם בנה מפלטין של מלך והיא מתייאשת לחזור לְשֵׁם מַפְנֵי שְׂרֹוּאָה את בנה מקולקל, שאינו חושש להיתקן, ולכן יתעורר המלך להצילו ולהחזירו כמות שהוא - לעשות נחת רוח

ביאור נחלת צבי

של ישראל; "פי הגדיל לְעֵשׂוֹת" (שם) - אמר אביי: ובתלמידי חכמים יותר מכולם. כו' אתא ההוא סבא, תנא ליה: כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו".

למטרוניתא דיליה שלא תהיה תמיד עזובה ועצובת רוח, ואחר כך יתקן את הבן בתיקון הראוי לו כדי שיוכל לעמוד אצל אביו. ועוד, שהוא צריך לעשות כן מפני החירופים והגידופים של הגויים שאומרים לישראל כל היום שעזבם אלקיהם, ואם ימתין לתיקונם מאליהם החירופים לא ישובות והגאולה לא תצמח, ולכן אמר (תהלים עט י): "לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אֵינָהּ אֱלֹהֵיהֶם", כי בוודאי אי אפשר לישראל להתקן מאליהם מפני ערבוב הגויים ועניות הדעת ודלות הממון, ועיניהם תמיד אל ה' כי הוא ישים מחשך לפניהם לאור ומעקשים למישור. ולא עוד, אלא שהוא יִרְאֵם נקמת דם אחיהם השפוך מן הגויים, וזהו שאמר (שם): "יִנְדַע בְּגוֹיִם לְעֵינֵינוּ נִקְמַת דָּם עֲבָדֶיךָ הַשְּׁפוּף".

נספח ט, להערה 135:

בהערה הוזכרו דברי הרצי"ה קוק זצ"ל שאמר: "כשאור מתגלה מתוך המחשכים, מתגלה האור הגדול". ברצוננו כאן לציין שני מקורות לדבריו אלו. כתוב בהקדמת הזוהר (ד א):

"מֵאֵן מִנְכוּן דִּי חֲשׂוּכָא מְהַפְּכוֹ לְנְהוּרָא וְטַעֲמִין מְרִירָא לְמִתְקָא עַד לָא יֵיתוּן הַכָּא, מֵאֵן מִנְכוּן דְּמַחְפָּאן בְּכָל יוֹמָא לְנְהוּרָא דְנְהִיר בְּשַׁעֲתָא דְּמִלְפָּא פְּקִיד לְאִילְתָּא וְאַתְיִיקֵר וְאַתְקֵרִי מִלְפָּא מְכַל מְלַכִּין דְּעֵלְמָא, מֵאֵן דְּלֹא מְצַפֵּה דָּא בְּכָל יוֹמָא בְּהוּוּא עֵלְמָא, לִית לִיה חוּלְקָא הַכָּא".

ובתרגום ללשון הקודש:

מִי מִכֶּם שֶׁהוֹפְכִים חֲשֵׁךְ לְאֹר וְטוֹעֲמִים מֵר לְמִתּוֹק לְפָנַי שֶׁבְּאֵים לְכָאן, מִי מִכֶּם שֶׁמְחַפִּים בְּכָל יוֹם לְאֹר שֶׁמֵּאִיר בְּשַׁעֲה שֶׁהַמֶּלֶךְ פּוֹקֵד אֶת הָאֵלֶּה, וּמִתְכַּפֵּד וְנִקְרָא מְלַךְ מְכַל מְלַכֵי הָעוֹלָם, מִי שֶׁלֹּא מְצַפֵּה לָזֶה בְּכָל יוֹם בְּאוֹתוֹ הָעוֹלָם - אֵין לוֹ חֶלֶק פָּאן!

כתב הרמח"ל בספרו קל"ח פתחי חכמה (פ"ת א):

זה יחוד רצונו ית"ש - שאי אפשר שיהיה שום דבר מבטל רצונו בשום טעם שבעולם, אלא הוא לבדו השולט. וכל זה שאנחנו רואים שלכאורה הוא הפך רצונו - אינו אלא שהוא מרשה כך על פי עצה עמוקה המושרשת במחשבתו, שסובבת והולכת עד שישלים הכל בתיקון גמור וכללי, שמניח עתה בחירה כל זמן שרוצה, אך בסוף הכל - או על ידי תשובה או על ידי עונש - הכל חוזר לתיקון גמור. וזה נקרא, "יחוד האין סוף ברוך הוא".

ובפתח ב כתב:

"ותועלת החכמה הזאת הוא שנבין זה בידיעה ברורה, שהוא מה שנצטוונו על זה, "וְיִדְעֵת הַיּוֹם וְהַשַּׁבָּת אֵל לְבַבְךָ כִּי ד' הוּא הָאֱלֹהִים בְּשִׁמִּים מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתַּחַת אֵין עוֹד" (דברים ד לט). ואיך נבין זה? אלא כשנבין ההנהגה הזאת הסובבת מראש

העולם עד סופו אז יהיה דבר זה נראה לעיניים שכך הוא, שהכל הוא רק מאתו יתברך שמו להעמיד רק חפצו הטוב להיטיב, ולא בשום ענין אחר. ואותם הדברים שהיו מתקשים לעינינו, והמכשילים את הרשעים להיות פוקרים, הם עצמם יהיו המגלים לנו האמת הזו, והמודיעים לנו הייחוד האמיתי הזה בכל דרכיו, כמו שנתבאר. נמצא שתי הבחנות יש לנו בזה, פירוש, בעניין הרע הנראה עתה בעולם. האחד הוא, שאינו יוצא מרשות אחר ח"ו שיוכל להתקיים נגדו. והשנית היא, שסופו יהיה טוב... אך עוד נדע, שאפילו זה הרע לא היה רשות בפני עצמו, אלא שהוא יתברך שמו, שהוא כל יכול, יכול לעשות גם זה מה שהוא כביכול הפכו, ונראה על ידו שלמותו הגדול. והרע אינו רשות אחר ח"ו, אלא דבר נברא ממנו, עד שיראו הנמצאים את ההפך, ולא יחשבו שיש הפך אחר, כי אין הפך אלא מה שהוא הפך. וכשראו ההפך, וגם ראו שאינו כלום, אלא נברא ממנו יתברך שמו, הרי ידעו השלמות והייחוד בברור, ונדע פתיות הרשעים הכופרים".

נספח י, להערה 137:

כתב מרן הרב זצ"ל (שמונה קבצים, א תשיג):

"קטני אמנה הם הטיפשים שבעולם. כי על מי נופלת היא האמונה? על פלאות טוב גדולת אור אין סוף. ומה יסכון לאדם לתן גבול וקצב לאמר עד כאן יאמין ולא יותר?! על כן כל יסוד החיים הרוחניים וגבורתם העליונה, תלוי בכח אמונה שאין לה סוף ותכלית כלל, אמונה במקור יסוד מקור-הכל, באין מדה וקצבה. והיא מעוררת את כל החיים ואת כל הטוב בעולם, והיא משתלשלת בכמה השתלשלויות, יורדת ומתלבשת בכמה לבושים והסברות, עד אשר היא נעשית לתוכן של האמונה המתהלכת עם החיים, המבססת בסיסים לדתי קודש, ומחוללת תכונות של יראת שמים וחכמת אלהים בעולם".

ועוד כתב (שם, פסקה תשסה):

"לפעמים ימצא כופר, שיש לו אמונה חזקה, פנימית, מאירה, נובעת ממקור הקדושה העליונה, יותר מאלפי מאמינים קטני אמנה. דבר זה נוהג באישים פרטיים וכן בדורות, ועל כולם נאמר "צדיק באמונתו יחיה"."

ונמסר בשמו מפי ר' אליעזר לביא (שבחי הראי"ה, עמ' 370) "כי אמנם הצדיקים היו באמת צדיקים לכל דבר, אלא שביחס לבניין לא האמינו שאמנם הארץ הנבנית קמעא קמעא - היא מאותות אתחלתא דגאולה ביד ד'".

השגות הרמב"ן לספר המצוות לרמב"ם שכחת העשין

מצוה רביעית, שנצטוינו לרשת הארץ אשר נתן האל יתברך ויתעלה לאבותינו לאברהם ליצחק וליעקב ולא נעזבה ביד זולתנו מן האמות או לשממה. והוא אמרו להם (מסעי לג נג): "והורשתם את הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת אתה והתנחלתם את הארץ".

ונכפל כזה הענין במצוה זו במקומות אחרים כאמרו יתברך (דברים א ח) "באו ורשו את הארץ אשר נשבעתי לאבותיכם" ופרט אותה להם במצוה זו כלה בגבוליה ומצריה כמו שאמר "ובואו הר האמרי ואל כל שכניו בערבה בהר ובשפלה ובנגב ובחוף הים" וגו'. שלא יניחו ממנה מקום.

והראיה שזו מצוה, אמרו יתברך בענין המרגלים (שם): "עלה רש כאשר דבר ד' אלהיך לך אל תירא ואל תחת". ואמר עוד (דברים ט כג) "ובשלח ד' אתכם מקדש ברנע לאמר עלו ורשו את הארץ אשר נתתי לכם", וכאשר לא אבו לעלות במאמר הזה, כתוב "ותמרו את פי ד' אלהיכם ולא האמנתם לו ולא שמעתם בקלו" - הוראה² שהיתה מצוה, לא יעוד והבטחה.

וזו היא שהחכמים קורין אותה (סוטה פ"ח מ"ז) "מלחמת מצוה". וכך אמרו בגמרא סוטה (מד ב) אמר רב יהודה: מלחמת יהושע לכבש - דברי הכל חובה. מלחמת דוד להרוחה³ - דברי הכל רשות. ולשון ספרי (דברים יז יד): "וירשתה וישבת בה" - בזכות שתירש תשב.

ואל תשתבש ותאמר כי המצוה הזאת היא המצוה במלחמת שבעה עממים שנצטוו לאבדם, שנאמר (דברים כ יז) "החרם תחרימם". אין הדבר כן. שאנו נצטוינו להרוג האמות ההם בהלחמם עמנו ואם רצו להשלים נשלם עמם ונעזבם בתנאים ידועים, אבל הארץ - לא נניח אותה בידם ולא ביד זולתם מן האמות בדור מן הדורות.

וכן אם ברחו האמות ההם מפנינו והלכו להם, כמאמרם (דברים רבה, שופטים, ה יד) "הגרגשי פנה והלך לו, ונתן להם הקדוש ברוך הוא ארץ טובה כארצם זו אפריקי"⁴, נצטוינו אנחנו

¹ ציטוט הפסוק במקור לא מדויק, וזו לשון הפסוק: "ראה נתתי לפניכם את הארץ באו ורשו את הארץ אשר נשבע ד' לאבותיכם לאברהם ליצחק וליעקב לתת להם ולזרעם אחריהם".

² כמו לומר: מכאן ראייה כו'.

³ ופירש רש"י שם בד"ה ומלחמת בית דוד: "שנלחם בארם צובה להוסיפה על ארץ ישראל, ובשאר סביבותיה להעלות לו מנחה ומס עובד".

⁴ כדי להבין את דברי המדרש יש לפתוח במדרש הקודם לאלו הדברים, וזו לשון המדרש (שם) באות י"ג: דבר אחר: "ותגזר אומר". אמר רבי יהושע דסיכנין בשם רבי לוי: כל מה שגזר משה הסכים הקדוש ברוך הוא עמו, כיצד? כו' הקדוש ברוך הוא אמר לו שילחם עם סיחון, שנאמר (דברים ב): "והתגר בו מלחמה". והוא לא עשה כן אלא "ואשלח מלאכים" וגו'. אמר לו הקדוש ברוך הוא: כך

לבוא בארץ ולקבש המדינות ולהושיב בה שבטינו. וכן אחרי הכריתנו את העממים הנזכרים, אם רצו אחר פן שבטינו לעזב את הארץ ולקבש להם את ארץ שנער או את ארץ אשור וזולתם מן המקומות - אינם רשאים, שנצטוינו בכבושה ובישיבתה. וממאמרם (סוטה שם) "מלחמת הושיע לקבש" תבין כי המצוה הזו היא בכבוש.

וכן אמרו בספרי (ס"פ עקב) "כל המקום אשר תדרוך פן רגלכם בו לכם נתתיו כאשר" וכו', אמר להם: כל המקום שתכבשו חוץ מן המקומות האלו הרי הוא שלכם או רשות בידם לקבש חוצה לארץ עד שלא יכבשו ארץ ישראל? תלמוד לומר: "וירשתם גוים גדלים ועצמים" ואחר כך "כל המקום אשר" וכו'. ואמרו: ואם תאמר מפני מה כבש דויד ארם נהרים וארם צובה ואין מצות נוהגות שם? אמרו: דוד עשה שלא פתורה. התורה אמרה משתכבשו ארץ ישראל תהיו רשאים לקבש חוצה לארץ והוא לא עשה כן. הרי נצטוינו בכבוש בכל הדורות.

ואומר אני, כי המצוה שהחכמים מפליגין בה והיא דירת ארץ ישראל, עד שאמרו (ת"כ בהר פ"ה ה"ד) שכל היוצא ממנה ודר בחוצה לארץ? היא בעיניה כעובד עבודה זרה שנאמר (שמואל א כו ט): "כי גרשני היום מהסתפח בנחלת ד' לאמר לך עבד אלהים אחרים" וזולת זה הפלגות גדולות שאמרו בה - הכל הוא ממצות עשה הזה שנצטוינו לרשת הארץ ולשבת בה.

אם כן היא מצות עשה לדורות, מתחייב כל יחיד ממנו ואפלו בזמן גלות, כידוע בתלמוד במקומות הרבה. ולשון ספרי (ראה יב ט): מעשה ברבי יהודה בן בתירה ור' מתיא בן חרש ור' חנניה בן אחי ר' יהושע ור' נתן שהיו יוצאים חוצה לארץ והגיעו לפלטיה וזכרו את ארץ ישראל וזקפו את עיניהם וזלגו דמעותיהן וקראו וקראו המקרא הזה: "וירשתה וישבת בה ושמרת לעשות"⁵, אמרו: ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצוות שבתורה.

התייחסות הרצי"ה לדברי הרמב"ן

"מדוע באמת לא מנה הרמב"ם במניין המצוות את מצות כיבוש ארץ ישראל? השיב על כך הרב אבא ז"ל ואמר, - שמה שהרמב"ם לא מנאה במניין המצוות, אינו משום שהיא פחות ממצוות אחרות, אלא אדרבא, מפני שמצווה זו היא יותר מן המצוות הנמנות. שהרי

אמרת לך להילחם עמו ואתה פתחת בשלום, חייך שאני מקיים גזרתך, כל מלחמה שיהו הולכים לא יהו פותחים אלא בשלום, שנאמר: "כי תקרב אל עיר"⁶ וגו'. עד כאן לשון המדרש באות י"ג. וכעת נצטט את אות י"ד במלואה: "מי קיים הפרשה הזאת? יהושע בן נון. אמר רבי שמואל בר נחמן: מה עשה יהושע? היה פורש דאטגמא בכל מקום שהיה הולך לכבוש, והיה כתוב בה: מי שמבקש לילך - ילך לו, ומי שמבקש לעשות שלום - יעשה, ומי שיבקש לעשות מלחמה - יעשה. מה עשה הגרגשי? פנה והלך לו מלפניה ונתן לו הקדוש ברוך הוא ארץ יפה כארצו זו אפריקי. הגבעונים שהשלימו עשה להם יהושע שלום, אבל שלושים ואחד מלכים שבאו להילחם עמו, הפילם הקדוש ברוך הוא בידו, מניין? שנאמר (דברים ג): "ונכהו עד בלתי השאיר לו שריד."⁷

⁵ זוהי טעות סופר, והמעין במדרש ימצא טעות סופר אחרת, והפסוקים המדויקים הם כדלהלן: "וירשתם אתה וישבתם בה; ושמרתם לעשות את כל החקים" (דברים יא לא-לב).

הרמב"ם מבאר בשורשיו לספר המצוות (שורש רביעי) שמצוות כלליות, שהן כוללות את כל התורה כולה הן לא נמנות במניין. מצוות כיבוש הארץ ויישובה, היא מצווה כוללת, שהרי עיקר קיום כל התורה כולה וכל מצוותיה הוא דווקא בארץ ישראל (עין ספרי דברים יא יז). המעייין בספר המצוות לרמב"ם, מצות עשה קנג, יוכל לראות איך הבין הרמב"ם את ישוב ארץ ישראל כשורש לכל המצוות. וכן באור החיים הקדוש, סוף פרשת נצבים (דברים ל כ): "כי ישיבת הארץ היא מצווה כוללת כל התורה". היא מצווה שורשית ויסודית שעומדת מעל כל המצוות ולכן הרמב"ם לא מְנַאָּה" (מתוך התורה הגואלת (תשנ"א) חלק ד, עמ' ל-לא).

פתחת הנצי"ב לחומש בראשית

זה הספר הנקרא ספר בראשית, נקרא בפי הנביאים ספר הישר, כדאיתא במסכת עבודת כוכבים (כה א) על שני מקראות: בספר יהושע (יג) "הלא היא כתובה על ספר הישר", ובספר שמואל ב (א יח) "ויאמר ללמד בני יהודה קשת הנה כתובה על ספר הישר". ומפרש ר' יוחנן: זה ספר אברהם יצחק ויעקב שנקראו ישרים, שנאמר (במדבר כג י): "תמת נפשי מות ישרים".

ויש להבין הטעם, למה קרא בלעם את אבותינו בשם "ישרים" ביחוד ולא 'צדיקים' או 'חסידים' וכדומה. וגם, למה מכונה זה הספר ביחוד בכינוי 'ישרים'. ובלעם התפלל על עצמו שיהא אחריתו כמו בעלי זה הכינוי.

והענין, דנתבאר בשירת האזינו על הפסוק (דברים לב ד) "הצור תמים פעלו" [פי כל דרךיו משפט, אל אמונה ואין עול], צדיק וישר הוא" דשבח 'ישר' הוא נאמר להצדיק דין הקדוש ברוך הוא בחורבן בית שני שהיה דור עקש ופתלתול¹. ופירשנו שהיו צדיקים וחסידים ועמלי תורה אך לא היו ישרים בהליכות עולמם², על כן, מפני שנאת חנם שבליבם זה את זה, חשדו

ביאור נחלת צבי

¹ להלן מדרשים המתארים את החורבן והמזכירים פסוק זה: "וכשנתפס רבי חנינא בן תרדיון למינות, גזרו עליו לשריפה, ועל אשתו להריגה, ועל בתו לישב בקובה של זונות. אמר להם: מה גזרו על אותה עניה? אמרו לו: להריגה. קרא עליה: "צדיק ה' בכל דרכיו וחסיד בכל מעשיו", "הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט, אל אמונה ואין עול, צדיק וישר הוא" (שמחות ח יב). "...וכשבא מן המלחמה ציווה להוציא, וסרקו את בשרו במסרקות של ברזל, ובכל סריקה וסריקה שהיו סורקין היה אומר רבי עקיבא: "צדיק הוא ה'", "הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט, אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא" (אוצר מדרשים (אייזנשטיין), עשרה הרוגי מלכות).

² כתב הנצי"ב בהעמק דבר (דברים לב ד): "אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא". שבחים הללו מכוונים להצדיק פעולת ה' בשני חורבנות כאשר יבואר, "אל אמונה ואין עול" - נגד חורבן ראשון ושני, "צדיק וישר הוא" - נגד חורבן ראשון ושני, כאשר יבואר עוד". עד כאן. עוד כתב הנצי"ב בהעמק דבר (שם פס' ה): "והנה ידוע דחורבן ראשון היה בשביל עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים שהיה להכעיס להקב"ה, וחורבן בית שני חרב מפני שנאת חנם, וביארנו בספר במדבר (לה לד) שהיו עוסקים בתורה ועבודת ד', אך היה רוב שפיכות דמים לשם שמים, שהיו דנים את העובר על איזה דבר שהוא צדוקי ומסור ומורידין וכדומה ("המינין והמסורות והמומרים - היו מורידין ולא מעלין" - עיין ע"ז כו ב), ובה נעשה הנהגתם מקולקלת מאוד - והכל לשם שמים. וכאן הקדים להצדיק את פעולת ד'... ועל דור חורבן בית שני אמר "דור עקש ופתלתול" - שהוא הולך בעקשות ותועה מדרך השכל, ומפותל הרבה, מעורב ומסובך - מעשים טובים עם מעשים רעים, וקשה להפריד הטוב מן הרע, באשר הרע נעשו לשם שמים" (ובדומה לזה כתב בהרחב דבר, במדבר לה לד, עיין שם).

את מי שראו שנוהג שלא כדעתם ביראת ד' שהוא צדוקי³ ואפיקורס⁴ ובא על ידי זה לידי שפיכות דמים בדרך הפלגה ולכל הרעות שבעולם עד שחרב הבית. ועל זה היה צידוק הדין, שהקדוש ברוך הוא ישר הוא, ואינו סובל צדיקים כאלו אלא באופן שהולכים בדרך הישר גם בהליכות עולם ולא בעקמימות אף על גב שהוא לשם שמים, דזה גורם חורבן הבריאה והריסות ישוב הארץ⁵.

וזה היה שבח האבות, שמלבד שהיו צדיקים וחסידים ואוהבי ד' באופן היותר אפשר - עוד היו ישרים. היינו שהתנהגו עם אומות העולם - אפילו עובדי אלילים מכוערים - מכל מקום היו עמם באהבה וחשוד⁶ לטובתם, באשר היא קיום הבריאה; כמו שאנו רואים כמה השתטח אברהם אבינו להתפלל על סדום אף על גב שהיה שונא אותם ואת מלכם תכלית שנאה עבור רשעתם כמבואר במאמרו למלך סדום⁷ - מכל מקום חפץ בקיומם.

ביאור נחלת צבי

³ צדוקים - כת שהייתה פעילה בימי בית המקדש השני שפירשה את התורה שבכתב שלא כמסורת הפרשנית הפרושית, שנכתבה לבסוף במשניות על ידי רבי יהודה הנשיא (וראה אבות דרבי נתן פרק ה, ומשנה יומא א ה).

⁴ אפיקורוס כמשמעותו בחז"ל הינו יהודי-נוצרי, כידוע, שראשוני הנוצרים היו יהודים (רבי אליעזר אומר: הוי שקוד ללמוד תורה, ודע מה שתשיב לאפיקורוס. אמר רבי יוחנן: לא שנו אלא אפיקורוס נכרי, אבל אפיקורוס ישראל - כל שכן דפקר טפי" (סנהדרין לח ב ועיין שם צט ב). פירש רש"י: כדי שתדע להשיב לאפיקורוס - "הבא להביא ראיה מן התורה לדברי המינים". כל שכן דפקר טפי - "שהרי הכיר וכפר ומתוך כך מדקדק ולא תוכל להשיבו דבר המקובל לו" (ועיין ברכות כח ב - "ברכת המינים ביבנה תקנוה").

⁵ כתב הרצי"ה קוק זצ"ל במכתבו לראשי אגודת ישראל בתשובה על הזמנתו לכנסיה הגדולה: "...כיצד יתכן להשתתף בתעמולה זו, בשם התורה והמצווה, של אותו גוף ציבורי אשר מאז היותו הוא מרבה פירודים בישראל ועושה את תורת ד' היחידה ומיוחדת, הנתונה אל הגוי האחד בארץ, כאילו היא שתי תורות וכהנה וכהנה. כשהוא דוגל בבדלנות הרסנית זו, אשר רבן של ישראל הנצי"ב זצ"ל פסק עליה שהיא קשה כחרבות לחיי עם ד'... אשר אדוני אבי מו"ר הרב זצ"ל הורה בימיו האחרונים לפני העלותו לגנוי המרומים, כי אין שום דבר המצדיק פירודים בישראל וכי דרך הפירוד כמו שהוא בעצמו, יסודו בכפירה, כן הוא מביא ומרבה כפירה. לעומת דברי חז"ל הקדושים, כי גדול השלום שאפילו השם הנכתב בקדושה נמחה כדי להטיל שלום וכי אפילו כשעובדים עבודה זרה ושלום ביניהם אין מידת הדין יכולה לשלוט בהם".

⁶ הזדרזו.

⁷ ויאמר מלך סדם אל אברם תן לי הנפש והרכש קח לך; ויאמר אברם אל מלך סדם הרמתי ידי אל ה' אל עליון קנה שמים וארץ; אם מחוט ועד שרוף נעל ואם אקח מפל אשר לך ולא תאמר אני העשיתי את אברם; בלעדי רק אשר אכלו הנערים וחלק האנשים אשר הלכנו אתי עיר אשכל וממרא הם יקחו חלקם" (בראשית יד כא-כד). "וגם לא רצה אברהם להחשיבו כלל ולעשות עמו התרועעות" (העמק דבר שם, פס' כג).

וברבה פרשת וירא (בראשית רבה מט ט) איתא על זה שאמר הקדוש ברוך הוא לאברהם אבינו "אֶהְבֶּתָּ צְדָק וְתִשְׁנֶא רָשָׁע" (תהלים מה ח): אהבת להצדיק את בריותי ותשנא להרשען. עד כאן וכו'⁸. והיינו ממש כ"אַב הַמּוֹן גּוֹיִם" (בראשית יז ה), שאף על גב שאין הבן הולך במישרים - מכל מקום שוחר שלומו וטובו. וכן הוצק חן ודרך ארץ נפלא על דבר אברם את לוט כמו שנתבאר פרשת לך⁹.

וכן ראינו כמה נח היה יצחק אבינו להתפייס ממשנאיו ובמעט דברי פיוס מאבימלך ומרעיו נתפייס באופן היותר ממה שבקשו ממנו, כמבואר במקומו¹⁰. ויעקב אבינו, אחר שהיטב חרה לו על לבן שידע שביקש לעקרו - לולי ד' - מכל מקום, דיבר עמו דברים רכים עד שאמרו על זה בבראשית רבה (פרשה עד אות י) קפדותן של אבות ולא ענותנותן של בנים, עיין

ביאור נחלת צבי

⁸ לשון המדרש: "אמר לו הקדוש ברוך הוא: אברהם, "אהבת צדק ותשנא רשע" - אהבת לצדק את בריותי. "ותשנא רשע" - מאנת לחייבן, על כן "משחך אלהים אלהיך, שמן ששון מחבריך". מהו "מחבריך"? מִנְחָ וְעַד אֲצֶלְךָ עֶשְׂרֵה דוֹרוֹת וּמְכוֹלֵם לֹא דִבְרַתִּי עִם אֶחָד מֵהֶם אֵלֶּא עִמָּךְ: "ויאמר ה' אל אברם לך לך"⁹ (בראשית יב א).

⁹ עיין העמק דבר, בראשית יג ח-ט.

¹⁰ "וְאַבְיִמֶלֶךְ הִלֵּךְ אֵלָיו מִגְרָר וְאַחֲזֵת מְרַעְהוּ וּפִיכַל שָׂר צָבָאוּ; וַיֹּאמְרוּ אֵלָהֶם יִצְחָק מִדּוֹעַ בְּאַתֶּם אֵלָי וְאַתֶּם שְׂנֵאתֶם אֹתִי וְתִשְׁלַחֲנִי מֵאֶתְכֶם; וַיֹּאמְרוּ רָאוּ רְאִינוּ כִּי הָיָה ה' עִמָּךְ וְנֹאמַר תְּהִי נָא אֵלָה בִּינֹתֵינוּ בִּינֵינוּ וּבִינֶךָ וְנִכְרַתְהָ בְרִית עִמָּךְ; אִם תַּעֲשֶׂה עִמָּנוּ רָעָה כַּאֲשֶׁר לֹא נִגְעָנוּךְ וְכַאֲשֶׁר עֲשִׂינוּ עִמָּךְ רַק טוֹב וְנִשְׁלַחְךָ בְּשָׁלוֹם אֶתְהָ עֵתָה בְרוּךְ ה'; וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתָּה וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ; וַיִּשְׁכְּמוּ בְּבֶקֶר וַיִּשְׁבְּעוּ אִישׁ לְאָחִיו וַיִּשְׁלַחֲם יִצְחָק וַיִּלְכוּ מֵאֶתּוֹ בְּשָׁלוֹם" (בראשית פרק כו כו-לא). ופירש בהעמק דבר (שם פס' ל) "ויעש להם משתה": "כדרך הצדיקים להתפייס בנקל, ולהימצא למי שמבקש שלום". עד כאן. ועוד פירש את המילים "וילכו מאתו בשלום": "יותר ממה שבקשו ממנו שלא יעשה עמם רעה, אלא גם הוסיף אהבה ושלום, ועיין בפתחת הספר הלז" (פס' לא).

שם¹¹, ונתפייס עמו מהר¹². וכן הרבה למדנו מהליכות האבות בדרך ארץ, מה ששייך לקיום העולם המיוחד לזה הספר, שהוא ספר הבריאה, ומשום הכי נקרא כמו כן "ספר הישר" על מעשה אבות בזה הפרט.

ובלעם, בשעה שהיה רוח הקודש עליו, לא היה יכול להתפלא על רוע מעשיו שאינו צדיק וחסיד כאברהם יצחק ויעקב, אחרי¹³ שהוא נביא אומות העולם וראשו במקור הטומאה, אכן התפלא על רוע הילוכו בדרך ארץ, שאם שראוי היה לו לשנוא את ישראל תכלית שנהא באשר שהמה בני אברהם יצחק ויעקב וראשם במקור הקדושה, אבל מכל מקום לא היה

ביאור נחלת צבי

11 "ו"יחר ליעקב וירב בלבן". רבי עזריה בשם ר' חגי ור' יצחק בר מרון ותני לה בשם ר' חנינא בר יצחק: קפדנותן של אבות ולא ענוותנותן של בנים ("כלומר, שאני בוחר בקפדנות האבות, שאפילו בשעת הכעס והמריבה כלכלו את דבריהם באופן נאות יותר ממה שדיברו הבנים בענוה וריצוי" [פירוש מדרש רבה המבואר, לרב בנימין רונשטרן - וכן להלן בסוגריים]). קפדנותן של אבות מניין? "ו"יחר ליעקב וירב בלבן, ויען יעקב ויאמר ללבן מה פשעי ומה חטאתי כי דלקת", דא את סבור שמא מכות או פצעים יהיו שם ("כאן, לאחר ששמעת את תחילת הדברים אתה חושב שיהיו שם מכות ופצעים"), אלא דברי פיוסים, יעקב מפייס את חמיו ("מוכיחו בדברי פיוס"): "כי מששת את כל כלי מה מצאת מכל כלי ביתך", אמר רבי סימון: בנהג שבעולם חתן שהוא דר אצל חמיו אפשר לו שלא ליהנות אפילו כלי אחד? אפילו סכין אחד? ברם הכא "מששת את כל כלי [מה מצאת מכל כלי ביתך]" - אפילו מחט, אפילו צינורא ("כלי קטן שטוים בו הנשים") לא מצאת. ולא ענוותנותן של בנים - מדוד, שנאמר (שמואל א כ): "ויברח דוד מניות ברמה" ("לאחר שברח דוד משאול ביקש מיונתן שיצילו מאביו שהוא רודפו בחינם, ואף על פי שאמר זאת בלשון ענוה ותחנונים") ויבא ויאמר לפני יונתן מה עשיתי מה עוני ומה חטאתי לפני אביך כי מבקש את נפשי", מזכיר שפירות דמים בפיוסו ("הרי הוא מבזה ופוגם בכבודו של שאול שהוא מבקש לשפוך דם בחינם, והיה די שיאמר ליונתן שהוא רודף אחריי") מילי דקטלא ("והוא חוזר ואומר שרצונו של שאול היה להרגו"), ברם הכא "כי דלקת אחריי" ("אבל כאן לא הוכיח יעקב את לבן שרצונו היה להורגו - בשביל שלא לביישו אף על פי שזאת הייתה כוונת לבן כשרדף אחריי").

12 "ו"יאמר יעקב לאחיו לקטו אבנים ויקחו אבנים ויעשו גל ויאכלו שם על הגל" (בראשית לא מו). וכתב הנצי"ב בהעמק דבר שם: "פירש רש"י על פי המדרש דלאחיו היינו בניו, דאי אפשר לפרש אחיו כמו לעיל "נגד אחי ואחיק", וכן להלן "ויקרא לאחיו", שאין דרך ארץ לבקש אנשים חשובים ללקט אבנים לאכילה, אלא על כורחך המה בניו. ועדיין צריך טעם למה באמת לא ציווה לעבדיו ושפחותיו לעשות כן, ותו למאי כתיב "לאחיו", ולא 'לבניו'? אלא בשביל שהיה בזה העניין מידת יעקב לשבת בטח ושלום עם אנשים, ואף על גב שלבן הקניטו הרבה, ובפרט בסוף דבריו אמר "כל אשר אתה רואה לי הוא" - מכל מקום לא חש יעקב לזה, וביקש לרדוף אחר השלום ולעשות לגימה לקרב את לבבו, ורצה עוד להרגיל בניו למידה זו הנפלאה, על כן ציווה אותם ללקט אבנים לשם כך, ואם היה אומר 'בני לקטו אבנים', לא היה נקלט בלבבם דרך מוסרי בזה, ואמרו בליבם כי עושים בצווי אביהם, על כן קרא: אחי לקטו אבנים, להגיד יושר מדה זו שגם בלי גזרת אב, יפה לנו לאחוז במידה המיישבת לבטח".

13 כמו 'מאחר'.

ראוי לפניו לבקש לעקור אומה שלימה ואינו דרך ישרה בקיום העולם, ועל זה צעק "תמות נפשי מות ישרים", היינו מקיימי הבריאה.

ובזה יבואר הא דאיתא בסנהדרין דף ק"ה א': אם "תמות נפשי מות ישרים" - תהא אחריתי כמוהו, ואם לאו - "הנני הולך לעמי", ופירש רש"י: "מיתת עצמי"¹⁴. ולא נתבאר איך מרומז זה ב"מות ישרים". וגם מה שמסיים: ואם לאו - הנני הולך לעמי - אינו מרומז בזה המקרא כלל. אלא כמו שכתבנו, והכי קאמר: אם תמות נפשי מות ישרים, היינו, שלא ארצה באבדן אנשים אז - תהי אחריתי כמוהו. ואם לאו, היינו, אחר¹⁵ שארצה לאבד את ישראל, כמו דכתיב "לכה איעצך" וגו' אז "הנני הולך לעמי" - באבדן כמו כל עמי¹⁶.

ובדברינו נתיישב יפה על מה נקרא זה הספר הישר שהוא ספר הבריאה.

כשולי הנצי"ב:

סיפר הרב אהרון סולובייצ'יק (משיקגו) על הראי"ה קוק זצ"ל (מובא בספר פסקי מרן, עמ' 45, על פי הספר 'ילד שעשועים'):

"היו תלמידים בוואלאז'ין שהיו פעילים, פעילים גדולים. כשהם שמעו שהיו תלמידים מובהקים שביקשו רשות ללבוש תפילין כל היום וקיבלו תשובה שלילית, אבל תלמיד חדש בן תשע עשרה שרק עכשיו הגיע וקיבל רשות, הייתה להם טינה גדולה כלפיו. הם הרגישו שלא נהגו עם התלמידים האחרים באופן מוצדק. הם היו פעילים, לכן הם הגיעו לחדרו של הנצי"ב ומחו. אמר להם הנצי"ב: "רב אברהם איצ'לה (כך קרא לו) הוא גאון וצדיק, ולגביו, אין ענין של יוהרא ללבוש תפילין כל היום". אמרו לו התלמידים: "ומה עם זה? ומה עם זה? הלא גם הם גאונים וצדיקים?" הנצי"ב חשב כמה רגעים ואמר: "המה שרצו רשות הם גם

ביאור נחלת צבי

¹⁴ להלן הגמרא עם פירוש 'חברותא': "ואף אותו רשע (בלעם) נתן סימן בעצמו, אם יהיה לו חלק לעולם הבא. שכך אמר (במדבר כג י'): "תמות נפשי מות ישרים" ותהי אחריתי כמוהו". כלומר: אם "תמות נפשי מות ישרים" - שאמות מיתת עצמי, על מיטתי - תהא אחריתי כמוהו - כמו עם ישראל, שיהיה לי חלק לעולם הבא. ואם לאו - אם לא אמות מיתה טבעית - "הנני הולך לעמי" (שם כד יד), לגיהנם".

¹⁵ בגלל.

¹⁶ והלך בזאת הנצי"ב בפירושו בדרכו של רבי מאיר הלוי אבולעפיה בספרו 'יד רמה', וזו לשונו (שם): ואף אותו רשע נתן סימן בעצמו שחסידי אומות העולם יש להן חלק לעולם הבא, ורשעיהן אין להם חלק, אמר: "תמות נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמוהו" - אם "תמות נפשי מות ישרים" - שאפטר מן העולם בלא עוון - תהי אחריתי כמוהו בישראל, ומינה - ואם לאו, אני "הולך לעמי" - שיהא חלקי כחלק עמי, והיינו דאמר ליה לבלק "ועתה הנני הולך לעמי" - מאחר שאני משיאך עצה להכשיל את ישראל יודע אני שסופי לילך לעמי.

פתיחת הנצי"ב לחומש בראשית

גאונים וצדיקים. אבל רב אברהם איצ'לה הוא לא רק גאון וצדיק, הוא גם ישר. "ועשית הטוב והישר בעיני ד' אלהיך". הוא גם ישר". זה הסיפור ששמעתי מאדם גדול". עד כאן. ואמר שם שהמקור לדברי הנצי"ב זו הגמרא בתענית טו ע"ב, עיין שם.

פרק ל"ב מספר 'אם הבנים שמחה'

הקדמה

פרק ל"ב בספר הקדוש 'אם הבנים שמחה', לקדוש הרב יששכר שלמה טייכטל הי"ד, הינו מרכזי ביותר מבין פרקי הספר, ואשרי המשננו. להלן דָרָשׁ על דרך הרמוז, הקושר בין המילים "אֲבִירֵי לֵב" בפסוק, לפרק ל"ב בספר 'אם הבנים שמחה'.

אמר הנביא (ישעיהו מו יב-יג): "שְׁמָעוּ אֵלַי אֲבִירֵי לֵב הַרְחוּקִים מִצְדָּקָה; קִרְבַּתִּי צְדָקְתִּי לֹא תִרְחָק וּתְשׁוּעָתִי לֹא תֵאָחֵר וְנִתְתִּי בְצִיּוֹן תְּשׁוּעָה לְיִשְׂרָאֵל תִּפְאָרְתִּי". ופירש רש"י בדיבור המתחיל **אבירי לב**, וזו לשונו: "אשר אמצתם לבבכם ונדבקתם בי". ובדיבור המתחיל **הרחוקים מצדקה** כתב: "אשר ארכו לכם הימים ולא הראיתי אתכם צדקתי לגאול".

והאלשיך הקדוש הרחיב ביאורו וכתב: "שמעו אלי אבירי לב" וכו'. חזר להבטיח על הגאולה. ומדבר עם הצדיקים אבירי לב מלהרהר באמונה ואליהם יאמר: "שמעו אלי אבירי לב" הרחוקים מלקבל הטובה מפאת צדקה, כי בזכותם אתם כדאים לקבלה, ומה שתשמעו ותאמינו לי באבירות לב מלהרהר, הלא הוא, כי בגלות הראשון "קרבתי צדקתי", שהיא עד מלאת לבבל שבעים שנה בלבד, ועל כי דניאל טעה וחשב שנתרחק הזמן עד העמידו יתברך על האמת, כך מעתה עשה כן ואמר "לא תרחק". ועל גלות מדי אמר "ותשועתי לא תאחר", וכך היה, כי בי"ב לניסן הייתה הגזרה בין המלך והמון, וביום י"ו לחודש תלו אותו על עץ, ואין צריך לומר ריחוק כי אם אפילו איחור לא היה, וזהו "לא תאחר". ועל גלות יון שהיה בְצִיּוֹן ממש אמר "ונתתי בציון תשועה". ועל העתידה אמר "לישראל תפארתתי", כי אז תהיה לישראל תפארתו יתברך, כי אז יתקיים מאמרו יתברך "מעשה ידי להתפאר" (ישעיה ס כא) ואומרו "ובְיִשְׂרָאֵל יִתְפָּאֵר" (שם מד כג). עד כאן לשון האלשיך הקדוש.

פרק לב

[א] וכדי לתן איזה השגה מגדל החיוב והמצוה שיש לנו בעבודת האדמה של אדמת ארצנו הקדושה, שהוא עולה על הכל כמעט, אעתיק פה לשון רבינו, איש אלקים, מרן החתם סופר, דשמעתתיו ופסקיו מבדרין בכל יומא בבי מדרשא בכל תפוצות הארץ וזה לשונו בחדושי לסקה דף ל"ו על הגמרא: אמר מר, אתרוג כושי פסול. והתניא כושי פשר. דומה לכושי - פסול. אמר אביי: פי תנן נמי

מתניתין דומה לכושי תנן. רבא אמר לא קשיא, הא לן והא להו. עין שם פרוש רש"י.

[ב] וכתב החתם סופר בזו הלשון:

"דומה לכושי תנן". שמעתי ממורי ורבי הפלא"ה זצ"ל בהא דפליגי רשב"י ור' ישמעאל בברכות (רשב"י ס"ל דאם אדם חורש בשעת חרישה וזורע בשעת זריעה תורה מה תהא עליה. אלא ילמוד תורה ומלאכתו נעשית על ידי אחרים. ר' ישמעאל ס"ל הנהג בהם מנהג דרף ארץ, כדכתיב "ואספת דגנך" וכו' דבשעת חרישה יחרש וכן באינה, ובשעה שהוא פונה ממלאכתו ילמוד תורה. ואמרו שם דהרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידם ואלו שעשו כר' ישמעאל עלתה בידם) ומסקי הרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידם.

אמר הוא ז"ל דהכונה שעשו כרשב"י ולא רשב"י ממש (ר"ל זיא האבען נור נאכגעמאכט רשב"י אבער זיא וארען נכט ביא דיא בחינה פאן רשב"י ממש). דודאי מי שפונתו לשם ה' הבוחן מחשבותיו ויודע עשתנותיו, בודאי יעלה בידם, אלא הם עשו כרשב"י - נדמו לו, ולא בעצם תכוונתיו, על כן לא עלתה בידם. ואמר הינו דאמרו הכא: אתרוג הכושי, הינו הצדיק המשנה במעשיו, ככושי המשנה בעורו, הוא פשר. אך דומה לכושי - שרוצה לדמות עצמו לרשב"י - זה פסול, כי לא עלתה ביזו. עד כאן דברי הרב, ו"דברי פי חכם חן".

[ג] מכאן ואילך תוספות דברי תלמידו הפעוט כמוני.

נראה לעניות דעתי, ר' ישמעאל נמי לא אמר מקרא "ואספת דגנך" אלא בארץ ישראל ורב ישראל שרוין, שהעבודה בקרקע גופא מצוה משום ישוב ארץ ישראל ולהוציא פרותיה הקדושים, ועל זה צוה התורה "ואספת דגנך". ובעז זורה גרן השעורים הלילה משום מצוה. וכאלו תאמר: "לא אניח תפלין מפני שאני עוסק בתורה". הכא נמי, לא יאמר: "לא אאסוף דגני מפני עסק התורה". ואפשר, אפילו שאר אמניות שיש בהם ישוב העולם - הפל

בכלל מצוה. אבל כשאנו מפזרים בעונות הרבים בין אומות העולם, וכל שמרבה העולם ישוב, מוסיף בעבודת ה' חרפן (עין בתשובותיו חלק יו"ד סי' קל"ח ושל"ה סוף הלכות ספה בזה), מודה ר' ישמעאל לרשב"י (דלא יעסק בישוב העולם, רק בתורה) ועל זה אנו סומכין על ר' נהוראי בסוף קדושין: "מניח אני כל אמניות שבעולם ואיני מלמד בני אלא תורה". הינו בחוץ לארץ, וכנ"ל.

והינו דמחדש רבא באתרוג הכושי: אפילו אינו נדמה, אלא כושי ממש - שהוא צדיק גמור כרשב"י וחבריו האמתיים, מפל מקום: הא לן והא להו, הינו לבניי בכל שהוא בחוץ לארץ - כשר לעשות כרשב"י שלא לעסק בישוב הארץ, רק ללמד תורה, ולבני ארץ ישראל פסול, דבעי ישוב ארץ ישראל על ידי ישראל. עד כאן דבריו הקדושים.

[ד] והדברים מבהיל כל רעיון, עד כמה הוקיר רבינו מלאכת ישוב הארץ עד דקפסיק ותני דבארץ ישראל אסור לעשות כר' נהוראי וכרשב"י וחבריו - ללמד רק תורה ולנטש את הארץ, רק החיוב לעשות כר' ישמעאל - לעסק בישוב הארץ מפני שזה גופא מצוה, והמשיל לזה פאלו תאמר "לא אניח תפלין מפני שאני עוסק בתורה", הכא נמי - לא יאמר "לא אאסף דגני מפני עסק התורה", וכן בשאר אמניות שיש בהם ישוב העולם, הכל בכלל מצוה זו, שכה פסק ראש הפוסקים, מגדולי פוסקים האחרונים פרבנו החתם סופר, שנתקבלו פסקיו כמשה מפי הגבורה, ומאן ספין ומאן יהיר ומאן רקיע לזלזל בדבר שרבינו החתם סופר הגביה ערכו כל כך למעלה ראש עד שהשוה עבודת האדמה בארץ ישראל למצות עשה דתפלין, שאדם הישראלי מניח בכל יום ובלא מצות עשה דתפלין אינו בר ישראל כלל והוא מן היורדין ואינם עולים, כמבאר בראש השנה.

על כן בושה וכלמה יכסה פניהם של אלו המזלזלים במצות עשה דישוב הארץ בטעמים בדויים ודחויים, ודבריהם בטלים ומבטלים נגד דברי רבינו החתם סופר ז"ל ולית צריך לאשגח בהן, כלל וכלל לא. ודוק.

פרק לב המבאר

[פסקה א] **וכדי לתן איזה השגה** [המחשה] **מגדל החיוב והמצוה שיש לנו בעבודת האדמה של אדמות ארצנו הקדושה שהוא** [-אותו חיוב] **עולה** [בחשיבותו] **על הכל** [כל המצוות] **כמעט** [מהמשך דבריו אפשר לומר שכיוון לכלול לצד מצוות עבודת האדמה גם את מצוות ישוב הארץ, שאם כי בפשטות אינה נדחית מפני ע"ז, ג"ע ושפכ"ד, הרי שעל הדר בחוץ לארץ אמרו חז"ל שנחשב כעובד עבודה זרה ("כל הדר בחו"ל - כאילו עובד עבודת כוכבים" (כתובות קי ב)); וצא וראה את אסתר, שנבעלה לאחשוורוש, כאשר מה שעמד ברקע הוא הרצון לבנות את בית המקדש ("ויאמר לה המלך לאסתר המלכה מה בקשתך עד חצי המלכות ותעש", "חצי המלכות" ולא כל המלכות, ולא דבר שחוצץ למלכות, ומאי ניהו - בנין בית המקדש" (מגילה טו ב)); וידוע מה שהתירו להיכנס לסכנת נפשות במלחמות ישראל - הכל במסגרת מצוות ירושת הארץ (עיי' מנחת חינוך מצוה תכ"ה ותנ"ד (וסימך "הפה תפה", "והיזה פאשר תריד")); ואפשר לצרף לכל זה מה שהתירו לחתום בשבת על ידי נכרי (שו"ע או"ח שו יא) על מנת לקנות ממנו בית בארץ ישראל], **אעתיק פה לשון רבינו, איש אלקים, מרן החתם סופר, דשמעתתי ופסקיו מבדרין בכל יומא בבי מדרשא בכל תפוצות הארץ וזה לשונו בחדושי לסקפה דף ל"ו** [עמוד א] **על הגמרא: אמר מר, אתרוג כושי פסול. והתניא** [והרי שנינו בברייתא] **כושי כשר. דומה לכושי - פסול. אמר אביי: כי תנן נמי מתניתין דומה לכושי תנן** [יש לשנות במשנתנו כמו הברייתא, שרק הדומה לכושי פסול, אך הכושי עצמו כשר]. **רבא אמר לא קשיא** [מהברייתא על המשנה, אלא] **הא לן והא להו. עין שם פרוש רש"י**. [וזו לשון רש"י: **דומה לכושי -** שגדל כאן והרי הוא שחור; **פסול -** שנדמה הוא, קונטרפא"ט בלעז, אבל כושי עצמו היינו טעם דכשר - דאורחיה הוא; **הא לן והא להו -** לעולם מתניתין כושי נמי פסיל, ולא קשיא, מתניתין - לבני ארץ ישראל שרחוקין מארץ כוש ואינם רגילים בהם, ברייתא - לבני בבל שקרובים לכוש ורגילין בהם, ומכל מקום, בגדל כאן ודומה לכושי - נדמה הוא, ופסול].

[פסקה ב] **וכתב החתם סופר בזה הלשון:**

[על דברי אביי:] **"דומה לכושי תנן", שמעתי ממורי ורבי הפלא"ה זצ"ל** [הוא רבי פנחס לוי איש הורוביץ זצ"ל] **בהא דפליגי** [במה שחלוקים] **רשב"י ור' ישמעאל בברכות** (כלל הדברים בסוגריים העגולים אלו דברי הסבר שהוסיף הרב טייכטל: **רשב"י ס"ל דאם אדם חורש בשעת חרישה וזרע בשעת זריעה - תורה מה תהא עליה** [ומתי יעסקו בתורה?]. **אלא ילמוד תורה ומלאכתו נעשית על ידי אחרים** [גוים, כמבואר שם בגמרא]. [אך] **ר' ישמעאל ס"ל הנהג בהם** ["עם דברי תורה". רש"י שם] **מנהג דרף ארץ** ["שאם תבוא לידי צורך הבריות סופך ליבטל מדברי תורה". רש"י שם], **כדכתיב** (דברים יא יד) **"ואספת דגנך וכו' דבשעת חרישה יחוש וכן באינך** [וכן בשאר הפעולות - בשעת זריעה יזרע, וכן הלאה], **ובשעה שהוא פונה ממלאכתו ילמוד תורה, ואמרו שם דהרבה**

עָשׂוּ כְרֶשֶׁב"י וְלֹא עֲלֵתָה בְיָדָם וְאֵלּוּ שָׁעֲשׂוּ כָר' יִשְׁמַעְאֵל עֲלֵתָה בְיָדָם) וּמִסְקִי (והעירו על זה בגמרא: [הַרְבֵּה עָשׂוּ כְרֶשֶׁב"י וְלֹא עֲלֵתָה בְיָדָם] (הסביר הבן איש חי (בא"ח, נצבים, שנה א, פתיחה): "דהא ודאי אין האדם יכול לעסוק בתורה כל הימים וכל הלילות, כי הרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידם, דמוכרח לעסוק בעסקי עולם הזה, אך צריך שיקבע עתים לתורה ועת לעסק עולם הזה").

אָמַר הוּא ז"ל [הכוונה לבעל ההפלאה] דְּהַכּוֹנֵה שָׁעֲשׂוּ כְרֶשֶׁב"י וְלֹא רֶשֶׁב"י מְמַשׁ (ר"ל זיא האבען נור נאכגעמאכט רשב"י אבער זיא וארען נכט ביא דיא בחינה פאן רשב"י ממש) [תרגום מכון פרי הארץ (הע' 485): "רצונו לומר, הם רק עשו את עצמם רשב"י, אך הם לא היו (באמת) בבחינתו של רשב"י ממש"]. דְּוֹדָאִי, מִי שְׁפֹנְתוֹ לְשֵׁם ה' הַבּוֹחַן מַחְשְׁבוֹתָיו וְיֹדֵעַ עֲשֵׂתָנִיתוֹ [מילה נרדפת למחשבות (ראה תהלים קמו ד)], בְּוֹדָאִי יַעֲלֶה בְיָדָם [לעמול בתורה ולהשליך על ה' יהבם], אֱלֹא הֵם [רק] עָשׂוּ כְרֶשֶׁב"י - נְדָמוּ לוֹ, וְלֹא בַעֲצָם תְּכוּנֹתָיו, עַל כֵּן לֹא עֲלֵתָה בְיָדָם. וְאָמַר [מורי ורבי] הֵינּוּ דְאָמְרוּ הֵכָא אֶתְרוּג הַכוּשִׁי, הֵינּוּ הַצְּדִיק הַמְּשֻׁנָּה בְּמַעֲשָׂיו [לטובה, שהולך בדרכי רשב"י], כְּכוּשִׁי הַמְּשֻׁנָּה בְּעוּרוֹ, הוּא כָּשֶׁר. אֶךְ דּוֹמָה לְכוּשִׁי - שְׂרוּצָה לְדָמוֹת עֲצָמוֹ לְרֶשֶׁב"י - זֶה פְּסוּל, כִּי לֹא עֲלֵתָה בְיָדוֹ. עַד כָּאֵן דְּבָרֵי הַרְבּ [בעל ההפלאה], וְ"דְּבָרֵי פִי חָכָם חוֹן" [כלשון הפסוק בקהלת י יב].

[פסקה ג] מִכָּאֵן וְאֵילָךְ תּוֹסְפוֹת דְּבָרֵי תִלְמִידוֹ הַפְּעוּט כְּמוֹנֵי [הוא החתם סופר].

נִרְאָה לְעֵנִיּוֹת דַּעְתִּי, ר' יִשְׁמַעְאֵל נָמִי [גם] לֹא אָמַר מִקְרָא [דרש את הפסוק] "וְאֶסְפֹּת דְּגַנְךָ" [שיש לעשות כן] אֱלֹא [בכפוף לשני תנאים]: בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְרַב יִשְׂרָאֵל שְׂרוּיָן, שְׁ[אז] הַעֲבוּדָה בְּקִרְקַע גּוֹפֵא מְצוּה מְשׁוּם [מצוות] יִשׁוּב אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְלְהוֹצִיא פְּרוּתֶיהָ הַקְּדוּשִׁים² [כדברי הב"ח הידועים (או"ח, רח): "קדושת הארץ הנשפעת בה מקדושת הארץ העליונה, היא נשפעת גם בפירותיה, שיונקים מקדושת השכינה השוכנת בקרב הארץ כו' ועל כן ניחא שאנו מכניסין בברכה זו "ונאכל מפריה ונשבע מטובה" כי באכילת פירותיה אנו ניזונים מקדושת השכינה ומטהרתה ונשבע מטובתה"], וְעַל זֶה [- מלאכה זו] צְוִתָּה הַתּוֹרָה "אֶסְפֹּת דְּגַנְךָ". וּבַעֲזַ זֹרָה גֵרְן הַשְּׁעוּרִים הַלֵּילָה [מדוע?] מְשׁוּם מְצוּה [כדברי נעמי לרות (ג ב)]: "וְעַתָּה הֲלֹא בַעַז מִדַּעַתְנָנוּ אֲשֶׁר הָיִית אֶת נַעֲרוֹתָיו, הִנֵּה הוּא זָרָה אֶת גֵּרְן הַשְּׁעוּרִים

ביאור נחלת צבי

¹ ראה הערה בסיום הקונטרס.

² ראה לשון הזוהר (ואתחנן רסו א): "זכאה חולקהון דישראל כדין אשתמודען ישראל דאינון בני מלכא קדישא דהא כולהו אתרשימו מניה, אתרשימו בגופייהו ברשימא קדישא, אתרשימו בלבושייהו בעטופייהו דמצוה, אתרשימו ברישייהו בבתי דתפילי בשמא דמאריהון, אתרשימו בידייהו ברצועי דקדושא, אתרשימו במסאנייהו במסאנא דמצוה, אתרשימו לבר בזריעה בחצדא, אתרשימו בבתייהון במזוזה דפתחא, בכלא רשימין דאינון בני מלכא עלאה. זכאה חולקהון".

הַלְיָהּ]. וְכֹאֵלוֹ תֹאמְרוּ: "לֹא אָנִיחַ תְּפִלִּין מִפְּנֵי שְׂאֵנֵי עוֹסֵק בַּתּוֹרָה". הַכֹּא
נְמִי, לֹא יֹאמֵר: "לֹא אֶאֱסֹף דְּגָנִי מִפְּנֵי עֵסֵק הַתּוֹרָה". וְאֶפְשֶׁר, אֶפִּילוֹ
שְׂאֵר אֲמִנְיֹת שֵׁשׁ בָּהֶם יֵשׁוּב הָעוֹלָם - הַכֹּל בְּכֹלֵל מִצְוָה³. אֲבָל כְּשֶׂאֵנִי
מִכְּזָרִים בְּעֹנֹת הַרְבִּים בֵּין אֹמֹת הָעוֹלָם, וְכֹל שְׂמֵרָבָה הָעוֹלָם יֵשׁוּב [-בניין חומרי], מוֹסִיף
[האדם] בְּעֵבֹדֶת ה' חֲרָבָן [כמו שכתב רבינו בחיי בחובות הלבבות (ט ב): "וכל אשר נוסף העולם ישוב,
נוסף שכלם חורבן", ומפרש החתם סופר שזה אמור רק בחו"ל] (עֵינִי בְּתִשְׁבּוּתֵי [של החתם סופר]
חֶלֶק יו"ד ס' קל"ח [וזה תורף דבריו בשו"ת: "ואולי בבונה בית אבנים שלא לצורך להרחיב לו משכנות
בחו"ל ולהתיימשך מן הגאולה בכיוצא באלו, הרי בְּנִינֵנו סכנה כו' והנה ירמיה אמר (ירמיהו כט ה): "בְּנוּ
בְּתֵימִים וְשִׁבּוּ" וכו' נראה מזה שהיו בני גולה מצפים לישועת ה' בהרף עין והיה בעיניהם כחטא ועוון לבנות
בתים ולנטוע כרמים בחו"ל עד שנאמר להם מירמיה על פי ה' שאין תשועתם ממהרת קודם שבעים שנה,
ומינה גאולתנו העתידה שנסתם קיצה וכל יומא זמנה הוא - נתבונן מזקננו שלא לבנות בתים ולנטוע
כרמים כנ"ל; אך כל זה לבנות ללא צורך אבל צרכינו מרובים וישיבתינו מְצַעֵר ("זמן מועט") (רש"י ישעיה
סג יח)) והגלות ארוך עלינו - נראה דאין להקפיד בכיוצא בזה, וטוב שיחנך הבית בתורה ובתפילה זמן
מה, כי היא חיינו ואורך ימינו"] וְשִׁלְ"ה סוֹף הַלְכוֹת סָפָה בְּזָה [וזו לשון השל"ה] (מסכת סוכה, דרך
חיים תוכחת מוסר, אות פה): "אודיע מה שבלבי היה בויער תמיד כְּשֶׁרָאָה רֵאִיתִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בּוֹנִים בְּתֵימִים
כמו מבצרי הַשָּׂרִים, עוֹשִׂים דִּירַת קִבֵּעַ בְּעוֹלָם הַזֶּה וּבֶאֱרָץ הַטְּמֵאָה. כו' על כן בני יצ"ו, אף אם ייתן ה'
לכם עשירות גדולה, בנו בתים כפי הכרח צרכים ולא יותר, ולא תבנו מגדלים וחומות בגאווה וגדולה,
רק להיות לכם מדור לפי כבודכם וחדרים להתבודד בהם לתורה ולתשובה" [[, מוֹדָה ר' יִשְׁמַעֵאל
לְרֶשֶׁב"י (דְּלֹא יַעֲסֵק בְּיֵשׁוּב הָעוֹלָם, [אלא] רַק בַּתּוֹרָה) וְעַל זֶה אָנוּ סוֹמְכִין עַל ר' נְהוֹרָאִי [שאמר]
בְּסוֹף [מסכת] קְדוּשִׁין [דף פב עמוד א]: "מְנִיחַ אֲנִי כָּל אֲמִנְיֹת שֶׁבְּעוֹלָם וְאִינִי מְלַמֵּד בְּנֵי אֱלֹא
תּוֹרָה". הִינֵנו [דווקא] בְּחוּץ לְאֶרֶץ [אינו מלמד בנו אלא תורה, מה שאין כן בארץ ישראל], וְכֵּן ל.

וְהִינֵנו דְּמַחְדָּשׁ רַבָּא בְּאַתְרוּג הַכוּשִׁי: אֶפִּילוֹ [אם האתרוג] אִינֵנו נְדָמָה [לכושי], אֱלֹא כּוּשִׁי מִמֶּשׁ
- שֶׁהוּא צְדִיק גָּמוּר כְּרֶשֶׁב"י וְחִבְרֵיו הָאֲמִתִּיִּים, מִכָּל מְקוֹם: הָא לֵן וְהָא לָהּ, הִינֵנו לְבָנֵי בְּבַל
שֶׁהוּא בְּחוּץ לְאֶרֶץ - כְּשֶׁר לַעֲשׂוֹת כְּרֶשֶׁב"י שֶׁלֹּא לַעֲסֵק בְּיֵשׁוּב הָאֶרֶץ [אלא] רַק לְלַמֵּד תּוֹרָה,
וְלְבָנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל פְּסוּל [לנהוג כרשב"י], דְּבַעֲי [משום שנצרך] יֵשׁוּב אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי [עם]
יִשְׂרָאֵל [דווקא]. עַד כָּאֵן דְּבָרֵינוּ הַקְּדוּשִׁים [של החתם סופר].

ביאור נחלת צבי

³ הגדלת הגופן היא במקור.

[פסקה ד] והדברים מבהיל כל רעיון, עד כמה הוקיר רבינו מלאכת ישוב הארץ עד [כדי כך] דקפסיק [שפסק] ותני דבארץ ישראל אסור לעשות כר' נהוראי וכרשב"י וחבריו - ללמד רק תורה ולנטש את הארץ, [אלא] רק החיוב לעשות כר' ישמעאל - לעסק בשוב הארץ מפני שזה גופא מצוה, והמשיל לזה [האדם הנוהג ללמוד רק תורה ונטש הארץ] פאלו תאמר "לא אניח תפלין מפני שאני עוסק בתורה", הכא נמי - לא יאמר "לא אאסף דגני מפני עסק התורה", וכן בשאר אמניות שיש בהם ישוב העולם, הכל בכלל מצוה זו [כמשמעות לשון החתם סופר במקום אחר - ראה הערה 1], שכה פסק ראש הפוסקים, מגדולי פוסקים האחרונים כרבינו החתם סופר, שנתקבלו פסקיו כמשה מפי הגבורה, ומאן ספין [ומי מחשיב עצמו (ראה תוספות מו"ק כח א ד"ה ספין)] ומאן יהיר [ומי יתגאה] ומאן רקיע [ומי מחשיב עצמו חשוב ברקיע (ראה פסחים קיב ב)] לזלזל בדבר שרבינו החתם סופר הגביה ערכו כל כך למעלה ראש עד שהשוה עבודת האדמה בארץ ישראל למצות עשה דתפלין, שאדם הישראלי מניח בכל יום ובלא מצות עשה דתפלין אינו בר ישראל כלל והוא מן הירודין ואינם עולים, כמבאר ב[מסכת] ראש השנה [בדף יז עמוד א: "פושעי ישראל בגופן, ופושעי אומות העולם בגופן - יורדין לגיהנם ונידונין בה שנים עשר חודש, לאחר שנים עשר חודש גופן כלה, ונשמתן נשרפת, ורוח מפזרתן תחת כפות רגלי צדיקים. כו' פושעי ישראל בגופן מאי ניהו? אמר רב: קרקפתא דלא מנח תפילין"].

על פן בנשה וכלמה יכסה פניהם של אלו המזלזלים במצות עשה דישוב הארץ [וכפי שמנחה הרמב"ן בהשגותיו על ספר המצוות לרמב"ם, שכחת העשין, וזו לשונו: "מצוה רביעית, שנצטוונו לרשת הארץ אשר נתן האל יתברך ויתעלה לאבותינו, לאברהם ליצחק וליעקב, ולא נעזבה ביד זולתנו מן האומות או לשממה"] בטעמים בדויים⁴ ודחויים⁵, ודבריהם בטלים ומבטלים נגד דברי רבינו

ביאור נחלת צבי

⁴ ובספרו הקדוש, במקומות אחרים, מתייחס רבינו לאותן טענות בדויות, ונביא דוגמאות לכך: "...שעשו זאת מחמת זהירות יתירה דהיה בהו, מחמת היראה שאולי לא יהיה בשלימות רוח התורה כדבעי למיהווי. אבל ימחלו לנו, ששכחו את דברי רבינו החסיד ב"חובת הלבבות" (בהקדמה), שכתב: "מן הזהירות - שלא תרבה להיזהר" (הסכמות, עמ' יט, במהדורת פרי הארץ, תשמ"ג). "...ענה אחד מהשומעים: "זה לא! כי אין דעת הרבי שלו כן בענין ארץ ישראל. עוד אמר, שמפני כך ניצלו אחינו בני ישראל יושבי הונגריה, יען שלא התערבו בתנועת בנין הארץ". כואב לבנו באמת לשמוע מפי הרבה שוטים האומרים כן, שעל כן חס הקב"ה על אחינו בני ישראל יושבי הונגריה, יען שמאסו בתנועת בנין הארץ ולא נתנו ידם לזה. רחמנא ליצלן מהאי דעתא. פוק חזי עד כמה עקשנותם" (פרק שלישי, אות נא עמ' רכב). "...וכבר כתב היעב"ץ בסידור (סולם בית אל, דף יג ע"ב), שהטענה שיש שם פושעים אינה טענה, דמה יש לך פה בחוץ לארץ, עיי"ש. ומכל שכן בזמנינו, שאנו רואים מה שנעשה אתנו" (פרק שלישי אות סז, עמוד רסו).

⁵ ובספרו הקדוש, במקומות אחרים, מתייחס רבינו לאותן טענות דחויים, ונביא דוגמאות לכך: "...וידעתי שכל טעמו היה מפני שהכל יעשה בנסים ובנפלאות, וכל העושה דבר בזה הוא כופר בגאולה

החתם סופר ז"ל ולית צריך לאשגיח בהן [ואין צורך להתייחס אליהם], כלל וכלל לא. ודוק [ודקדק בעניין].

המשך הערה 1:

תנאי זה של "ורב ישראל שרוין", לכאורה נכתב כאן כפליטת קולמוס, כן כתב לי הרב משה צוריאלי שליט"א. והפנה אותי הרב לחידושי החתם סופר על התורה (תורת משה, דברים כה), שם לא כתב החתם סופר המילה "רוב" אלא "בזמן שישראל שרוים", ומפאת זיקת דבריו שם לדבריו כאן, נביאם במלואם, וזו לשונו (עם ביאור בגוף הדברים):

[א] והנה אנו [יהודי חוץ לארץ, המלמדים בנינו רק תורה] **סומכים על** [דעתו של] ר' נהוראי [ב] סוף מסכת קידושין, שאמר: "מניח אני כל אומנות [מקצוע] שבעולם ואיני מלמד בני אלא תורה", והיינו כדברי רבי שמעון בר יוחאי [שאמר ב] ריש [תחילת] פרק "כיצד מברכין" [במסכת ברכות (לה ב): "אפשר אדם חורש בשעת חרישה כו' תורה מה תהא עליה? אלא: בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית על ידי אחרים"], ור' ישמעאל הקשה [על רשב"י], הא כתיב (דברים יא יד): "ואספת דגנך".

[ב] ונראה לי, בזמן שישראל שרוים על אדמתם מצוה לאסוף דגנך לא לצורך פרנסתו, דצדקו דברי רשב"י ודברי ר' נהוראי, אלא משום מצות ישוב ארץ ישראל, ומשום הכי [ומשום כך] היה בועז זורה גורן השעורים (רות ג ב), ואלישע, "שנים עשר צמדים [של שוורים חורשים היו] לפניו" (מלכים א יט יט).

[ג] ולא [ב] לבד עבודת קרקע [היא מצווה בארץ ישראל] אלא לימוד כל האומנויות [הן מצווה] משום ישוב [ארץ ישראל] וכבוד ארץ ישראל, שלא יאמרו [יהודי ארץ ישראל]: לא נמצא בכל ארץ ישראל סנדלר ובנאי וכדומה ויביאום [את בעלי המקצוע הנכרים] מארצות רחוקות.

ביאור נחלת צבי

שתהיה בדרך נס, כאשר כל ספריו מלאים מזה כו' אבל, באמת, הדור האחרון הוא, בעוונות הרבים, בבחינת 'לא זכה', ואז תבוא הגאולה בנס מלובש בטבע" (פרק שני אות ה עמ' צח). "אמנם, כל הבאים אחרי התוספות (כתובות קי ב ד"ה הוא) דחו את דברי רבינו חיים מההלכה. עיין של"ה (בשער האותיות), שכתב דהם דברי יחיד, וגם לא מסתבר טעמיה, על כן אין להשגיח בדבריו. וגם המהרי"ט (ח"ב, סי' כ"ח) האריך והוכיח להלכה כהרמב"ן הנ"ל. וכן כל גדולי הפוסקים הבאים אחרי המגילת אסת"ל דחו דבריו, שאין להם שורש וקיום. והדברים עתיקים, אין לי צורך להאריך בהם" (פרק שלישי אות ז עמ' קנ. ועיין שם, אות עז עמוד רעט, בעניין רישיון האומות).

[ד] **על כן**, [בזמן שישראל ישבו בארצם] **היה לימוד כל אומנות** [בגדר] **מצוה**; **ורשב"י** **ור' נהוראי** [שהנחו ללמוד רק תורה] **מיירי** [-דבריהם אמורים] **כשאנו מפוזרים בין האומות ויש בהם** [בין הגויים] **אומנים מרובים ולא צריך לנו** [ללמוד אומנויות של חול], **והעוסק בהם** [באותן מלאכות] **הוא** [רק מתוך כוונה] **להמציא לו פרנסתו, על כן** [אמר ר' נהוראי:] **"מניח אני כל אומנות ואיני מלמד בני אלא תורה"**. עכ"ל החתם סופר (והרוצה להעמיק עוד, יעיין במאמרו של הרב יעקב זיסברג (אתר 'דעת') "עצמאות ישראל בארצו - מצווה או עצה?")

לקט אורות בענייני ישוב ארץ ישראל והגאולה

[א] ספר קול התור, פרק א

לדעת מראש כי אתחלתא דגאולה באה קמעא קמעא מעט מעט, על פי חז"ל (ירושלמי ברכות פ"א ה"א): כך היא גאולתן של ישראל קמעא קמעא באה, כאילת השחר, "פי אשב בח'שך ה' אור לי" (מיכה ז ח), "הולך ואור עד נכון היום" (משלי ד יח). לכן כל פעולה של האתחלתא יש להתחיל אפילו במעט, על פי הכתוב (ירמיהו ג יד) "אָחַד מְעִיר וְשָׁנִים מִמְּשֻׁפָּחָה". כלל גדול הוא על פי רבנו שכל הדברים שעתידים לבוא בשלמות הגאולה מתחילים קמעא קמעא גם באתחלתא, וכן בנין ירושלים, להתחיל אפילו מאבן אחת, על פי הכתוב (ישעיהו כח טז) "הֲנִי יֹסֵד בְּצִיּוֹן אֶבֶן אֶבֶן בְּחֶן". כי האבן הזאת היא למבחן להוכיח את הרצון לבנות ירושלים ולהרחיב מקום אהלה וה' יסייע בידינו. גם בסוד (בראשית לג יד) "אֶתְנַהֵּלָה לְאַטִּי".

שאלנו את פי רבנו מדוע צריכה האתחלתא להיות דווקא קמעא קמעא. אם באה עת רצון לפני ה' לקבץ נדחי ישראל, היד ד' תקצר שקיבוץ גלויות יהיה במידה גדולה בבת אחת? ויסבר לנו רבנו כי כל עניין האתחלתא דגאולה הרי הוא בלא זכו. היינו לא בזכות צדקתינו. ואם הגאולה תבוא בפעם אחת הרי מצד אחד לא יהיה אפשר לעמוד במידת הייסורים הבאה במידת הדין כאמור לעיל ומצד שני לא יהיה אפשר לקבל את האור הגדול הבא מצד החסד שבו בפעם אחת. את כל זאת עלינו לדעת מראש בדרך העבודה המעשית של קיבוץ גלויות.

[ב] מאת רבי אליהו גוטמבר זצ"ל

...בעוונות הרבים טועים רבים בחשבם שיהיו יושבים בחברת השעשועים כל אחד כפי דרכו בביתו, ופתאום יפתחו שערי הרחמים, ויעשו מופתים בשמים ובארץ וכל יעודי הנביאים יתקיימו ויקראו אותם ממקום שבתם¹. אבל לא כן הוא: מה היה יותר מקץ

¹ **אניות סוחר:** "הרמב"ם מסביר שהמשיח צריך בראש ובראשונה לקבץ את ישראל (הלכות מלכים, יא א, יא ד) ואין עניינו בהופעת ניסים (שם שם ג). מלכות המשיח מתפתחת במשך דורות, והמשיח האמיתי לא יהיה בניסים, כפי שמוכח מבר כוכבא שהיה נתמך על ידי רבי עקיבא אשר קרא עליו הפסוק "דָּרַךְ כּוֹכֵב מִיַּעֲקֹב" (במדבר כד יז, איכה רבה ב ה), ולא היה צורך בניסים" (שיחות הרצי"ה קוק זצ"ל על ספר אורות (הוצאת עטרת כהנים), עמ' 286). עד כאן. ומקור יציב לכך מצאנו בירושלמי (להלן, עם פי' מכון המאור) המספר שלא היו מניחים לכהן הגדול בליל יום הכיפורים לאכול מאכלים שמרגילים לזיבה אך: "אף על פי כן [אף על פי שהיה נוהר מכל דברים אלו עדיין לא היה מובטח שלא יראה קרי ו]היו קורין

השבעים שנה דבבל שהיה מיועד מתחילה עד כאן ותו לא, ובכל זאת עד כמה התאמץ דניאל, כמו בקאפיטל ט'². ועד כמה התקרב נחמיה לדרך הטבעי, ולא אמרו כהמתחכמים: "שָׁבוּ אִישׁ תַּחְתּוֹ, הַגְּאוּלָּה צְרִיכָה לְבוֹא".

ועוד יותר: מה היה יותר מקריעת ים סוף, שרואים אנחנו בסוטה ל"ז פלוגתא דרבי מאיר ורבי יהודה עד כמה היה צריך התחלה³.

ועוד יותר בדברי רבי יהושע בן לוי (סנהדרין צח א) שאם יזכו יהיה "וְאָרוּ עִם עֲנָנֵי שָׁמַיָא" (דניאל יז ג), אשר אם ככף איש עולה מן הים בשעה חדא יתכסו השמים במרחק גדול, אבל בלא-יזכו יהיה כעני רוכב על החמור (ע"פ זכריה ט ט), פסיעה אחר פסיעה.

המתבונן בקאפיטל ק"ב בתהלים ימצא שמצייר החסיד שָׁם את הדור שלנו בכל הפרטים כמעט, וכאשר אמר בהדיא בסוף "תִּפְתָּב זֹאת לְדוֹר אַחֲרוֹן" (תהלים קב יט), ולא מצא זכות לקרוא את ה' ברוך הוא אלא במה שעפרה יחוננו⁴. אשר לפדיון ארבע

עליו את הפסוק הזה "אִם ה' לֹא יִבְנֶה בַּיִת" וגו' (תהלים קכז א) [שבלא עזרת ה' לא יועילו לו כל שמירותיו. שואלת הגמרא] ולא מן הניסים שהיו נעשין בבית המקדש הן? [למה נוהרו שלא להאכילו, הרי בלאו הכי הוא מובטח שלא יראה קרי, שזהו אחד מעשה ניסים שנעשו בבית המקדש כמבואר באבות (פ"ה מ"ה)] אמר רבי אבון, על שם (דברים ו טו) "לֹא תִנְסוּ" [שאסור לסמוך על הנס, שנחשב שמנסה בזה את ה']. אמר רבי יוסי בי רבי בון [תירוץ נוסף]: כאן בראשון [הניסים שהיו במקדש היו במקדש ראשון] וכאן בשני [ומתניתין שמנעו ממנו מאכל איירי במקדש שני]. עד כאן לשון הירושלמי. נמצאנו למדים, לדעה הראשונה, שאין לבטוח בה' ללא ליווי השתדלות אנושית, ולדעה השנייה, שרק בדור בו אנו די זכאים, מותר לעשות כן, ומי יאמר כן על עצמו כיום.

² ככתוב (דניאל ט א-ג): "בְּשָׁנַת אַחַת לְדָרְיוֹשׁ בֶּן אַחְשֵׁרוּשׁ מְזַרַע מְדֵי אֲשֶׁר הִמְלִיךָ עַל מַלְכוּת כְּשָׂדִים; בְּשָׁנַת אַחַת לְמָלְכוֹ אָנִי דָּנִיֵּאל בִּינְתֵי בְּסַפְרֵים מְסַפְרֵי הַשָּׁנִים אֲשֶׁר הָיָה דָּבַר ה' אֶל יִרְמְיָה הַנְּבִיא לְמַלְאוֹת לְחַרְבוֹת יְרוּשָׁלַם שְׁבַעִים שָׁנָה; וְאֶתְנָה אֶת פָּנָי אֶל אֲדָנָי הָאֱלֹהִים לְבַקֵּשׁ תְּפִלָּה וְתַחֲנוּנִים בְּצוּם וְשֶׁק וְאֶפֶר". עיין שם.

³ וזו לשון הגמרא (סוטה לו ב - לז א): "דתניא, היה ר"מ אומר: כשעמדו ישראל על הים, היו שבטים מנצחים זה עם זה, זה אומר אני יורד תחלה לים וזה אומר אני יורד תחלה לים, קפץ שבטו של בנימין יורד לים תחילה כו' והיו שרי יהודה רוגמים אותם כו' אמר לו רבי יהודה: לא כך היה מעשה, אלא זה אומר אין אני יורד תחילה לים וזה אומר אין אני יורד תחילה לים, קפץ נחשון בן עמינדב וירד לים תחילה".

⁴ ככתוב שם (תהלים קב יד-טו): "אֲתָה תִקּוּם תִּרְחַם צִיּוֹן כִּי עֵת לְחֻנְנָהּ כִּי בָּא מוֹעֵד; כִּי רָצוּ עֲבָדֶיךָ אֶת אֲבִינָהּ וְאֶת עֶפְרָה יַחְנְנוּ".

אמות קרקע מיד עכו"ם התירו שְׁבוּת דְּשִׁבְתָּ⁵. וכן גם בחשבון זכות האבות העמידה ה' ברוך הוא: 'וגם הארץ אזכור' (ע"פ ויקרא כו מב).

לדעתי מה שרבים מפחדים בתיקון ישוב ארץ ישראל שלא יגמר, מלבד שזה הוא מחסרון בטחון, וכמאמר החכם בקהלת (יא ד) "שְׁמֵר רוּחַ לֹא יִזְרַע, וְרֵאָה בְּעֵבִים לֹא יִקְצֹר", ו'בְּיַדִּי כְּבִשְׁתִּי דְרַחֲמָנָא לְמָה לָּךְ' (ברכות י א). אך אני אומר עוד דהעסק בעצם ישוב ארץ הקדושה לעשות התחלה להוציא הקרקע מתרדמתה ביד הערביים ולקיים בה מצוות האפשריות בזמן הזה, ושתתן פריה לעם ישראל ואם רק מעט מזרע אברהם שבאים מיצחק ויעקב, משמחים את ה' ברוך הוא בזה, ותתעורר החמלה והחנינה.

(שיבת ציון, חלק ב, מתוך מכתב א, משנת תרכ"ו, עמוד 41)

[ג] מאת הנצי"ב זצ"ל – אחרית כבראשית

כבר הראנו דעת חז"ל כי בשעה שאין קללת ה' רבוצה על ארצנו להיות שממה אז רצונו יתברך שתתישב הארץ על ידי ישראל עמו, וכמו שאמר ד' ליצחק אבינו "שְׁכֵן בְּאֶרֶץ" (בראשית כו ב) ופירשו חז"ל במדרש רבה (סד ג) "עשה שכונה בארץ, הָיָה זֹרַע, הָיָה נוֹטֵעַ, הָיָה נֹצֵיב", אף על גב שהפלשתים הושיבוהו אז לפי צרכם ועדיין לא הגיעה השעה שינחלוהו זרע אברהם, מכל מקום היה רצון ה' שיעשה יצחק מצדו איזה מושב ושכונה לפניו.

והנה בְּעֵת הַחֲפִיָּה קול דודנו הקב"ה עלינו על ידי שאנו רואים כמה סיבות היוצאות מהמסבב יתברך כי כך ברצונו יתברך שתתישב הארץ לאט לאט על ידי נדחי ישראל, והיטה לב מלך הקיסר ירום הודו ושריו להרשות לעשות וְעַד וְחִבְרָה לאסוף כסף "לתמוך את אחינו עובדי אדמה ובעלי מלאכה אשר בארץ ישראל וסוריא", והועד הזה מתנהג על פי חוקים ישרים בדעת הממשלה, **אות הוא כי כך עלה ברצון ה' לעשות ישוב על ידי ישראל בארצנו הקדושה.**

ועלינו להעיר ולהפיח רוח אהבת הארץ ולמלא אחר רצון ד' בכל אופן שיזדמן לפנינו, אם בפעולה חומרית, בעבודת האדמה או בחרושת המעשה או במסחר, אם בפעולה רוחנית היינו הדפסת ספרים מועילים לעניין הנשגב, ואין לנו לחשוב מחשבות כי ראוי היה הדבר הגדול הזה באופנים אחרים כאשר מצויר בדעות בני האדם, כי על זה לקה משה רבינו על שאמר (שמות ד א) "וְהָן לֹא יֵאֱמִינוּ לִי וְלֹא יִשְׁמְעוּ בְּקִלִּי כִּי יֵאֱמָרוּ

⁵ שולחן ערוך אורח חיים (שו יא): "מותר לקנות בית בארץ ישראל מן האיני יהודי בשבת, וחותר ומעלה בערכאות. הגה: שלהם, בכתב שלהם; דאינו אסור רק מדרבנן, ומשום ישוב ארץ ישראל לא גזרו."

לא נראָה אַלֶּיךָ ד', ולקה על זה כדאיתא במסכת שבת דף צ"ז.⁶ והדבר ברור שלא אמר משה והן לא יאמינו כלל בגאולה, שהרי אותה הם מבקשים, אלא אמר משה שלא יאמינו למשה כי נראה אליו ד', והיינו משום שלא היו יודעים את משה לְגַדּוֹל בתורה המסורה להם מן האבות וגם לא נודע בקדושה וחסידות, שהרי היה בנעוריו גדל בפלטין של פרעה, ועוסק בחכמות חיצוניות, ומלובש ומדבר כמצרי, שעל כן חשבוהו בנות יתרו כאיש מצרי (שמות ב יט) ולפי דעות בני האדם היה ראוי יותר שיתראה ד' לאהרון קדוש ד' שהיה נביא עוד במצרים, כמו שכתוב בספר שמואל (א ב כז-כח) "הַנְּגִלָה נְגִלְתִּי אֶל בֵּית אַבְיָךְ [בְּהִיוֹתְם בְּמִצְרַיִם לְבֵית פְּרָעָה; וּבַחֹר אֶתוֹ מִכָּל שְׂבָטֵי יִשְׂרָאֵל לִי לְכַהֵן]". וזאת הייתה טענת משה רבינו שיאמרו ישראל "לא נראָה אַלֶּיךָ ה'".

כו' והנה נענש משה רבינו ע"ה על שחשד את ישראל לאמר כי לא יאמינו שנראה ד' למשה להוציא את ישראל ממצרים, כי באמת אין לחוות דעת את ד', וכאשר אמר על ידי ישעיה הנביא (נה ח) "כִּי לֹא מִחֻשְׁבוֹתַי מִחֻשְׁבוֹתֵיכֶם וְלֹא דַרְכֵיכֶם דַּרְכֵי". וכן לעת כזאת אחרי אשר אנו רואים מתוך עלילותיו שהעיר את לב הנדיב להפליא לעשות לטובת הישוב, והטה את לב הַסֵּלְטָאן ושריו להסכים לזה, אותותיו אלה הן הן דבריו כמו שכתוב (תהלים קה כז) "שָׁמּוּ בָּם דְּבָרֵי אֱתוֹתָיו", ואין לנו להתחכם לאמר כי נצרך להיות באופן אחר.

וביחוד חובה על גדולי ישראל, יברכם ד', להשתתף לרצון ד' על ידי עצות ליחידים אשר ברכם ה' להפריז על איזה סך מסוים, או לְנִדָּב לחברה הקדושה אשר על ישוב הארץ נוסדה, ובזה יזכו גם המה לראות את ישראל בנוויהם בארץ ה' שמה, ויהיו מאירים ככוכבים, דרך ארץ הקודש לרבים, וזכות הרבים היא תלוי בהם, וימצאו חיים צדקה וכבוד כמשמעו ומדרשו⁷, וכנפש העמוס בעבודה, הבא על החתום היום יום א' ששי לימי תשובה, שנת תרנ"א, פה"ק וולאזין.

(ספר שיבת ציון, חלק א עמוד 17-18)

⁶ "אמר ריש לקיש: החושד בכשרים לוקה בגופו, דכתיב (שמות ד א) "וְהָן לֹא יֶאֱמִינוּ לִי" וגו', וגליא קמי קודשא בריך הוא דמהימני ישראל. אמר לו: הן מאמינים בני מאמינים, ואתה אין סופך להאמין. הן מאמינים, דכתיב (שם שם פס' לא) "וַיֵּאֱמֶן הָעָם", בני מאמינים - "וְהָאֱמֶן בְּד'" (בראשית טו ו). אתה אין סופך להאמין, שנאמר (במדבר כ יב) "יַעַן לֹא הֶאֱמַנְתֶּם בֵּי" וגו'. ממאי דלקה? דכתיב (שמות ד ו) "וַיֵּאמֶר ד' לוֹ עוֹד הֲבֵא נָא יָדְךָ בְּחִיקְךָ" וגו'.

⁷ ומדרשו: "'רִדְף צְדָקָה וְחֶסֶד יִמְצָא חַיִּים צְדָקָה וְכָבוֹד'" (משלי כא כא). כבוד בעולם הזה וחיים לעולם הבא" (ירושלמי פאה, פרק א הלכה א); "'רִדְף צְדָקָה וְחֶסֶד יִמְצָא חַיִּים צְדָקָה וְכָבוֹד'". אמר ר' אלעזר בר' שמעון כל מי שרודף אחרי צדקה הווין לו בנים בעלי צדקה, בעלי תורה, בעלי אגדה" (מדרש משלי, שם).

[ד] מאת הנצי"ב זצ"ל

...ואם גם זאת אין לנו לשאול ולחקור מדוע באמת לא היתה סיעתא דשמיא בימי גלות שְׁפַנְיָא⁸ להביאנו לידי כך, והיום הגיעה שעה לרצון זה, וכי אכשר דרא? אך "הַנְּסִתְרֵת לֵה' אֱלֹהֵינוּ" (דברים כט כח), וכמו שאין לנו לחקור מדוע עלה במחשבה להחריב ארץ עשרת השבטים בימי הושע בן אלה יותר מבימי אחאב שהרבה להרשיע מהושע, וכן גלות יהודה - בימי צדקיהו ולא בימי מנשה שהרבה להרשיע ממנו, אלא "הַנְּסִתְרֵת לֵה' אֱלֹהֵינוּ", כך אין לנו להתחכם בזה, אך 'הנגלות לנו', כי אחרי שנתעורר הרעיון בקרב ישראל מקצה העולם ועד קצהו, בכל מקום אשר אנחנו מפוזרים, וקול המון כקול שדי⁹ בדברו על ידי נביאיו, ועל כן עלינו להימשך אחרי קול דבריו זה ולבטוח בו יתברך שיגמור אחרינו¹⁰.

(שיבת ציון, חלק ב עמוד 7)

[ה] מאת רבי יששכר שלמה טייכטהאל זצ"ל הי"ד

כמו כן נראה ברור, דספירת המלכות למעלה בעולמות עליונים נתקנה ונתגדלה על ידי מעשה הבניין של אלו בוני הארץ דזמנינו, יהיו מה שיהיו, אף הפושעים היותר גדולים - מכל מקום מעשיהם רצויים לפני הבורא כל-עולם, והתיקונים והייחודים נעשו על ידיהם, היינו על ידי הבניינים שבנו והוסיפו והפריחו את הארץ לארץ פוריה, אשר זה עיקר ישוב הארץ כו'.

ולא עוד, אלא נראה לי, דהאיש הפשוט הזה שבונה את הארץ בלי שום כוונה לשמים, רק לטובתו - עושה בזה תיקון יותר גדול בעולמות עליונים ממה שעושה איזה צדיק, יהיה אפילו גדול שבצדיקים, עם תיקון חצות שלו בבכיות וקינות על השכינה והגלות

⁸ ספרד.

⁹ **אניות סוחר:** "אבל יש גם הרבה דברים שהבריות נוהגות לומר והם אמת. בגמרא יש רשימה של דברים "דאמרי אינשי" והמקור שלהם בפסוק (בבא קמא צב). "אמרי אינשי" אינו דבר פשוט. דבר שכל העולם אומרים אותו - יש לו אחיזה בתורה. ההמון, הציבור, כלל ישראל, "מקהלות רבבות עמך בית ישראל", יש לו מציאות מיוחדת, מעל כל היחידים, עד כדי כך שהנצי"ב מגדיר "קול המון כקול שדי על ידי נביאיו". וכן אמר רבי יהושע מקוטנא ביחס לעלייה לארץ וישובה: "ובפרט עתה שראינו את התשוקה הגדולה, הן באנשים פחותי ערך, הן בבינוניים, הן בישרים בליבותם, קרוב לוודאי שנתנוצץ רוח הגאולה" (שיחות הרצי"ה קוק זצ"ל על ספר אורות (הוצאת עטרת כהנים), עמ' 268).

¹⁰ על פי הפסוק (תהלים נז ג): "אֶקְרָא לְאֱלֹהִים עֲלִיּוֹן, לְאֵל גָּמֹר עֲלִי". ומדרשו (שוחר טוב, מזמור ד): "יתברך שמו של הקדוש ברוך הוא שהוא משלים וגומר עם ישראל מה שהם עושין".

כו' ולא יחלוק על זה אלא מי שחולק על האמת. כו' ועל פי זה ברור מה שאמרת, דמְעֵשִׂי בוני הארץ דזמנינו, אפילו ח"ו יהיו בעבירה ובבחינת 'אינם עושים רצונו של מקום' בשאר מצוות התורה, מכל מקום, מעשה הבנין שלהם רצוי לפני המקום ומקובל לפני כיסא כבודו באהבה ובחיבה יתירה, וזה אמת וברור.

(אם הבנים שמחה (הוצאת 'קול מבשר', תשנ"ח), פתיחה, עמ' סב-סג)

[ו] מתורתם של האדמו"רים לבית זוועהיל זי"ע, רבי שלמה¹¹ ובנו רבי גדליה משה זצוק"ל

"וַתִּקַּח רִבְקָה אֶת בְּגָדֵי עֶשָׂו בְּנֵה הַגְּדָל הַחֲמֹדֶת אֲשֶׁר אֵתָּה בְּפִיט וַתִּלְבָּשׁ אֶת יַעֲקֹב בְּנֵה הַקָּטָן" (בראשית כז טו). צריך להבין, וכי יעקב שיצא בכמה רגעים אחרי עשו תמיד נקרא "קטן" ולעשו נתנו את השם "גדול"? אלא העניין הוא, שאדם גדול ומבוגר, אם הינו שוכב במטה אזי סימן שהוא כבר לא בקו הבריאות. אם הליכתו כושלת - הינו מעורר חששות, ובהינטל ממנו הלשון כבר נחשב הוא כמעט למת רחמנא לצלן. מה שאין כן בילד קטן השוכב במטה, אינו מעורר שום דאגה, שכן יודעים שיגדל וילך בכוחות עצמו, וכן אם נופל הוא בהליכתו, כשיגדל יצעד בטוחות; אינו מדבר - יגדל ויפתח פיו. יעקב הינו קטן, אשר אם נראים בו חסרונות, אינם מדאיגים כי הוא יגדל ויתרפא מהם. מה שאין כן אם אצל עשיו הגדול ניכרים סימני מחלה - אין שום תקוה שיתרפא מהם, אדרבא, מחלתו תגבר ותגדל.

(יסוד צדיק, עמ' ה)

והנה השי"ת העיד על ארץ הקדושה שהיא זבת חלב ודבש, ארץ טובה ונחלי מים, והם שלחו מרגלים לראות מה הארץ, הטובה היא אם רעה, היש בה עץ אם אין, ובזה גילו דעתם שאין להם האמונה השלימה, כי לו הייתה להם אמונה שלימה היו מיד נכנסין לארץ הקודש... ומה שהוצרך לבחור במרגלים צדיקים - ללמד זכות על הדורות הבאים, כי אפילו גדולי הצדיקים נכשלו בלשון הרע על ארץ ישראל הקדושה, ומעתה אם נכשלים בלשון הרע על ארץ הקודש יש עליהם לימוד זכות גדול, כי יש על זה יצר

¹¹ "האדמו"ר מזוהייל היה ידוע לבעל רוח הקודש נפלא ובעל מופתים כבירים, והיה גדול מאוד בתורה, בנגלה ובנסתר, והוא היה מעריץ את הרב מאוד, וסיפר לי אחד מחסידי זוהייל כי יש מכתב מהאדמו"ר זצוק"ל אשר בו הוא מתאר את הרב לצדיק יסוד עולם" (מבחיני צדיקיא, עמ' קנב, מתוך מכתבו של הרב יוסף לייב זוסמן זצ"ל לרב משה צבי נריה זצ"ל על הקשר של האדמו"ר מזוהייל זצ"ל למרן הראי"ה קוק זצ"ל).

הרע גדול, וכמו שאמרו זיכרונם לברכה (ב"ב קסה ב): 'הכל באבק לשון הרע', ועל ארץ הקודש בלשון הרע ממש נכשלים כולם, אפילו הגדולים, וה' יכפר בעד כולם¹².

(שם, עמ' כב)

פעם התפרץ אדם בביתו של רבינו בביטויי גנאי חריפים כנגד החופשיים ואנשי הקיבוצים. בְּקִשׁוֹ רבינו לא לדבר, כי כאשר עומדים ורואים יש מקום למחות, אך אם אין רואים אסור לדבר ואסור להאמין. נענה הלה: הרבי במדרגתו מלמד זכות, אבל האמת שהם רשעים... נענה רבנו ואמר: אני לא יותר טוב מהם! הדבר הדהים את השומעים. ובדרך אל הכותל התלווה אליו הרה"צ רבי אלי' ראטה זצ"ל, שְׁאַלּוּ לפשר דבריו. ענה רבנו: אכן, אני גדלתי בבית צדיקים, בבית של תורה וקדושה. אבל הם, מה לנו כי נלין עליהם? לא היה להם חינוך.

(שם, עמ' פד)

במדרש איכה (ד טז), ארבעה מלכים היו, מה שתבע זה לא תבע זה, ואלו הן: דוד, ואסא, יהושפט וחזקיהו. דוד אמר (תהלים יח לח) "אֶרְדּוּף אוֹיְבֵי וְאֶשְׁיֵגֵם" וגו', עמד אסא ואמר: אין בי כוח להרוג בהם אלא אני רודף אותם ואתה עושה וכו', עמד יהושפט ואמר: אני אין בי כוח לא להרוג ולא לרדוף, אלא אני אומר שירה ואתה עושה וכו', עמד חזקיהו ואמר: אני אין בי כוח לא לרדוף ולא להרוג ולא לומר שירה, אלא אני ישן על מיטתי ואתה עושה וכו', עיין שם.

לכאורה נראה, כי מעשה אחרון אחרון יותר מעשה פלא מראשון, ובאמת קיימא לן (שבת קיב ב) אם הראשונים כמלאכים וכו'. אלא העניין: בהשגחה יש הרבה מדרגות, גבוה מעל גבוה, וכל הקרוב יותר להשם יתברך - השגחה העליונה חופפת עליו ביותר מכל סביביו ומכיר ומשיג ונתעורר מכל רמזים קלים, אף שהם בדרך טבע יודע ומאמין שהוא בהשגחה פרטית. מה שאין כן אלו שאינן מאמינים כל כך ותולים הכל בטבע, הם אינם מתפעלים רק אם רואים מה שלמעלה מהטבע. ולכן דוד המלך, אף שרדף בעצמו אחריהם והרג בהם בחרבו שבידו ידע היטב שאינו כוחו ועוצם ידו, רק

¹² ראה בעניין זה דברי הרב יצחק מאלצן מסלוצק, מחבר ספר 'אבן שלמה' (ספר 'אמונה והשגחה', עמוד י-יא), וזו לשונו: "אבל האבות הקדושים, אף שהיו דבוקים תמיד בו יתברך שמו והיו מרכבה לשכינה, מכל מקום לא בְּטָלוּ לגמרי ענייני הגוף, רק שהיה מחשבתם ניכרת מתוך מעשיהם בענייני הגוף שהמה רק לעבודת הבורא יתברך שמו - כן הבורא יתברך שמו לא ביטל מפניהם הנהגת הטבע לגמרי, רק שהיה מתנוצץ אור ההשגחה בעד משכיות לבוש הטבע. אבל אחר כך, כאשר קלקלו הדורות מעשיהם מפני חולשת האמונה, אף שלא נעקר שורש האמונות לגמרי מן הלב, מכל מקום הוא נעלם בלבוש עב של הנהגת החומר עד שכמעט אין ניכר עניין האמונה כלל. ולפעמים נראה כסותרו [כגון גנבי אפום מחתרתא רחמנא קרי] - כן לעומת זה מתכסה השגחתו יתברך שמו בלבוש עב של הנהגת הטבע עד [שלינון] (שלא) ניכר השגחתו [י"ח] (ית'), וזה הוא מן המכשלות את הרשעים שיאמרו לית דין ולית דיין כו' שגם הצדיקים קרובים ליכשל בזה מפני גודל הסתר פני השגחתו".

שהשם יתברך עוזר לו. אסא לא החזיק עצמו במדרגה זו, כי אם היה הורג בהם בעצמו אולי היה חושב שבטבע ולא בהשגחה עשה זה, וכן כל אחד חשב מחמת תפילתו שכיוון יפה, ומכיוון ששוכב על המיטה ואינו עושה כלום אז יבורר אליו היטב השגחה העליונה, ולא יוכל כלל לתלות בטבע. וכשאדם מאמין, עולה תמיד מעלה ומאמינים בהשגחה בכל פרט¹³.

(שם, עמ' קב)

הרה"ח ר' יוסף קוזליק ז"ל, מעיר זוועהיל, שאל את רבינו על זה שבהיותו בחו"ל, כבר מימי החנוכה התחיל להרגיש את חג הפסח הבא, וכל יום היו סופרים כמו ספירה ומחכים לבוא החג, ואילו כאן בארץ ישראל אין לו הרגשה זאת. ענה לו רבינו, שכמו כשאחד נושא על ראשו פח מים זה קשה לו ומרגיש זאת, מה שאין כן כשהוא בתוך מים בים וכדומה, אינו מרגיש את המים שעליו, כך בארץ ישראל נמצאים בתוך הקדושה (- אין די קדושה אריין) על כן אין מרגישים בתוספת הקדושה.

(שם, עמ' קכ)

¹³ אם כן, דוד המלך היה מעולה מכולם, וכן כתב הרמח"ל (מסילת ישרים, פרק י).

זוהר הגאולה

הקדמה

מפורסמים הם דברי ספר הזוהר הבאים:

”וְהַמְשַׁכְּלִים יְבִינוּ” (דניאל יב ו), מְסַטְרָא דְבִינָה, דְּאִיהוּ אֵילָנָא דְחַיִּי, בְּגִינְיָהּ אֶתְמַר
 ”וְהַמְשַׁכְּלִים יִזְהִירוּ כְּזוּהַר הָרְקִיעַ”, בְּהַאי חֲבוּרָא דִּילָךְ דְּאִיהוּ סֵפֶר הַזֹּהַר, מִן זוּהַרָא
 דְּאִימָא עֲלָאָה תְּשׁוּבָה. בְּאֵלִין לָא צְרִיךְ נִסְיוֹן, וּבְגִין דְּעֵתִידִין יִשְׂרָאֵל לְמִטְעָם מְאִילָנָא
 דְּחַיִּי, דְּאִיהוּ הַאי סֵפֶר הַזֹּהַר, יִפְקֹון בֵּיהּ מִן גְּלוּתָא בְּרַחֲמֵי. וְיִתְקַיֵּים בְּהוֹן ”ה’ בְּדָד יִנְחֲנוּ
 וְאֵין עֲמוּ אֵל נֹכַח”¹ (נשא קכד ב).

אם כן, אומר הזוהר, כי בזכות ספר הזוהר יצאו ישראל מן הגלות ברחמים. ועדיין, יש
 להבין כוונת הזוהר. וכתב אור-עולם, הרמח”ל הקדוש זי”ע, שאין הכוונה כמו
 שחושבים אנשים, שרק בזכות סגולת שינון ספר הזוהר, יצאו ישראל מהגלות, אלא
 כמו שכתב במאמרו ’דרך עץ חיים’:

”מֵאַחַר שֶׁלָנוּ מִשְׁפֵּט הַבְּחִירָה לְמֵאוֹס בְּרַע וּלְבַחֹר בְּטוֹב וּלְעֲשׂוֹת תִּיקוּנִים גְּדוּלִים
 עַל יְדֵי עֵסֶק תּוֹרַתְנוּ וְאֵין אֲנוּ עוֹסְקִים, נִמְצָא - אֲנוּ הַגְּרָמָא בְּנִזְיָקִין שֶׁהִסְטְרָא אַחֲרָא
 מִתְּגַבְּרֵת, חֵס וְחִלְלִיָה, בְּפֶרֶט לִימוּד חֲכַמַת הָאֲמִת, הוּא לִימוּד הַקְּבֵלָה, הוּא רֵאשׁ לְכָל
 הַתִּיקוּנִים, כְּמוֹ שֶׁאֲמַר הַרְבֵּי הַקְּדוֹשׁ רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאי ז”ל בְּפֵה מֵלֵא: ”דְּבִיהּ יִפְקֹון
 יִשְׂרָאֵל מִגְּלוּתָא” - בְּזִכּוֹת לִימוּד הַקְּבֵלָה יִצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִן הַגְּלוּת.”

נמצאנו למדים שאין המדובר בשינון בעלמא אלא בלימוד מעמיק; כן למדנו שאין
 המדובר רק בספר הזוהר, אלא בלימוד כלל חכמת האמת. וכמובן, שספר הזוהר הינו
 יסוד ספרי הקבלה.

לכן יש לומר ולהודיע, כי יש בספר הזוהר ידיעות חשובות הנוגעות לאופן הגאולה
 העתידה, אשר מי שלא מבינן כראוי יתקשה לפעול בעת התממשות הפסוק (שיר
 השירים ב ו) ”עֲנֵה דוֹדִי וְאָמַר לִי קוֹמִי לָךְ רַעֲיָתִי יִפְתִּי וְלִכִּי לָךְ”.

בפרק זה אציג בע”ה ידיעות כנ”ל מתוך פרשות וישלח ובשלח. יבורך מי שישקיע
 מאונו והונו למצוא את כלל הידיעות הללו בזוהר כולו.

¹ להלן תרגום ’הסולם’: ”וְהַמְשַׁכְּלִים יְבִינוּ”. כי הם מצד הבינה, שהוא עץ החיים, בשבילם נאמר
 ”וְהַמְשַׁכְּלִים יִזְהִירוּ כְּזוּהַר הָרְקִיעַ”, בחיבור הזה שלך, של רשב”י, שהוא ספר הזוהר, מזוהר של אמא
 עלאה, שנקראת תשובה, אלו לא צריכים ניסיון, ומשום שעתידים ישראל לטעום מעץ החיים שהוא
 ספר הזוהר הזה, יצאו בו מן הגלות ברחמים, ויתקיים בהם ”ה’ בְּדָד יִנְחֲנוּ וְאֵין עֲמוּ אֵל נֹכַח”.

הראיה לכך שהרעיונות אותם אומר הזוהר על פסוקי שירת הים נוגעים לגאולה העתידה, כתובה בזוהר בשלח עצמו, בו נכתב (נ ב):

"תָּא חֲזִי, שְׂרִירְתָּא דָּא אֲתִמְרַע עַל הַהוּא זְמַנָּא וְעַל זְמַנָּא דְּאֲתִי, בְּיוֹמֵי דִּיִּתְעַר מְלָכָא מְשִׁיחָא, דְּכְתִיב "יְמִינָהּ ה' תִּרְעָץ אוֹיֵב", 'רְעֵצְתָּ לֹא כְּתִיב, אֲלֵא "תִּרְעָץ" [להורות על זמנו של מלך המשיח. מתוק מדבש]. מַה כְּתִיב בְּקִדְמִיתָא? [בגלות. הסולם] "הַשִּׁיב אַחֲרֵי יְמִינוֹ מִפְּנֵי אוֹיֵב" בְּהַהוּא זְמַנָּא הִיא, "תִּרְעָץ אוֹיֵב" - לְזְמַנָּא דְּאֲתִי. וְכֵלָּא הָכִי הוּא" [וכל השירה היא כך, שנאמרה על זמן קריעת ים סוף ועל זמנו של מלך המשיח. מתוק מדבש].

בעת הגאולה, אם איננו זכאים, הקב"ה לא הפיץ בתפילותינו, וגואל אותנו ממקום עליון

אומר הזוהר (בשלח מז ב):

"תָּא חֲזִי, הֵכָּא פִּד אֲתִקְרִיב פְּרַעָה לְאַגְחָא קִרְבָּא בְּהוּ בְּיִשְׂרָאֵל, בְּהַהִיא זְמַנָּא, לֹא בְּעֵי קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא דִּיִּתְעַרוֹן יִשְׂרָאֵל אֲתִעְרוּתָא לְתַתָּא כָּלִל [אפילו בתפילה וצעקה, מפני שמצדם לא היו ראויים להינצל, ואם הם יעוררו בתפילה שצריכה לעלות דרך עליית העולמות ולבקוע בין החיצונים, אז יתעוררו המקטרגים כנגדם ותתעורר מדת הדין. מתוק מדבש], דְּהָא אֲתִעְרוּתָא לְעֵילָא הוּא, דְּהָא אֲבָהֶן אֶקְדִּימוּ וְאֲתִעְרוּ אֲתִעְרוּתָא דָּא לְעֵילָא, וְזִכּוּתָא דְּלַהוֹן קָאִים קַמִּיהּ, וְלֹא בְּעָא קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא דִּיִּשְׂרָאֵל יִתְעַרוֹן לְתַתָּא כָּלִל. הֵדָּא הוּא דְּכְתִיב "ה' יִלְחֶם לָכֶם וְאַתֶּם תַּחֲרִישוּן". תַּחֲרִישוּן וְדַאי, וְלֹא תִתְעַרוֹן מְלָה דְּלֹא אֲצַטְרִיךְ לְכוּ".

בעת צרה הגאולה לא תלויה בזכויות עם ישראל אלא במזל העליון

אומר הזוהר (בשלח מח א):

"דְּבַר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּסְעוּ". וַיִּסְעוּ מִלְּאֲסַגָּא מְלִין [יסעו מלהרבות דברי תפילה. מתוק מדבש], לֹאוּ עֵידְנָא דְּצִלוּתָא הִשְׁתָּא. "וַיִּסְעוּ". וְכִי לֹאֵן אֲתֵר פֶּקֶד לֹון דִּיִּנְטְלוֹן? דְּהָא עַל יִמָּא הוּוּ שְׂרָא! אֲלֵא אֶהְדֵּר לְעֵילָא, דְּכְתִיב "מַה תִּצְעַק אֲלֵי" [פירוש, מה תצעק למקום התפארת. שם], דְּהָא כְּלָהוּ בְּאַתֵּר דָּא קִיִּמִי [כי כל ישראל במקום הזה היו עומדים ומושרשים ולכן היו מתפללים אליו. שם]. וְעַל דָּא "וַיִּסְעוּ", יִנְטְלוֹן מִן דָּא, דְּלֹאוּ עֵדְנָא הוּא, אֲלֵא בְּעִתִּיקָא תְּלִיא מְלִתָּא [שאין עתה הזמן לתפארת, אלא במזל תלוי הדבר. הסולם] [אין לך לצעוק אלי, כי תשועה זו אינה תלויה ביד, אלא "בעתיקא תליא כולא", כל תשועה זו תלויה בעתיקא, "ביה שעתא אתגלי עתיקא קדישא". באותה שעה נתגלה עתיקא קדישא, היינו סוד התגלות מצח הרצון המכניע כוח הדינים. מתוק מדבש שם, נב ב].

על כוח העתיקא קדישא וחלקו המכריע בגאולת ישראל כתב הרמח"ל ב'מאמר הגאולה':

"ועתה אפרש לך סוד אחר גדול מאוד, והוא מה שכתוב (ישעיהו כז יג) "וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִתְקַע בְּשׁוֹפָר גְּדוֹל" וגו', והסוד עמוק. וְתַדַּע כִּי כֹאשֶׁר הִיא בְּמִצְרַיִם כֵּן יִהְיֶה בְּגֵאוּלָּה הָעֵתִידָה. וְסוּף גֵאוּלָּת מִצְרַיִם הִייתָה קְרִיעַת יָם סוּף שֶׁשֶׁם נֹאמַר (שְׁמוֹת יד טו) "מַה תִּצְעַק אֲלֵי" וכבר אמרו 'בעתיקא תליא מילתא'. ועתה אבינך הסוד הזה כי רב

הוא. דע שאחיות הקליפות ויניקתם היא למטה, אבל תוקפם הוא מאחרי הבינה. והבן היטב, כי מלכי אדום הראשונים מן הבינה יצאו, על כן משם הם מתחזקים למטה להתקיים. והבן היטב, כי הבינה 'דינין מתערין מינה' ומשם מתחזקים אלה למטה, אבל ממנה ולמעלה - הכל רחמים גמורים. והנה כשיצאו ישראל ממצרים בראשונה, מתוך תגבורת המאורות היה, שלא יכלה הקליפה לעמוד ברוב אורם. אבל אחר כך חוזרת ומקשה ערפה ורוצה להתדבק. והאמת שיותר מבראשונה הייתה רוצה להתחזק כי כבר יצאו מתחת ידה פעם אחת. ואז נתעורר העתיקא ונגלה למטה, וקרע את הים העליון. ובקרעו הים הזה, שהוא הבינה, הנה נכרתו הקליפות שלא יעצרו כח עוד כאשר עצרו בראשונה מן המקום שאמרתי, ואז נכרתו ואבדו".

גאולה קמעא קמעא

אומר הזוהר (וישלח קע א):

"וַיֹּאמֶר שְׁלַחֲנִי כִּי עָלָה הַשָּׁחַר וַיֹּאמֶר לֹא אֶשְׁלַחְךָ כִּי אִם בְּרַכְתָּנִי" (בראשית לב כז). רַבֵּי יְהוּדָה פִּתַּח וְאָמַר (שיר השירים ו י) "מִי זֹאת הַנְּשֻׁקָה כְּמוֹ שָׁחַר יָפָה כְּלָבָנָה בְּרָה כַּחֲמָה אֵימָה כְּנִדְגָלוֹת". הַאי קָרָא אוֹקְמוּהָ וְאִתְמַר, אֲבָל "מִי זֹאת הַנְּשֻׁקָה", אֲלֵין אֵינּוֹן יִשְׂרָאֵל בְּזַמְנָא דְקוּדְשָׁא בְרִיךְ הוּא יוֹקִים לוֹן וַיְפִיק לוֹן מִן גְּלוּתָא. כְּדִין יִפְתַּח לוֹן פִּתְחָא דְנְהוֹרָא דְקִיק זְעִיר. וּלְבַתֵּר פִּתְחָא אַחֲרֵינָא דְאִיהוּ רַב מִיְנִיה, עַד דְקוּדְשָׁא בְרִיךְ הוּא יִפְתַּח לוֹן תַּרְעִין עֲלָיִן פִּתְיַחִין לְאַרְבַּע רוּחֵי עֲלָמָא.

וְכֵן כָּל מַה דְעֵבִיד קוּדְשָׁא בְרִיךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל וּלְצַדִּיקֵי דִי בְהוּ, הֵכִי כְלָהוּ וְלָאוּ בְזַמְנָא חֲדָא. [משל] לְבַר נֶשׁ דְאִתְיָהִיב בַּחֲשׂוּכָא וְדִיּוֹרִיָּה הָוָה בַּחֲשׂוּכָא תְדִיר, כְּד יִבְעוֹן לְאַנְהָרָא לִיָּה, בְּעִיִן לְאַפְתָּחָא לִיָּה נְהוֹרָא זְעִירָתָא כְּעִינָא דְמַחְטָא, וּלְבַתֵּר רַב מִיָּה, וְכִדִּין בְּכָל זְמָנָא עַד דִּינְהֲרוֹן לִיָּה כָּל נְהוֹרָא כְּדָקָא יֵאוּת.

כְּף אֵינּוֹן יִשְׂרָאֵל כְּמָה דְאִתְ אָמַר (שמות כג ל) "מְעַט מְעַט אֲגַרְשְׁנוּ מִפְּנֵיךָ עַד אֲשֶׁר תִּפְרָה" וְגו'. וְכֵן לְמָאן דְאִתֵּי אֶסְנוּתָא לָאו אִיהוּ בְשַׁעְתָּא חֲדָא, אֲלָא זְעִיר זְעִיר עַד דִּיתַתְקַף. אֲבָל לְעֵשׂוֹ לָאו הֵכִי, אֲלָא בְזַמְנָא חֲדָא נְהִיר לִיָּה וְאִתְאָבִיד מִיָּה זְעִיר זְעִיר. עַד דִּיתַתְקַפוֹן יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁיָצוֹן לִיָּה מַכְלָא, מְעַלְמָא דִין וּמְעַלְמָא דְאִתֵּי. וּבְגִין דְנְהִיר בְשַׁעְתָּא חֲדָא, הָוָה לִיָּה שְׁצִיאוֹ מַכְלָא. אֲבָל יִשְׂרָאֵל נְהוֹרָא דְלְהוֹן זְעִיר זְעִיר, עַד דִּיתַתְקַפוֹן וַיִּנְהִיר לוֹן קוּדְשָׁא בְרִיךְ הוּא לְעֲלָמִין.

כו' תָּא חֲזִי, בְעוּד דְאִתְחַשֵּׁף יִמְמָא וְאִתְפְּסִיא נְהוֹרָא וְאִתֵּי צַפְרָא, יִתְנְהִיר בְּקַדְמִיתָא זְעִיר זְעִיר עַד דִּיתַרְבִּי נְהוֹרָא כְּדָקָא יֵאוּת. דְהָא כִּיּוֹן דְקוּדְשָׁא בְרִיךְ הוּא יִתְעַר לְאַנְהָרָא לָה לְכַנְסַת יִשְׂרָאֵל, יִתְנְהִיר בְּקַדְמִיתָא "כְּמוֹ שָׁחַר" דְאִיהִי אוֹכְמָא, וּלְבַתֵּר "יָפָה כְּלָבָנָה", וּלְבַתֵּר "בְּרָה כַּחֲמָה", וּלְבַתֵּר "אֵימָה כְּנִדְגָלוֹת"² כְּמָה דְאִתְמַר.

² פירשו חז"ל (פסיקתא זוטרותא, שיר השירים ו י): "איזומה כנדגלות. מלמד שאימתן של ישראל תהא על כל אומה ולשון כו' איזומה כנדגלות. אימתן של ישראל על האומות כדגלים של ישראל".

מאמר 'שמח נפשנו בישועתך'

מאת דן סתר

אמרו חכמינו ז"ל (ברכות כח ב) על הנהגת הלומד בכניסתו לבית המדרש:
"תנו רבנן: בכניסתו מהו אומר? יהי רצון מלפניך ה' אלוהי שלא יארע דבר תקלה
על ידי, ולא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חברי, ולא אומר על טמא טהור ולא על
טהור טמא, ולא יכשלו חברי בדבר הלכה ואשמח בהם".

ושאל על כך החת"ם סופר זצ"ל (שו"ת, או"ח רח), האם חשודים חכמינו ז"ל בשמחה
לאיד או בהתכבדות בקלון חבריהם? לא ייתכן שהתפללו להינצל מכישלון רוחני כה
גס!

על כך משיב, שחייבים להסביר באופן הבא:
"וזוהי תפילת רבי נחוניא בן הקנה: שלא אכשל בדבר הלכה ואצטרך שליח
להחזירני וישמחו בי חברי שזכו להצילני. אתה ה' תזכני שאעמוד בעצמי על
האמת, וכן כל חברי, ולא נצטרך זה לזה, אבל חלילה שישמחו איש בתקלת חברו".

וכן הקשה רבי אליהו גוטמכר זצ"ל בהקדמתו לספר 'נחלת צבי' (עמ' ג-ד): "דהיתכן
שחשד ר' נחוניא בן הקנה את חבריו בעוון גדול כזה שיהיו שמחים בַּכְּשָׁלוֹ כאילו
מתכבד בקלון חברו?" ותירץ באופן הבא, שהתפילה היא שלא אכשל בדבר הלכה,
ולכן ישמחו בי חברי - שלא נכשלתי.

הנחת היסוד בקושיה של הגאונים הנ"ל היא שלא שייך להתפלל על ענייני מוסר
פשוטים, בסיסיים, שמהווים עלבון לצלם אלקים שבאדם.

לאחר הקדמה זו ולאורה, ברצוני לבחון את לב תפילת עמידה של שבת קודש, וכך
אנו מתפללים:

**"אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, רְצֵה נָא בְּמִנוּחֵתֵנוּ, קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן חֻלְקֵנוּ
בְּתוֹרָתֶךָ, שְׂבַעְנוּ מִטוֹבֶךָ וְשִׂמְחָה נַפְשֵׁנוּ בִישׁוּעָתֶךָ, וְטָהַר לִבֵּנוּ לְעִבְדֶּךָ בְּאֵמֶת".**

להתפלל שד' ירצה במנוחה שלנו, אני מבין, לא כל אחד זוכה לנוח בשבת כפי ש'
רצה שננוח, ובפרט מי שלא למד הלכות שבת.

להתפלל שד' יקדשנו במצותיו, אני מבין, לא כל אחד זוכה לקיים את המצוות באופן שמקדש אותנו, כמו 'מצווה הבאה בעבירה', או 'נעשה סנגורו קטגורו', או 'הקריבהו נא לפחתך', או 'טובל ושרץ בידו', וכדומה, וכמו שאנו מבקשים ב'מודים דרבנן' שנזכה "לְשִׁמְרֵךְ חֻקֶיךָ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ", משמע, שגם לאחר שמירת החוקים, עלינו לקוות שאנו עושים את רצונו בשמירתם.

להתפלל שד' ישים חלקנו בתורתו, אני מבין; יש שמתקשה למצוא את המקום שליבו חפץ בתורה (עבודה זרה יט א), ויש שלימודו קשה עליו כברזל (תענית ח א).

להתפלל שד' ישביע אותנו מטובו, אני מבין, לא כל אחד זוכה להרגיש שבע בטוב השופע עליו, בבחינת "איזהו עשיר? השמח בחלקו" (אבות ד א).

להתפלל שד' יטהר לבנו בעבודתו, אני מבין, לא כל אחד זוכה לטהר ולזכך לבו לעבודת ד', לשם שמים וללא פניה זרה (ראה מסילת ישרים, פרק טז).

כעת נותר חלק אחד בתפילה זו שאיני מבין: "שִׂמְחֵנוּ נַפְשֵׁנוּ בְּיִשׁוּעַתְךָ". וכי יעלה על הדעת שד' יושיע אותנו - שהיא היא תשועת ד' בעצמו - ואנו לא נשמח? האם בעת הישועה נצטרך להתאמץ לשמוח עד כדי כך שיש להתפלל על כך שוב ושוב?

ותשובתי, שרק אם נבין מהי ישועת ד', מהי גלות ומהי גאולה, ועד כמה מקיפה, מורכבת והדרגתית היא; רק אם נבין את הסיבות לקושי בזיהוי הגאולה, על העליות והירידות שבה, נבין עד כמה אכן יש להתפלל לזכות לשמחה בישועת ד'.

וב"ה שזכיתי לכוון לדעת מרן הרב זצ"ל וכפי שהובא בשמו על מאמר חז"ל "כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה" (תענית לב) כדברים הבאים: "כשבונים בנין, הכל רואים. אבל לא הכל רואים את השמחה ששיש בהבנין. יש רואה ירושלים בבנינה ואינו מרגיש שמחה. לכך צריכים זכות מיוחדת: "זוכה ורואה בשמחתה" (לתורה ולמועדים, לרש"י זיין, ראה, אות א).

אכן, יש הרבה שמתאבלים על ירושלים ולא שמחים כעת בבנינה, וכיצד מתקיים מאמר חז"ל זה? אלא יש לדייק: כתוב "המתאבל על ירושלים". השאלה היא 'על מה אתה מתאבל?'. בהימלא החיסרון עליו אתה מתפלל, תתמלא שמחה. אם הנך מתאבל על חסרון בית המקדש, חסרון הנבואה, אז ודאי שלא תשמח כיום. אך אם עניין אבלותך על ירושלים הוא על זה שלא הייתה תחת רשותנו, על כך שהייתה חרבה, על כך שהייתה מבלי בניה, על מיעוט התורה שבה, על כך שאיננו נתונים בה לפרעות איומות ונוראות - אז ודאי שיש לך על מה לשמוח, גם כיום!

וב"ה שזכיתי גם לכוון לדברי הרב חרל"פ זצ"ל, וכפי שמספר משמו מאיר חובב (דף לתרבות יהודית, גיליון 271, עמ' 20): "הנביא (ישעיה ד א) אומר: "קומי אורי כי בא אורך וכבוד ה' עליך זרח". נשאלת אפוא השאלה: וכי אין בני ישראל יודעים שאור ה' זרח עליהם, שהנביא בא לומר להם זאת? אלא שהם טוענים שאור ה' איננו זורח עליהם, והנביא אומר להם שאור ה' כן מזדהר עליהם".

הורגלנו לדמיין תמונת גאולה שאיננה מדויקת ומבוססת, ומפורשים הדברים בדברי הרב אליהו גוטמכר זצ"ל:

"בעוונות הרבים טועים רבים בחשבם שיהיו יושבים בחברת השעשועים כל אחד כפי דרכו בביתו, ופתאום יפתחו שערי הרחמים, ויעשו מופתים בשמים ובארץ וכל יעודי הנביאים יתקיימו ויקראו אותם ממקום שבתם. אבל לא כן הוא".

נשים לב לפתיחת דבריו: "בעוונות הרבים". עוונותינו גורמים לנו לראות בישועת אמת - ישועת שקר ח"ו. "כי אם עונתיכם היו מִבְּדָלִים בֵּינְכֶם לְבֵין אֱלֹהֵיכֶם, וְחַטָּאוֹתֵיכֶם הִסְתִּירוּ פָנִים מִכֶּם מִשְׁמוֹעַ" (ישעיה נט ב).

אם כן, השמחה בישועת ד' עבודה גדולה היא, אך מה המבוא אליה? לְמַדְּנֵנו הַרְמַח"ל (מסילת ישרים, פרק כ) שכדי לעמוד על האמת יש לברר הסוגיה היטב, ליישר את הלב ולהתפלל לסייעתא דשמיא, וזו לשונו:

"מה שצריך לבאר עתה הוא משקל החסידות הזה, והוא ענין עיקרי מאוד מאוד, ותדע באמת שזהו המלאכה הקשה שבחסידות כי דקותו רב ויש ליצר בדבר הזה כניסה גדולה, על כן נמצאת סכנתו עצומה כי הרבה דברים טובים יוכל היצר לרחק כאילו הם רעים, והרבה חטאים לקרב כאילו הם מצות גדולות, ובאמת שלא יוכל איש להצליח במשקל הזה אלא בג' דברים: א. שיהיה לבו ישר שבלבבות שלא תהיה פנייתו אלא לעשות הנחת רוח לפניו יתברך, ולא זולת זה כלל; ב. ושיהיה מעיין על מעשיו עיון גדול וישתדל לתקנם על פי התכלית הזו; ג. ואחר כל זאת יהיה משליך יתנועע על ה', שאז יאמר בו (תהלים פד ו) "אשרי אדם עוז לו בך וגו' לא ימנע טוב להולכים בתמים".

אכן, הדרשה "מזמור י"ט למדינת ישראל" מכילה את שלושת המרכיבים האלו, וכדברי הרצי"ה בדרשתו:

"הִמָּה רָאוּ מַעֲשֵׂי ד'... יָרְאוּ יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁמְחוּ... מִי חָכֵם וַיִּשְׁמַר אֱלֹהִים וַיִּתְּבוּנֵנוּ חֲסִדֵי ד'". יִשְׂרָאֵל רֹאִים מַעֲשֵׂי ד'. וְלֹאֵי שְׂנֵזֶכֶה יוֹתֵר וַיִּתֵּר לְהַכְלִיל בְּכָלֵל הַיִּשְׂרָאֵל כּו' וּבְמִדָּה שְׁחִסְרָה יִשְׁרוֹת בְּצַדִּיקִים - חֲסִרָה הָרְאִיָּה וְהַהֲכָרָה בְּמַעֲשֵׂי ד'".
כל אלו בבחינת ישרות הלב ובבחינת התפילה.

שאר חלקי המזמור מתמקדים בבירור הסוגיה, ממקורותיה של "תורת ד' תמימה משיבת נפש", ובגדר דברי הרמח"ל "מעין על מעשיו עיון גדול".

עוד קומה אחת ברצוננו לעלות, ולשאול: מדוע מבקשים אנו דווקא לשמוח בישועה? האם לא היה די בבקשה: "קרב קץ הישועה" או "לישועתך קויתי ד'" כפי שאנו מורגלים?

ויש להשיב. כאשר אנו רואים אדם שנושע ואיננו שמח בישועתו, אנו שואלים את עצמנו, מדוע איננו מודה? והתשובה, כי לא הבין עד כמה היה בצרה גדולה. חסרון ההודאה לד' על הגאולה הוא החיסרון הגדול. להודות לקב"ה, לשיר לו שיר חדש על גאולתנו ועל פדות נפשנו. לכן כה חשוב להתפלל לשמוח בישועה, שהרי זוהי אחת ממטרות הבריאה, "שירו לו זמרו לו שיחו בכל נפלאותיו!" (תהלים קה ב). לכן, כל תורה הגאולה וההודאה הזו צריכה לימוד, כדי 'להילחם' בטבע, בארציות, ולהתרומם למעלה, להצליח לשיר לא רק על הנגלה, אלא גם על הנסתר, על הפלא, "שיחו בכל נפלאותיו", ולהבין שמה שאמרו חז"ל (נדה לא א) "מאי דכתיב? 'עשה נפלאות לבדו' כו' (תהלים עב יח) - אפילו בעל הנס אינו מכיר בנסו" - אינה גזירת שמים. לא ניתן להתעלם מהמילה "נפלאות" בדרשת חז"ל זו, המתקשרת עם אחד מהפסוקים המרכזיים במזמור י"ט למדינת ישראל (תהלים קיח כג): "מאת ד' היתה זאת היא נפלאות בעינינו", וכן עם הפסוק הנאמר בפתחת התפילה המיוחדת ליום העצמאות: "המה ראו מעשי ד' ונפלאותיו במצולה" (תהלים קז כד). וחובה קדושה להביא כאן את פירושו של רבי חיים מצ'רנוביץ' לפסוק זה, פירוש המתקשר בצורה נפלאה להנהגת ישראל בעת גאולתם, וזו לשונו (באר מים חיים, הקדמה):

"כי ידוע מדברי הזוה"ק (בשלח נא ב) ומשארי מקומות, אשר זאת הוא מנפלאות אל עליון ברוך הוא, במה שעושה חסד ודין ברגע אחד, מה שאין כן בלב האדם כו' ולא כן בוראנו ברוך הוא וברוך שמו דאיהו שלם בכל השלימות ובכל העתים ורגעים יעשה חסד ודין, כמו שהיה בחצי הלילה של יציאת מצרים ובעת קריעת ים סוף שעשה ברגע אחד חסד לישראל ודין למצרים, כו' "המה ראו מעשי ה' ונפלאותיו במצולה", שהוא אחת מנפלאות בורא שמים וארץ שיעלה הדין והחסד בדבר אחד ממש וברגע אחד כו', כי בזה מתוך המצוקה עצמה שהוא הרמת הגלים בזה עצמו יוציאם, כי רומז למיתוק דיני אלהים ומתוך צרה ממש ימציאם פדות ורוחה".

הכרת הטוב הפרטית מקבלת את ערכה האמיתי רק מתוך הכרת הטוב הכללית. ידוע הוא: כלל קודם לפרט. הפרט מקבל את כוחו ומשמעותו מתוך הכלל בלבד. להודות לד' על מקרר חדש שקנית, זה יפה, ראוי, ומחובתנו, זה אל"ף בי"ת של מוסר ודרך ארץ. אבל אם מסתפקים רק בזה - מתעורר קטרוג. אם לא יודעים לקשר את המקרר לכלל - מתעורר קטרוג. למה לך יש מקרר חדש ולשכך אין? האם אתה יותר צדיק

ממנו? כיצד זכית לכך? כשאדם מתרגל להגיד את התודה הכללית, שהיא התודה על תשועת הכלל, ובמקרה דנן - תשועת עם ישראל, ומתפלל שהתשועה הפרטית שלו תשרת את תשועת הכלל, אז ממילא יש ערך לכל פרט ופרט הממלא תפקיד בישועה הזאת.

בשולי הדברים ובקצירת האומ"ר, כמדומני שאין חולק שגלות ישראל החלה עם הגליית ישראל מארצו וחורבן בית המקדש. אם כך, טרם אירועים אלו, בהיות עם ישראל בארץ ישראל, לא נחשב היה כמי שבגלות, אלא היה כמי שגאול. כעת נותר לנו לבחון מה היה מצבו כשהיה גאול בארצו, בהנחה שגם בשעותיו הקשות אף אחד לא טען שעם ישראל בגדר גולה בארצו.

כולם מודים שד' גאל עם חוטא, וכי מי יכפור בדברי הזוהר הקדוש (תרומה קע ב): "הא כלהו חייבין קמך כו' ואלין פלחי כוכבים ומזלות כו' ואלין בגלוי עריות כו' ואלין אושדי דמין"; וכי מי יכפור בדברי קדשו של האריז"ל (שער הפסוקים, שמות א ח): "וזהו סוד פסוק (דברים ד לד) **"או הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי"**, ואמרו רבותינו ז"ל (שיר השירים רבה ב ה) **"עם מקרב גוי" לא נאמר, אלא "גוי מקרב גוי"**, והבן זה מאוד, כי היו ממש בתוך קרבם של הקליפות, והיו גוים כמותם, ונצטרפו ונתלבנו מקרב הגוים ההם ממש".

אין מי שטוען שבתקופת יהושע לא הייתה גאולה כי נזקקנו להילחם - ולספוג אבידות בנפש - אל מול הרבה מלכים, "כָּל מְלָכִים שְׁלֹשִׁים וְאַחַד" (יהושע יב כד), במקום שְׁיִפְרְשׁוּ לרגלינו שטיח אדום ויאמרו: "בכבוד, הנה ארצכם, אנחנו עוזבים תיכף ומיד".

אין מי שטוען שכשעם ישראל היה בתקופת השופטים זו הייתה גלות כי עבדנו עבודה זרה, אלא למרות שנאמר (שופטים כיא-יב): "וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הָרַע בְּעֵינֵי ד' וַיַּעֲבְדוּ אֶת הַבְּעָלִים; וַיַּעֲזְבוּ אֶת ד' אֱלֹהֵי אֲבוֹתָם הַמוֹצִיא אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר סָבְבוּתֵיהֶם וַיִּשְׁתַּחֲוּ לָהֶם וַיִּכְעֲסוּ אֶת ד'" - כולם מבינים שתקופה זו לא נקראת גלות, אלא תחילת תהליך תקומת ישראל בארצו.

דמיינו לכם את התיאור הבא: ישראל נלחמת בערבים, כאשר בצבא ערב יש גם חיילים ישראלים, עבדים של הערבים! בנוסף, הצבא הישראלי משתמש בכלי נשק מאולתרים, כי הערבים לא מרשים להם להחזיק מכוונות לייצור נשק. נוסף לזאת, כלל ישראל מתחבא בכל מקום מהערבים מלבד קומץ גיבורים. נוסף לזאת, יש קבוצה לא קטנה שלא משתפת פעולה עם ראש הממשלה, ואומרת "מה יושיענו זה?"

וכעת נשאל, האם התיאור הנ"ל תואם לתקופה של גאולה? האם על תקופה כזו אפשר לגמור את ההלל?

ובכן, התיאור הנ"ל מתאים בדיוק למצב המדיני שהיה בתקופת שאול (ראה שמואל א י כז; שם יג ו; שם שם פס' יט; שם יד כא). וכי מישהו מעלה על דעתו שעם ישראל בתקופת שאול לא היה נקרא גאול? וכי בתקופת שאול חדלו לחגוג את ליל הסדר כי אבד ערכה של גאולת מצרים? האם מישהו טען שהיינו בגלות בתקופת שאול?

ומדוע לא טוענים זאת? כי היה ברור לכולם ש"יָד ד' עֲשֶׂתָה זֹאת" (ישעיה מא כ). ואם "יָד ד' עֲשֶׂתָה זֹאת", אז גם כשיש קשיים, ד' הוא שגואל אותנו, ד' הוא שמטפל בנו, וחס וחלילה מלהיות כפויי טובה, חס וחלילה לעבור על חטא "תמהון לבב" כלפי מעשי הקב"ה, וכפירושו של הרש"ר הירש (דברים כח כח): "חוסר בהירות, ערפול של הרגשות, המחשבות והדימויים", חטא שהוא מהחטאים היסודיים, ההיפך מתיקון הבריאה, שנבראה בתחילתה בצורה של "תמהון", על מנת שנכניס בה אמונה, וכמו שכתוב (בראשית א ב): "וְהָאֲרֶץ הָיְתָה תֵהוֹ וְבָהוּ" וכפירושו רש"י (שם): "תֵהוֹ לְשׁוֹן תִּמְהָ וְשִׁמּוֹן, שְׂאֵדָם תוֹהָא וּמְשִׁתּוּמִים עַל בְּהוּ שְׂבָה".

אגב הזכרתנו את הפסוק הנ"ל מישעיה, נביאו במלואו, על מפרשיו. אומר הנביא (שם, פס' יט-כ):

"אַתָּן בְּמַדְבַּר אֲרִז שְׂטָה וְהִדְס וְעֵץ שָׁמֹן אֲשִׁים בְּעֶרְבָה בְרוֹשׁ תְּדַהֵר וּתְאַשּׁוּר יַחְדּוֹ; לְמַעַן יֵרְאוּ וַיִּדְעוּ וַיִּשְׁמְרוּ וַיִּשְׁכְּלוּ יַחְדּוֹ כִּי יָד ד' עֲשֶׂתָה זֹאת וְקָדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל בְּרָאָה".
ופירש שם האלשיך הקדוש:

"כי במדבר אתן ארזי שטה כו' לא יאמינו, באופן תשולל הידיעה מהם עד יראו, ועל ידי הראיה ידעו כי כן הוא, וזהו "יראו וידעו" ואז ישימו לב על הדבר, על מה עשה ד' ככה, כי אין דרכו יתברך לעשות נסים לבלי צורך, אך אחר שום לב בדבר ישכילו כי יד ד' עשתה זאת וזהו "יראו וידעו וישימו וישכילו [יחדו] כי יד ד' עשתה זאת", לתת אילנות חשובים במקום משולל שום הכנה, כי בזה יאמרו אין זה כי אם שיד ד' עשתה זאת, למען נראה כי הוא הוראה אל היות מקורות שפע העליון פתוחים לרווחה".

לאחר כל זאת, מצאתי את עיקרי הדברים מפורשים בדברי הראי"ה קוק זצ"ל, וכך מובא משמו (מלאכים כבני אדם, עמ' 459):

"כשהתאוננו לפניו על מעשיהם של אנשים שעברו על התורה, אמר להם: "פתחו את ספר שופטים וראו: ההיו אבותינו טובים מאלה האנשים שאתם דנים אותם לכף חובה? ואף על פי כן היו לעם והקימו את שמואל ואת ישעיה ואת עזרא ואת

הלל. ואני מקווה, כי גם היישוב הנוכחי יגדל ויצמח ויוציא לנו פרי ישע. העיקר הוא קיבוצו של עם ישראל על אדמת אבותיו, ונשמת ישראל תפעל את פעולתה על פי דרכה".

ואחתום בדברי קודשו של רבי אלעזר אזכרי, בעל ספר חרדים (פרק ד פסקה כג/פרק מז פסקה כג) שמצווה לפרסמם:

"אל תלשן עבד אל אדניו וגו' דור אביו יקלל" (משלי ל י-יא). בפרק ח' דפסחים (פו ב) פירשו שלא ילמד קטיגוריא על ישראל אפילו הדור רשעים, וראיה מהושע שנתפש על שהלשינם אף על פי שחטאו ואיתא במדרש דהשליש שנענש שאמר "הנה ד' עשה ארבות בשמים היהיה הדבר הזה" (מלכים ב ז ב) כך אמר: ודאי ה' יכול לעשות אף הדור הזה כדור המבול, שראוי היה שיעשה ארובות בשמים כהתם דכתיב (בראשית ז יא) "וארבת השמים נפתחו", ואיך אפשר שלדור רע כזה יהיה נעשה נס גדול כזה? השיבו אלישע הנביא דלפי שלמד קטיגוריא על ישראל יראה ולא יאכל. כך שמעתי מפי החכם ר' אברהם הלוי שראה במדרש כתיבת יד בארץ המערב".

והמעריב ערבים
יאיר נתיבים,
ובשובו לנווהו
היינו שמחים.

פיוט 'ויקרא את שמו ישראל'

מאת דן סתר

א אהיה בטל לישראל	ויקרא את שמו ישראל;
ב בני בכרי ישראל	ויקרא את שמו ישראל;
ג גדול בקרבך קדוש ישראל	ויקרא את שמו ישראל;
ד דבר טוב על ישראל	ויקרא את שמו ישראל;
ה הלוך להרגיעו ישראל	ויקרא את שמו ישראל;
ו ובחר עוד בישראל	ויקרא את שמו ישראל;
ז זכרן לבני ישראל	ויקרא את שמו ישראל;
ח חסדו על ישראל	ויקרא את שמו ישראל;
ט טובה לבני ישראל	ויקרא את שמו ישראל;
י יציין ופרח ישראל	ויקרא את שמו ישראל;
כ כי שמחה בישראל	ויקרא את שמו ישראל;
ל לכפר על בני ישראל	ויקרא את שמו ישראל;
מ מקבץ נדחי ישראל	ויקרא את שמו ישראל;
נ נלחם ה' עם אויבי ישראל	ויקרא את שמו ישראל;
ס סיני מפני ה' אלהי ישראל	ויקרא את שמו ישראל;
ע עדות לישראל	ויקרא את שמו ישראל;
פ פדה אלהים את ישראל	ויקרא את שמו ישראל;
צ צנה ה' את ישראל	ויקרא את שמו ישראל;
ק קום בתולת ישראל	ויקרא את שמו ישראל;
ר רעה ישראל	ויקרא את שמו ישראל;
ש שלום על ישראל	ויקרא את שמו ישראל;
ת תשועה לישראל	ויקרא את שמו ישראל;

מקורות:

- א אֵהְיֶה כְּטָל לְיִשְׂרָאֵל יִפְרַח בְּשׁוֹשַׁנָּה וְנֶדַךְ שְׂרָשׁוֹ בְּלִבְנוֹן (הושע יד ו)
- ב וְאִמְרַתְּ אֶל פְּרַעֲהַ כֹּה אָמַר ה' בְּנֵי בְכָרֵי יִשְׂרָאֵל (שמות ד כב)
- ג צִהְלֵי וְרַנֵּי יוֹשֶׁבֶת צִיּוֹן כִּי גְדוֹל בְּקִרְבֶּךָ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל (ישעיה יב ו)
- ד וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחַבֵּב בֶּן רְעִיָאֵל הַמְדִינֵי חֲתָן מֹשֶׁה נִסְעִים אֲנַחְנוּ אֶל הַמְּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר ה' אִתּוֹ אֲתָן לָכֶם לָכֶה אֲתָנוּ וְהִטְבַּנּוּ לָךְ כִּי ה' דִּבֶּר טוֹב עַל יִשְׂרָאֵל (כמדבר י בט)
- ה כֹּה אָמַר ה' מִצָּא חֵן בְּמַדְבָּר עִם שְׂרִידֵי הָרֶב הַלֹּוֹךְ לְהַרְגִיעֲנוּ יִשְׂרָאֵל (ירמיה לא ב)
- ו כִּי יִרְחַם ה' אֶת יַעֲקֹב וּבַחַר עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל וְהִנִּיחֵם עַל אֲדָמָתָם וְנִלְוָה הַגֵּר עֲלֵיהֶם וְנִסְפְּחוּ עַל בֵּית יַעֲקֹב (ישעיה יד א)
- ז וַיִּשֶׂם אֲתָם עַל כְּתַפַּת הָאֶפֶד אֲבָנֵי זָבֻרוֹן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה (שמות לט ז)
- ח וַיַּעֲנוּ בְּהַלֵּל וּבְהוֹדוֹת לַה' כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסָדוֹ עַל יִשְׂרָאֵל וְכָל הָעָם הֲרִיעוּ תְרוּעָה גְדוֹלָה בְּהַלֵּל לַה' עַל הוֹסֵד בֵּית ה' (עזרא ג יא)
- ט וַיִּשְׁמַע סַנְבַלֵּט הַחֲרָנִי וְטוֹבִיָּה הַעֲבָד הַעַמּוֹנִי וַיִּרְעוּ לָהֶם רַעַה גְדֹלָה אֲשֶׁר בָּא אָדָם לְבַקֵּשׁ טוֹבָה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל (נחמיה ב י)
- י הַבָּאִים יִשְׂרָשׁ יַעֲקֹב וְצִיּוֹן וּפְרַח יִשְׂרָאֵל וּמְלֵאוּ פָנָי תִּבַּל תִּנּוּכָה (ישעיה כו ו)
- כ וְגַם הַקְּרוֹבִים אֲלֵיהֶם עַד יִשְׁשֹׁבֵר וּזְבֻלוֹן וְנַפְתָּלִי מִבִּיָּאִים לָהֶם בַּחֲמוּרִים וּבְגַמְלִים וּבְפִרְדִּים וּבְבִקְרָ מַאֲכָל קִמַח דְּבָלַיִם וְצִמּוּקִים וַיִּזְוּ וַשְׁמֹן וּבִקְרָ וְצֶאֱנָן לָרֶב כִּי שִׁמְחָה בְּיִשְׂרָאֵל (דברי הימים א יב מא)
- ל וְהִזְתָּה זֹאת לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם לְכַפֵּר עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִכָּל הַטְּאֵתָם אַחַת בַּשָּׁנָה וַיַּעֲשׂ כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה (ויקרא טז לד)
- מ נָאִם אֲדֹנָי ה' מִקְּבִץ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד אֶקְבֹּץ עֲלֵיו לְנִקְבְּצוֹ (ישעיה נ ו ח)
- נ נִיְהִי פַחַד אֱלֹהִים עַל כָּל מַמְלֻכוֹת הָאָרְצוֹת בְּשִׁמְעֵם כִּי נִלְחַם ה' עִם אוֹיְבֵי יִשְׂרָאֵל (דה"י ב ככט)
- ס הַרִים נִזְלוּ מִפְּנֵי ה' זֶה סִינַי מִפְּנֵי ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל (שופטים ה ה)
- ע שָׁשִׂם עָלוּ שְׁבֻטִים שְׁבֻטֵי יְהוּ עֲדוּת לְיִשְׂרָאֵל לְהַדוֹת לְשֵׁם ה' (תהלים קכב ד)
- פ פָּדָה אֱלֹהִים אֶת יִשְׂרָאֵל מִכַּל צָרוֹתָיו (תהלים כה כב)
- צ וַיֹּאסְפוּ כָּל הָעָם כְּאִישׁ אֶחָד אֶל הָרְחוֹב אֲשֶׁר לִפְנֵי שַׁעַר הַמַּיִם וַיֹּאמְרוּ לְעֹזֵרָא הַסֹּפֵר לְהִבְיָא אֶת סֵפֶר תּוֹרַת מֹשֶׁה אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת יִשְׂרָאֵל (נחמיה ה א)
- ק נִפְלָה לֹא תוֹסִיף קוֹם בְּתוֹלַת יִשְׂרָאֵל נִטְשָׁה עַל אֲדָמָתָה אֵין מִקְיָמָה (עמוס ה ב)
- ר רַעַה יִשְׂרָאֵל הַאֲזִינָה נְהַג בְּצִאֲן יוֹסֵף יֵשֵׁב הַכְּרוֹבִים הוֹפִיעָה (תהלים פ ב)
- ש וַיֵּרָא בְּנִים לְבְנֵיךָ שְׁלוֹם עַל יִשְׂרָאֵל (תהלים קכח ו)
- ת קִרְבָּתִי צְדָקָתִי לֹא תִרְחַק וְתִשְׁנִיעֵתִי לֹא תֵאָחֵר וְנִתְתִּי בְּצִיּוֹן תִּשְׁוַעַה לְיִשְׂרָאֵל תִּפְאַרְתִּי (ישעיה מו יג)

